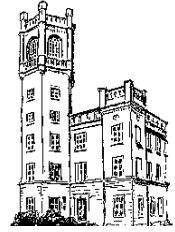

Historiska institutionen
Uppsala universitet

Resandefolket

Från ökända till okända till erkända

Masteruppsats, 45 hp

Författare: Ludvig Wiklander

Handledare: Mats Deland

Seminarieledare: Torkel Jansson

Ventileringsdatum: 28/5 - 2013

Abstract

Who are the traveller people? This question has been asked many times in Swedish history – from the times of scientific racism to theories of social constructivism. Are they descendents from earlier roma immigration to Sweden or have the traveller population emerged solely from the Swedish population? Should they be considered to be an ethnic group or are they “merely” a subculture within the Swedish society? The following paper will not try to answer these questions. Instead, the paper will examine how the Swedish government solved these questions when Sweden established a policy for its ethnic minorities in the late 1990’s. The question that will be answered is why – and how – did the Swedish government reach the conclusion that the travellers were descendents of roma people when the academic expertise in the postwar era believed them to be essentially of Swedish descent.

In an effort to analyze this paradigm shift that took place the paper will do an inquiry into the concept of ethnicity itself. The different ways of defining an ethnic group is an essential discussion for the study. The paper will find that there are primarily two different ways to define an ethnic group: either through objective or subjective criterias. The objective criterion of language – much relevant in this study – will be shown to originate from the German philosopher Johann Gottfried Herder, while the subjective criterion derives primarily from the Norwegian anthropologist Fredrik Barth. Although there is as yet no clear cut definition which everyone acknowledges of an ethnic group, contemporary academic literature usually favors subjective criterias. However, after some initial hesitation the Swedish government adopted the objective criterion of language as the primary demarcation line between ethnic groups. This meant that the travellers became recognized as a roma group, since a lingvistic investigation established the travellers’ language to be related to romani chib.

The purpose of this paper is not solely to examine the specific case of the changing ethnic status of the Swedish travellers. The intention is also to use the Swedish travellers as a case study to depict the overall complexity in defining ethnic groups – especially when the state with its legal apparatus is involved.

Keywords: travellers, ethnicity, paradigm shift, categorization, minority politics.

Innehållsförteckning

I. Inledning.....	5
Syfte och frågeställning.....	6
Definitioner.....	8
Tidigare forskning.....	8
Metod, källmaterial och källkritik.....	12
Disposition.....	15
II. Från okända till okända.....	17
”Tattare” och ”zigenare” före 1900-talet.....	17
”Tattarna” blir till en fråga.....	19
Den akademiska debatten kring resandefolket.....	23
Den rasbiologiska tolkningsmodellen.....	24
Den socioekonomiska tolkningsmodellen.....	26
Den heymowianska hegemonin.....	30
III. Vad är en etnisk grupp?.....	35
Relationen mellan etnicitet och nation.....	35
Herders definition av en nation.....	36
Herders inflytande på Tysklands och övriga länders nationalism.....	38
Etnicitets intåg som analytiskt begrepp.....	39
Varför uppstår etniska grupper enligt Barth?.....	43
Barths analys av resandefolket.....	43
Dikotomin objektiva – subjektiva kriterier i relation till uppsatsens frågeställning.....	44
IV. Från okända till erkända.....	46
Den första resandeföreningen.....	46
Den statliga utredningen om minoritetsspråk.....	47
Hyltenstams och Frauruds språkrapport.....	48
Minoritetsspråkutredningens analys av svensk romani och resandefolket.....	51

Utredningen om nationella minoriteter – en självständig utredning eller en förlängning av språkutredningen?	53
Blev resandefolket erkänt?	54
Utredningens definition av en nationell minoritet	55
Första utkastet till en definition	56
Förnyat arbete med definitionen av en nationell minoritet – senhösten 1997.....	57
Självidentifikation – för gruppen eller för individen?.....	58
Lagförslaget 1999	60
Norges erkännande	63
Resandefolkets förening.....	64
Ny uppmärksamhet i media	67
V. Avslutande diskussion	70
Varför erkändes resandefolket som en del av den romska minoriteten?	70
Akademiska definitioner av etnicitet kontra statlig minoritetspolitik	72
Varför har dessa paradigmskiften skett kring resandefolket?	75
Referenser	77
Intervjuer (inspelade).....	77
Radio.....	77
Television.....	78
Otryckta	78
Regeringskansliets centralarkiv	78
Riksarkivet	78
Tryckta	78
Statliga utredningar och propositioner (Sverige och Norge)	78
Tidningar.....	79
Litteratur.....	80
Appendix 1.....	86

I. Inledning

Vad är en ”tattare”? Detta är en fråga som har ställts många gånger i den svenska historien. Diskussionerna kring ”tattarnas” ursprung, existens och karaktär har varit livlig under många delar av 1900-talet. Skiftande tolkningar av gruppen har förvisso funnits ända sedan begreppet ”tattare” dök upp för första gången i Sverige på 1500-talet. Under mellankrigstiden och andra världskriget blev dock ”tattarna” till en av tidens ”frågor”. Då började ”tattarna” att uppfattas som ett omfattande samhällsproblem och med det blev gruppens karaktär – eller dess ”väsen” – av central betydelse för hanteringen av ”tattarfrågan”. Innan 1800-talet betraktades ”tattare” som ett begrepp synonymt med ”zigenare”. Olika folkminnesarkiv bekräftar att detta fortfarande var uppfattningen bland allmogen i början av 1900-talet. Vid denna tid började dock staten och tidningar att göra en uppdelning mellan ”tattare” och ”zigenare”. Det sistnämnda begreppet kom att omfatta de romska grupper som invandrat från Ryssland och Centraleuropa under slutet av 1800-talet (de fick senare den officiella beteckningen ”svenska zigenare”). Frågan som debatterades under 1940- och 1950-talet var om gruppen ”tattare” var ättlingar till den tidigare romska invandringen från tidigmodern tid eller om de var en socioekonomisk grupp vilken endast hade levnadssättet gemensamt med romerna.¹

De som företrädde åsikten att ”tattarna” var ”zigenarättlingar” hade även åsikten att gruppen var en *ras*. De med åsikten att ”tattarna” skulle betraktas som en socioekonomisk grupp ansåg inte att gruppen var en ras utan att den tillkommit genom stämpnings- och utstöttningsmekanismer i det gamla bondesamhället. Fram till åtminstone 1944 – då statens rasbiologiska institut avfärdade att ”tattarna” skulle vara en specifik ras – dominerade teorin om gruppen som ”zigenarättlingar”. Under den andra hälften av 1940-talet började dock teorin om sociala utstöttningsmekanismer att vinna inflytande. 1956 kan paradigmskiftet sägas vara fulländat då den omfattande statliga utredningen om romer som utkom det året avfärdade att ”tattarna” skulle ha ett romsk ursprung.² Att betrakta ”tattare” som romer ansågs nu vara en del av mellankrigstidens grumliga rasteorier.³ Den forskare som senare fick äran av att ha genomfört paradigmskiftet var sociologen Adam Heymowski. Varje gång frågan om ”tattarnas” ursprung diskuterades mellan 1950- och 1990-talet hänvisas det till att Heymowski en gång för alla skulle ha avlivat myten om ett romskt

---

¹ Alla påståenden som görs i inledningen kommer att bli belagade i bakgrundskapitlet ”Från ökända till okända”, se sidorna 17-35.

² SOU 1956:43, s, 91.

³ Tillhagen (1956), s, 288-290.

ursprung. Här skulle historien om ”tattarna” ha kunna upphöra. Var de – som efterkrigstidens rationella och moderna akademikerkår ville göra gällande – endast en social konstruktion som blev till en medial hysteri under andra världskriget?

1999 erkände den svenska riksdagen *resandefolket*⁴ som en del av den romska minoriteten i samband med undertecknandet av Europarådets ramkonvention om skydd av nationella minoriteter. Efter detta beslut blev det återigen vanligt att resande kategoriserades som romer. Man skulle kunna tala om att ett nytt paradigmskifte hade skett – åtminstone hos staten – då flertalet publikationer under 2000-talet nu menade att de resande ursprungligen var romer.⁵ Under senare år har dock även denna framställning börjat ifrågasättas, vilket bland annat resulterat i att den senaste statliga utredningen om romer hade följande beskrivning av de resande:

Härutöver finns även de resande/resandefolket som invandrade till Sverige på 1500-talet (ibid). Med resande avses dels resande som definierar sig som romer, dels resande som *inte* identifierar sig med minoriteten romer.⁶

Syfte och frågeställning

Uppsatsens avsnitt om tidigare forskning och bakgrundsdel kommer visa att paradigmskiftet från mellankrigstidens teori om gruppen som ”zigenarättlingar” till efterkrigstidens status som socioekonomisk grupp är relativt välundersökt. Det senare paradigmskiftet, när gruppen ”re-etnifierades” och samtidigt återigen blev betraktade som romer, är däremot i princip outforskat. Det är denna senare del av resandefolkets historia som denna studie kommer att handla om. Uppsatsen kommer att undersöka vilka argument som låg till grund för den svenska riksdagens erkännande av resandefolket som en del av den romska minoriteten.

Jag vill dock poängtera att uppsatsens syfte inte är att ta ställning för någondera av ursprungsteorierna. Som den teoretiska diskussionen i uppsatsen förhoppningsvis kommer att klargöra är frågan ”romer *eller* svenskättlingar” felställd då de olika ursprungsteorierna⁷ mycket väl kan tänkas komplettera varandra. Den statliga utredningen som låg till grund för riksdagspropo-

---

⁴ Begreppet resandefolket är att betrakta som det icke-stigmatiserande ordet för ”tattare”, mer om detta på nästa sida.

⁵ Se t.ex. Statens kulturråd (2001), s. 24. Jansson & Schmid (2006), s. 50.

⁶ SOU 2010:55, s. 81. Kursiv ej i original. Se t.ex. resandeföreningen FRFRO (2006, s. 4-8) för resande som inte identifierar sig som romer.

⁷ Det finns fler ursprungsteorier där bland annat teser om demobiliserade soldater och krigsfångar från stormaktstiden har ett visst empiriskt stöd. Hazell (2011), s. 78-81.

sitionen kommer främst att analyseras i förhållande till om objektiva eller subjektiva kriterier användes för att definiera resandefolkets etnicitet. Objektiva kriterier är sådana kulturella yttringar som kan observeras utifrån. Traditionellt brukar främst språket lyftas fram, men även sådant som religion, kultur och/eller historia. Subjektiva kriterier handlar om gruppens egen självbild kring sin etnicitet. Dessa två kriterier – objektiva och subjektiva – har potentiellt stor betydelse för om en grupp ska definieras som etnisk och i sådana fall som vilken etnicitet.

Uppsatsens frågeställning är därför följande: Erkände den svenska riksdagen de resande som en del av den romska minoriteten genom en analys baserad på objektiva eller subjektiva definitionskriterier av en etnisk grupp?

Att relatera dikotomin subjektiva-objektiva kriterier till resandefolket kan vid första anblicken te sig som ett onödigt teoretiserande av en perifer fråga. Det övergripande syftet med denna uppsats är dock att använda den svenska statens helomvändning i frågan om resandefolket som en *case study* över komplexiteten i begreppet etnicitet – framförallt när en statsmakt ska bruka begreppet. Genom att synen på resandefolkets identitet har varit – och är – omstridd lämpar sig gruppen bättre än många andra att undersökas i relation till de problem som kan uppstå då en statsmakt ska definiera etniska minoriteter. I en väst/nordeuropeisk kontext har generellt frågan om *vilka* etniska minoriteter som finns inom statens gränser betraktats som okomplicerad. I många delar av övriga världen har däremot frågan om definitioner varit betydelsefull då valet av objektiva eller subjektiva definitionskriterier har fått betydande konsekvenser.⁸ Min förhoppning är att uppsatsen kommer att visa att dessa två kriterier att definiera en etnisk grupp grundar sig i två fundamentalt olika analyser av kollektiv identitet samt att denna distinktion kan – även i en modern europeisk kontext – få en avgörande betydelse för kategoriseringen av en grupp.

---

⁸ Se t.ex. Mullaney (2011, s, xvii-xix, 1-3, 10) vars avhandling handlar om den problematik som uppstod i Kina och även Nepal då den kinesiska kommuniststaten respektive engelska kolonialstaten skulle erkänna etniska minoriteter, initialt baserat på individers självidentifikation. Det stora antalet minoriteter som då registrerades (över 400 i Kina och 5934 i Nepal) resulterade i att man valde att istället tillämpa objektiva kriterier – främst språket – för att klassificera olika etniska grupper. Det var då möjligt att få ner antalet minoriteter till mer "hanterliga" nivåer.

Definitioner

Innan uppsatsen går vidare bör några kommentarer ges åt begrepp som ”tattare”, ”zigenare”, resande och romer. Begreppen ”tattare” och ”zigenare” upplevs som kränkande av många människor och kommer därför att användas i så liten utsträckning som möjligt och kommer då att stå inom citattecken. De kommer dock att tillämpas då användandet av begrepp som resande eller romer skulle ha blivit anakronistiskt. Dessutom finns det inte en direkt länk mellan begreppet ”tattare” och resande. På senare år har flertalet akademiker börjat hävda att ”tattare” refererar till ett stämplingsord medan begreppet resande är en självidentifikation för en grupp av människor.⁹ Således behöver inte en ”tattare” vara en resande medan en resande är inkluderad i begreppet ”tattare”.¹⁰ Rom är ett samlingsnamn för de grupper i främst central- och östeuropa, vilka tros ha ett ursprung i Indien. Att samla alla dessa grupper under ett begrepp är på intet vis oproblematiskt, men för denna uppsats syften är – den möjligtvis falska – uppdelningen i resande och romer berättigad. Detta på grund av att uppsatsens huvudobjekt – den svenska staten under 1900-talet – använt en sådan uppdelning. Det finns dock en liknande relation mellan begreppen resande och rom som mellan ”tattare” och resande i den mening att begreppet rom kan inkludera resande medan begreppet resande inte kan inkludera alla romer. För att undvika förvirring kommer dock begreppet rom att användas i uppsatsen när det hänvisas gemensamt till alla romska grupper i Sverige förutom resandefolket. Detta utan att för den saken skall hävda att resande inte skulle kunna betraktas som romer eller att alla andra romska grupper utgör en obestridlig enhet.

Tidigare forskning

Varför resandefolket i Sverige erkändes som en del av den romska minoriteten har i princip inte undersökts tidigare. Den norska historikern Anne Minken har i sin avhandling om skandinaviska resandefolk ett kortare stycke om den språkutredning om romani chib vilken till stor del låg till grund för regeringens beslut. Hon skriver att den språkutredningen bedömde att de resandes språk ursprungligen hade utvecklats bland romska grupper. Detta integreras dock inte i hennes större analys om hur synen på resandefolket har förändrats under historien.¹¹ Den svenska journalisten Bo Hazell, som på 1990- och 2000-talet producerade ett antal pionjärarbeten om resan-

---

⁹ Många använder även orden romano och resanderom som självidentifikation. Uppsatsen kommer dock konsekvent att använda begreppet resande då detta är vanligast i övrig litteratur.

¹⁰ Lindholm (1995), s, 12, 29. Ericsson (2010), s, 274-277.

¹¹ Minken (2009), s, 39.

defolket, skriver i sin bok från 2011 att beslutet 1999 gav upphov till ”blandade känslor” hos resandefolket. Han hävdar i samma stycke att resandefolket lika gärna skulle kunna ha erkänts som en egen minoritet, vilket han uppger hade skett i Norge.¹² En av få moderna avhandlingar om romer i svensk historia är Norma Montesinos ”Zigenarfrågan” från 2002. Hon analyserar dock varken etablerandet av romerna som en nationell minoritet eller diskussionerna kring ”tattarnas” ursprung. Avhandlingen handlar istället huvudsakligen om efterkrigstidens romska invandring samt hur den svenska staten behandlade gruppen ”svenska zigenare” (de romska kelderasha och lovvara grupperna som invandrade till Sverige i slutet av 1800-talet).¹³

Således är det ett rimligt påstående att det paradigmskifte som inleddes när staten erkände de resande som en romsk grupp inte är undersökt tidigare. Man kan dock tänka sig att en likartad kategoriseringsproblematik uppstod i länder vilka har minoritetsgrupper som innehaft en liknande samhällsposition och historia som det svenska resandefolket. Det gäller främst Spanien, Frankrike, Tyskland, Holland, Norge, Storbritannien och Irland. Jag har dessvärre inte funnit någon litteratur från dessa länder som relaterar undertecknandet av Europarådets konvention om nationella minoriteter till vilken identitet dessa länders resandefolk skulle tillskrivas. I Storbritannien och Holland finns det däremot enstaka verk som diskuterar kategoriseringsproblematiken kring resandegrupper under efterkrigstiden.

Den engelska historikern David Mayall beskriver i sin bok ”Gypsy identities 1500-2000” hur *gypsies* i England blev erkända som en etnisk grupp sedan ett fall om diskriminering hade varit uppe i en engelsk domstoll 1988.¹⁴ Det var dock endast begreppet *gypsy* – och inte *travellers* – som erkändes med hänvisning till bland annat det förmodade indiska ursprunget.¹⁵ Skotska och irländska resande blev däremot först 2008 erkända som etniska minoriteter – utan att bli betraktade som romska grupper.¹⁶ Den holländska socialhistorikern Annemarie Cottaar anger att de hol-

---

¹² Hazell (2011), s. 8.

¹³ Montesino (2002), s. 12-13.

¹⁴ *Gypsy* är ett svårt ord att översätta då ”zigenare” antyder ett central- eller östeuropeiskt ursprung som *gypsy* inte nödvändigtvis gör. Rom heter på engelska roma och vore således inte en bra översättning. Att benämna gruppen som *travellers* skulle kunna tolkas som ett ställningstagande för ett icke-romskt ursprung.

¹⁵ Mayall (2004), s. 200-202.

¹⁶ Frediani (2011), s. 258-259.

ländska resande hade sedan början av 1980-talet börjat att behandlas som en separat etnisk minoritet av de holländska myndigheterna.¹⁷

Det förefaller således överlag även i Europa finnas en forskningslucka kring hur västeuropeiska stater förhöll sig till frågan om inhemska resandegrupper relation till romer då de flesta av dessa stater under slutet av 1990-talet etablerade en officiell minoritetspolitik. Det ska dock påpekas att sådan litteratur kan existera i högre utsträckning än vad jag är medveten om, då verk om resande eller romer ofta skrivs på landets egna språk. Om man till exempel ser till den relativt omfattande litteratur som har behandlat resandefolket i Sverige är endast ett verk – Heymowskis avhandling – utgivet på engelska och därmed tillgängligt för personer utanför Norden. Dessutom är det inte möjligt att dra några enkla paralleller mellan andra europeiska länders resandefolk och det svenska resandefolket.

Om man däremot utvidgar detta avsnitts syfte till att handla om litteratur kring den mer övergripande frågan hur resandefolks identitet och karaktär har tolkats under historien finns det ett par relevanta nyutkomna europeiska verk. Den följande framställningen kommer att utgå från David Mayalls redogörelse av fyra paradigmer, vilka ska ha dominerat engelska studier av *gypsies* under 1900-talet. Som uppsatsens bakgrundsavsnitt kommer att visa har framväxten av de olika paradigmer i England många likheter med utvecklingen i Sverige. Det första paradigmet är det rasbiologiska. Inriktningen i detta paradigm är på yttre kännetecken som språket, kulturen – till exempel ”vandringsslusten” – och det indiska ursprunget. Nästa paradigm var den rationella efterkrigstidens reaktion på dessa rasteorier. *Gypsies* sågs nu som en socioekonomisk grupp, vilka främst definierades genom en nomadisk livsstil. Den romanticism som tidigare hade förekommit ersattes med en genomgående negativ syn på gruppen som socialfall, kriminella och parasiter.¹⁸

Motsättningen mellan dessa två paradigmer finns kvar, men båda teorierna har förnyats de senaste 30-40 åren genom att inkludera moderna perspektiv på etnicitet. Det tredje paradigmet är därför forskare som delar den socioekonomiska analysen, men som dessutom hävdar att gruppen trots detta är en etnisk grupp – men utan att ha ett romskt ursprung. Den främsta företrädaren för denna ståndpunkt är Judith Okely. Det fjärde och sista paradigmet är att se gruppen som romer – men som etniciteten romer och inte rasen – vilket också idag ska vara det dominerande synsättet. Enligt Mayall företräder kända ”gypsyologists” som Ian Hancock, Thomas Acton, Do-

---

¹⁷ Cottaar (1998), s, 114-115.

¹⁸ Mayall (2004), s, 4-8.

nald Kenrick och Angus Fraser denna åsikt. Även om dessa författare, enligt Mayall, väsentligen delar rasbiologernas analys av det indiska ursprunget skiljer de sig genom att inte ha en statisk syn på romsk identitet. Dessutom tar de aktivt ställning i sina arbeten mot de negativa stereotyperna av gruppen. Mayall menar att konflikten mellan dessa tolkningsmodeller är lika levande i dagens England som tidigare. Bland annat ska en forskarkonferens år 1990 ha avbrutits på grund av dessa skiljaktigheter. Mayall sammanfattar situationen med att: *"In short, there is a complete lack of agreement concerning where the boundaries should be drawn around the group"*.¹⁹

De tre holländska forskarna Annemarie Cottaar, Leo Lucassen och Wim Willems som 1998 tillsammans gav ut boken *"Gypsies and other itinerant groups"* är svåra att placera in i någon av Mayalls fyra tolkningsmodeller. De passar närmast in i den traditionella socioekonomiska tolknings-traditionen då de inte anser att gruppen är en etnicitet – dock med det viktiga undantaget att de inte ser gruppen som en samling av samhällets "bottenskrap". En mer adekvat karakterisering skulle vara att se deras analys som ett försök till en *dekonstruktion* av ras- och etnicitetsbegreppet. De menar att gruppen var en viktig och i många fall relativt välmående beståndsdel i det ekonomiska systemet. De är främst kritiska mot den indiska "diaspora" teorin som de menar försvårar en reell förståelse av gruppens historia, identitetsformering och sociala position.²⁰

Den engelska forskaren Brian A. Belton – som själv uppger att han har en viss bakgrund hos gruppen – intar i sin bok *"Gypsy and Traveller ethnicity"* en liknande position som Cottaar *et al* (1998). Han menar att man bortser från de stora faktiska och identifikatoriska skillnaderna som finns inom gruppen om man ser *gypsies* som en gemensam identitet. Att gruppen skulle ha ett indiskt ursprung avfärdar han som nonsens. Han vill istället visa hur gruppen är en social produkt – bland annat genom att jämföra statistik om hemlöshet och bostadsbrist med antalet *gypsies* med husvagn.²¹

Den enda nordiska forskaren som ingående har studerat historiografin kring resandefolket är den norska historikern Anne Minken. Hennes avhandling från 2009 innehåller även en realhistorisk del där hon genom främst genealogiska studier undersöker gruppens ursprung. I Mayalls schema skulle Minken kunna placeras i den moderna forskargruppen som ser resande som en

---

¹⁹ Mayall (2004), s, 3-8, 12.

²⁰ Cottaar *et al* (1998), s, 9-13. Skillnaden i deras analys av gruppens etnicitet jämfört med engelska forskare kan mycket väl bero på faktiska skillnader mellan de holländska och engelska resandegrupperna.

²¹ Belton (2005), s, 2-3, 6-11.

romsk grupp. Den andra delen av hennes avhandling är en analys av hur diskussionerna kring gruppens ursprung har sett ut i Norge, Sverige och Danmark. Hon är främst intresserad av – och kritisk till – det socioekonomiska paradigmet inflytande i Norden. Det är därför förvånande att hon inte kommenterar det norska Stortingets beslut att erkänna resandefolket som en separat minoritet. Minken har dessutom missat – eller bortsett ifrån – att det socioekonomiska paradigmet inte längre (i och med den svenska riksdagens beslut 1999) kan betraktas som dominerande i Sverige. Hennes analys – som dock innehåller många värdefulla insikter – kan därför från en svensk synvinkel endast betraktas sträcka sig fram till början av 1990-talet.²²

Metod, källmaterial och källkritik

Uppsatsens huvudsakliga källmaterial kommer att bestå av arkivmaterial från regeringens proposition 1999 om att erkänna nationella minoriteter samt de två utredningarna om minoritetsspråk och minoriteter (samt utredningar kopplade till dessa) som låg till grund för propositionen.²³ Ledamöternas resonemang och förfarande i dessa utredningar kommer främst att analyseras i relation till tillämpandet av objektiva eller subjektiva kriterier i kategoriseringen av resandefolkets etnicitet. Vilken av dessa principer som den statliga utredningen bekände sig till – och framförallt använde i praktiken – är av central betydelse för hur man kan tolka resandefolkets identitet och ursprung. Om utredningen hade fokuserat på objektiva kriterier följer det att den borde ha fokuserat på resandefolkets kulturella särprägel. En sådan utredning borde ha funnit att de resandes språk eller andra tänkbara kulturella attribut (till exempel religion, kläder, myter) skiljde ut dem från etniska svenskar samt klargjorde deras koppling till romer. Med en subjektiv definition som ledstjärna borde istället fokus ha hamnat på resandegruppens egna uppfattningar kring dessa frågor.

Att karakterisera objektiva och subjektiva kriterier som motsatspar är dock oftast bara en sanning i teoretiska resonemang. De flesta gånger sammanfaller dessa i verkligheten.²⁴ Det troliga är därför att den statliga utredningen inte kommer att se dessa som motsatspar utan som kompletterande kriterier. I sådant fall blir uppsatsens roll att analysera den statliga utredningens dis-

---

²² Minken (2009), s. 46, 159-16, 429-430, 435-436.

²³ Prop. 19998/1999:143, SOU 1997/1998:192, SOU 1997/1998:193.

²⁴ Ett exempel av många är att det som objektivt ses som den största skillnaden mellan finnar och finlands-svenskar är språket, vilken även är det som grupperna själva upplever vara den största skillnaden.

kursiva praktik – hur utredningen var strukturerad och arbetade efter vissa implicita antaganden – för att avgöra dess förhållande till objektiva respektive subjektiva definitionskriterier.

Det arkiverade materialet från utredningen om minoritetsspråk och den efterföljande utredningen om nationella minoriteter uppgår till totalt nio volymer. Det förra materialet uppgår till ca åtta volymer medan det senare uppgår till ungefär en volym. Det material som främst har använts i dessa volymer är de olika utkasterna som producerades innan den slutgiltiga versionen var färdig. Dessa utkast ger många gånger en bra inblick i hur den intellektuella arbetsprocessen såg ut. Uppdelningen i objektiva och subjektiva kriterier var dessutom en terminologi som de statliga utredarna själva använde. Den andra viktiga källan har varit de brev som utredningarna skickade och mottog, då det i dessa framkommer en mindre formell bild av utredningens arbete. Utredningarnas mötesprotokoll gav däremot inte så mycket information som man kunde ha hoppats på, då dessa generellt var för kortfattade för att kunna bidra till analysen.

Säkerligen förekom det diskussioner om resandefolket i utredningarna som inte har blivit arkiverade, men som oftast är fallet i historia är man utlämnad åt det som står i källorna. Jag anser dock att det arkiverade materialet från de två utredningarna är tillräckligt omfattande för att kunna ge *en* trovärdig bild av utredningens hantering av frågan. Den må möjligtvis inte vara den ”sanna”, men jag anser att den är tillräckligt underbyggd för att *kunna* vara sann. Att göra intervjuer för denna del av uppsatsen menar jag inte var motiverat då möjligheten att få ny information var liten då utredningens eget material var så omfattande. Det som skulle kunna framkomma i intervjuer – vilket inte framkommer i utredningsmaterialet – är de statliga ledamöternas attityder till resandefolket. Sådana svar skulle dock ha fått en skvallerliknande karaktär samt haft källkritiska problem då minnet om framförallt attityder är generellt problematiskt.²⁵ Jag genomförde dock en intervju med Kenneth Hyltenstam som genomförde språkutredningen om romani chib, delvis på grund av att jag – som inte har någon skolning i lingvistik – ville försäkra mig om att jag hade förstått den analysen. Jag försökte också, men utan framgång, att nå Josefin Brattberg (handläggaren bakom regeringens proposition om införandet av en minoritetspolitik) då propositionens arkiverade material inte gav en tillräckligt god inblick i hur arbetsprocessen hade sett ut. Slutsatserna om propositionen är därför mer försiktiga och har en mer spekulativ karaktär jämfört med de slutsatserna jag drar av de två statliga utredningarnas material.

---

²⁵ Kjeldstadli (1998), s. 188-189.

Övrigt viktigt källmaterial är intervjuer med personer som var aktiva i resandeföreningar, officiella dokument om resandefolkets erkännandeprocess i Norge – där gruppen erkändes som en minoritet separat från romerna – och till sist tv- och radioprogram samt tidningsartiklar från 1990-talets Sverige. Detta för att utredningarna inte arbetade i ett vakuum utan påverkades av de dåvarande uppfattningarna som fanns i samhället om resandefolket. Utredningarnas relation till de få resandeföreningar som fanns är även av avgörande betydelse för hur man ska bedöma deras relation till det subjektiva definitionsriteriet av etnicitet.

Det material som finns arkiverat kring de två resandeföreningarna som existerade på 1990-talet är dock så skvalt att intervjuer med personer i dessa föreningar blev nödvändigt.²⁶ Från den första föreningen intervjuades två personer (Ralf-Novak Rosengren och Lars Lindgren) för att försöka få en tydligare bild av föreningens verksamhet och identifikation. Den föreningen har visserligen beskrivits i både Lindholms och Hazells böcker, men deras beskrivningar var relativt kortfattade och gav inte svar på frågor relevanta för denna uppsats (till exempel om föreningen var aktiv när de statliga utredningarna pågick). Den andra resandeföreningen (där grundaren Birger Rosengren intervjuades) hade ett flertal kontakter med staten och var därför av central betydelse för uppsatsen. Dessa kontakter finns inte beskrivna i någon andrahandslitteratur. Att enbart basera delen om denna förening på statens eget arkiverade material hade varit otillräckligt, då denna förening tidvis var i opposition mot staten.

Intervjuerna varade i ungefär en timme. De kretsade kring ett antal specifika frågor, utan att för den sakens skull begränsa samtalet till dessa. Det var främst frågor om föreningens verksamhet, identifikation samt förhållande till den statliga utredningen. I den empiriska analysen har jag dock försökt att förlita mig så lite som möjligt på fakta framkomna i intervjuer på grund av allmänna källkritiska överväganden samt deras lägre nivå av vetenskaplig transparens. Intervjuerna har varit givande främst genom att de har fördjupat min kännedom om resandegruppen samt gett mig uppslag till nya infallsvinklar och nytt källmaterial.

Jämförelserna med erkännandeprocessen för resandefolket i Norge bygger främst på norska förstahandskällor, då jag inte har funnit någon andrahandslitteratur som i detalj har beskrivit denna fråga i Norge. En del av detta material har jag funnit på den norska regeringens och Stortingets hemsida medan andra delar av materialet faktiskt fanns i de svenska utredningarnas egna arkivmaterial.

---

²⁶ Jag har endast lyckats finna enstaka medlemsblad från de två föreningarna.

Den sista typen av källmaterial som den empiriska delen kommer att behandla är tv- och radioprogram samt tidningsartiklar. Detta för att utröna hur debatten och stämningarna var kring resandefolket under andra hälften av 1990-talet, då detta kan tänkas ha påverkat statens inställning. Tv- och radioprogram om resandefolket har tagits fram genom sökord som ”tattare”, ”resande” eller ”resandefolket” i Svensk Mediedatabas arkiv (SMDB). Detta arkiv innehåller samtliga tv- och radioprogram som producerades under uppsatsens aktuella tidsperiod. Detta faktum kombinerat med en sofistikerad sökmotor gör att resultatet rörande tv- och radioprogram borde återspegla tidsperioden. Tidningsartiklar har gallrats ut genom samma sökord som ovan i Retriever (Kungliga Bibliotekets tjänst för artikelsök). Deras sökmotor förefaller dock att vara mindre sofistikerad än SMDB:s. Resultatet får trots detta anses vara tillräckligt representativt då deras arkiv innehåller alla de större dagstidningarna under tidsperioden.

Disposition

Uppsatsen kommer att ha följande disposition. Först följer ett historiografiskt avsnitt om svenska akademikers och samhällets syn på resandefolket i Sverige. Detta för att placera statens beslut 1999 i en historisk kontext och för att visa på de många olika tolkningarna som har florerat kring gruppen. Avsnittet kommer främst att vara inriktat på 1900-talets diskussion om resandefolkets ursprung och karaktär. Syftet med avsnittet kommer vara att visa hur teorin om sociala utstötningsmekanismer under 1940- och 1950-talet övertog den tidigare rasbiologiska tesens hegemoni – vilket resulterade i att gruppen i majoritetssamhällets ögon gick från ökända till okända (därav kapitlets namn och uppsatsens titel). De huvudsakliga linjerna i detta paradigmskifte är kända sedan tidigare genom bland annat Gunborg Lindholm (1995), Anne Minken (2009) och Birgitta Svensson (1993). Ett par tidningsartiklar, radioprogram och några nyligen publicerade verk inom mediaforskning är dock nya bidrag i min framställning.

Innan uppsatsen fortsätter till den empiriska delen – som kommer redogöra för hur resandefolket gick ”från okända till erkända” – följer ett längre avsnitt kring begreppet etnicitet och hur folkgrupper har definierats historiskt. Avsnittet kommer hävda att begrepp som nation, ras, etnisk grupp och stam väsentligen försöker att ringa in samma typ av grupprelation – även om det finns viktiga skillnader mellan begreppen. Syftet med avsnittet är att visa hur två metoder har vuxit fram för att definiera en etnisk grupp: objektiva och subjektiva kriterier. Fokus kommer att ligga på det objektiva kriteriet språk på grund av det inflytande som det tillmättes i minoritetsutredningarna på 1990-talet. Teorin om språkets betydelse för identiteten kommer att härledas tillbaka till den tyska filosofen Johann Gottfried Herder. Avsnittet kommer också att handla om den

norska antropologen Fredrik Barth, som kan sägas vara upphovsmannen till det subjektiva kriteriet.

Det empiriska avsnittet är uppdelat i två huvudsakliga delar: de två statliga utredningarnas analys av resandefolkets etnicitet jämte hur regeringen i sin proposition tolkade dessa utredningar. Avsnittet kommer även att innehålla en längre utläggning om de faktorer som kan förklara att regeringens proposition skiljde sig från minoritetsutredningen med avseende på resandefolket. Dessa faktorer är de två resandeföreningarna som existerade på 1990-talet, vad som skrevs och sades om resandefolket i media, minoritetsutredningens tidsbrist samt vetenskapen om att man i Norge hade erkänt resandefolket (*de reisende*) som en egen minoritet skild från den romska gruppen.²⁷

Uppsatsen kommer slutligen att ha en avslutande diskussion där först och främst frågeställningen kommer att besvaras. Efter detta kommer blicken att höjas genom att relatera studiens resultat till två större teman. Det första rör det moderna etnicitetsbegreppet i relation till staters minoritetspolitik. Det andra temat handlar om historiografin kring resandefolket och hur man kan tolka detta senare paradigmskifte kring gruppens etnicitet och karaktär som skedde 1999.

---

²⁷ De reisende i Norge är att betrakta som ett mycket närstående – om inte samma – folk som det svenska resandefolket. De båda gruppernas språk är åtminstone att betrakta som samma, Carling et al (2008), s, 12.

II. Från ökända till okända

”Tattare” och ”zigenare” före 1900-talet

”quod ipsius Regni incolae propter *clientumet* et *cursorumac* ac *Garcionum vagorum* dictorum *sculuara*, et praecipue ac maxime extraneorum nulli servientium crebros transitus, praegravantur, qui in multis locis homicidia occulta *Mord* dicta, furta et latrocinia, ac alia plurima fore facta dinoscuntur intollerabilia commississe.”

Kung Birgers förordning, 1303.²⁸

”Samma år her Steen (Sten Sture d. y.) war höffuitsman worden kom en part af thet folket som fara omkring ifrå thet ena landet til thet andra, them man kallar Tatare” Olaus Petri, 1512.²⁹

Något av dessa citat brukar lyftas fram som första gången ”tattare” noterades i svensk historia. De som förespråkar en socioekonomisk förklaringsmodell till ”tattarnas” uppkomst lyfter fram det första citatet, Kung Birgers förordning mot lösdrivare från år 1303. Ursprungligen var det Laurentius G. Rabenius som i sin 14 sidor långa avhandling från 1791 hävdade att detta var det första beviset på en romsk närvaro i Sverige. Han menade att ordet ”sculuara” var en felskrivning för ordet ”scujara”, som skulle ha varit en latinisering av ordet ”skojare” (ett annat ord för ”tattare”). Eftersom romer från kontinenten knappast kan ha funnits i Sverige så tidigt som 1303 har senare bedömare menat att det skulle peka på att resandegruppen hade funnits i Sverige före de första romernas ankomst. Det andra citatet är från Olaus Petris ”*En svensk cröneka*” och uppgifterna i denna bekräftas även i Stockholms stads tänkebok från år 1512. Denna innehöll en längre redogörelse för de nya invandrarna, där bland annat gruppens romska ursprung ska ha framkommit genom att de sammankopplades med Egypten – en vanlig missuppfattning vid tiden som har gett upphov till dagens engelska uttryck ”gypsy”.³⁰

Bortsett från den empiriska frågan om när datumet ska anges för de resandes första dokumenterade existens i Sverige är de flesta akademiker som uttalat sig om ursprungfrågan i stort sett överens om det efterföljande förloppet. Skillnaden har legat i vilka teoretiska – och moraliska – tolkningar som har gjorts av materialet. Alla framställningar om romer i Sverige från perioden

---

²⁸ Etzler (1944), s. 13. Understrykning ej i original. I Hazell (2011), s. 73 (kursiv i original) finns följande översättning: ”rikets invånare besvärades på grund av ideliga intrång av *kringströvande följen (clientes)* och *cursores* (?) och *garciones* [...], så kallade *sculuara*, framför allt av utlännningar utan någon särskild ledare: Dessa hade på många ställen gjort sig kända för att i hemlighet ha begått dråp (mord), stölder, plundring och mängder av andra helt oacceptabla brott.”

²⁹ Etzler (1944), s. 44. Parantes i original.

³⁰ Etzler (1944), s. 12-14, 44-45.

1500-1850 går i princip tillbaka till historikern Allan Etzlers avhandling från 1944: *”Zigenarna och deras avkomlingar”*. Etzler studerade främst tre typer av källmaterial: klagomål i skrivelser till statsmakten, förordningar från statsmakten samt rättsprotokoll. Även om Etzler fann delar av sitt material i tidigare avhandlingar från 1700- och 1800-talet (samt från den finska ”zigenarexperten” Arthur Thesleff) insamlade han en imponerande mängd material på egen hand.

I sin avhandling hävdade Etzler att orden ”tattare” och ”zigenare” använts som synonymer om samma grupp av människor fram till 1900-talet. Till stöd för denna tes angav han de många kungliga plakat och domstollsfall där så hade varit fallet. Dessutom användes ordet ”zigenare” (från tyskans ”zigeuner”) först år 1637 i Sverige – innan dess användes enbart ordet ”tattare”.³¹ Mycket av Etzlers avhandling handlar om de åtgärder som statsmakten försökte att vidta mot gruppen. Han menade att de första romerna hade mottagits väl, men att *”mycket snart kom man emellertid underfund med deras verkliga natur”* – en mening karakteristisk för Etzlers språkbruk.³² Senare delen av 1500-talet ska därför ha präglats av olika klagomål till statsmakten från befolkning och lokala makthavare mot ”tattarna”. Först på 1600-talet ska dock statsmakten ha reagerat på detta, men då gjorde man det med besked. 1637 stipulerades det att alla romska män skulle hängas och kvinnor samt barn fördrivas. Etzler tolkade att lagen *”präglas av en hårdhet, som bär vittnesbörd om svår framfart från zigenarnas sida”*. Han belyste sedan denna ”framfart” med några exempel från dåtidens rättsprotokoll.³³ Lagen verkade dock aldrig ha tillämpats. Enligt Etzler genomfördes aldrig utrotningsplanen, som han själv kallade den, på grund av det svenska folkets allmänna humanitet och framförallt rättskänsla. Ett sådant summariskt förfarande skulle ha gått emot den svenska allmogens rättsprinciper, enligt Etzler. Efterföljande plakat och förordningar (1642, 1662, 1748, 1772) var också mildare i tonen. På 1700-talet var lagbestämmelserna att *nyinkomna* romer skulle utvisas, men Etzler menade uppgivet att inte ens detta skulle ha åtföljts i någon större utsträckning. Under 1800-talet upphörde sedan utpekandet av ”tattare” och ”zigenare” i lagstiftningen.³⁴

I slutet av 1800-talet inleddes en ny romsk invandring till Sverige från central- och östeuropa. Samtidigt som detta började det att ske en viss uppdelning av begreppen ”tattare” och ”zi-

---

³¹ Etzler (1944), s. 68-69.

³² Etzler (1944), s. 46.

³³ Etzler (1944), s. 63-69.

³⁴ Etzler (1944), s. 54-55, 69-73, 88, 103, 107-114, 120.

genare”, där det senare blev benämningen på de nya romska grupperna medan det förra fick en mer oklar definition.³⁵ Denna uppdelning var dock inte allenarådande – till exempel i *Nordisk Familjebok* från 1919 stod det under ordet ”tattare” enbart en hänvisning till ”zigenare”.³⁶ Att dela upp de två begreppen på två olika grupper var dock det dominerande och gjordes bland annat av finlands ”zigenarexpert” Arthur Thesleff i Herman Lundborgs antologi *Rasfrågor i modern belysning* från 1919 samt av fattigvårdsutredningen 1923.³⁷ Bland de som hade studerat frågan närmare var den vanligaste uppfattningen att ”tattare” var en ”blandras” av romer och svenskar. När Etzler 1944 publicerade sin avhandling menade han därför att hans tes låg i linje med den allmänna opinionen vid tiden.³⁸ Under 1940- och 1950-talets gång skulle dock denna tes komma att utmanas av en ny generation forskare dragna till socioekonomiska förklaringar. Teorin om det romska ursprunget skulle tillfälligt hamna på historiens skräp hög. För att förstå varför detta paradigmskifte kom till stånd behövs det först göras ett nedslag i det allmänna opinionsläget kring ”tattarna” på mellankrigstiden och 1940-talet.

”Tattarna” blir till en fråga

”Att det inom ett ordnat samhälle tolereras, att generation efter generation lever i ett slags undantagsställning, som gynnar uppväxten av parasitära medborgare, är i hög grad otillfredsställande, uttalar socialstyrelsen om tatar- och zigenarproblemet.” (SVD 1942-06-18.)

Under mellankrigstiden började statsmakten och samhället återigen bli intresserade av ”tattarna”. Gruppen blev en av tidens ”frågor” då *tattarfrågan* eller *tattarplågan* blev ett vanligt begrepp i tidningsartiklar. När exakt denna ”tattarfråga” seglade upp på samhällets dagordning är svårt att avgöra, men för statsmaktens del skulle året kunna anges till 1934.³⁹ Då började socialstyrelsen att undersöka möjligheten att lösa det upplevda problemet genom bland annat sterilisering – den tanken hade dock funnits ända sedan tatarinventeringen 1922. Som ett led i detta önskade man

---

³⁵ Etzler (1944), s, 126.

³⁶ Svensson (1993), s, 13.

³⁷ SOU 1923:2.

³⁸ Etzler (1957), s, 11-12.

³⁹ Martin Ericsson menar dock att frågan hade funnits på kommunal nivå sedan åtminstone 1880-talet, Ericsson (2010), s, 280-281.

att få in mer uppgifter från de olika länen kring ”tattarfrågan”. Gensvaret blev dock skralt, förutom i Malmöhus län där polisen gjorde en omfattande inventering av antalet ”tattare”.⁴⁰

Frågan om vilka åtgärder som skulle vidtas mot ”tattarna” kunde dock inte fastställas innan man hade funnit en fungerande definition på en ”tattare”. Socialstyrelsen lyckades dock aldrig att finna en sådan definition. Då nästa stora inventering inleddes av socialstyrelsen 1943 insamlade man därför uppgifter från vad som ansågs vara trovärdiga sagesmän (poliser, präster samt enskilda personer som *”voro förtrogna med ortstraditionerna”*) på samma sätt som i inventeringen 1922.⁴¹ Denna gång hade man dock inte samma tillit till sagesmännen, utan man ville även att de skulle motivera varför personen var en ”tattare” utifrån tre olika kriterier: en i orten sedan länge hävdvunnen uppfattning, avvikande utseende eller rasdrag och till sist familjemedlemmarnas levnadsätt.⁴² Socialstyrelsen ansåg dock inte att dessa definitioner var tillräckliga och lät därför även rasbiologiska institutet utreda frågan. Utredningen leddes av chefen på rasbiologiska institutet, Gunnar Dahlberg. I sin undersökning – grundad på mätningar av 66 personer som inom fängelser och socialvård ansågs vara ”tattare” – kom han fram till att det inte var någon rasbiologisk skillnad mellan dessa ”tattare” och svensken i gemen (som var fastställd genom mätningar av svenska värnpliktiga på 1920-talet).⁴³ Efter detta utlåtande uttalade sig inte staten om ”tattarna” någon mer gång fram tills ett JK-ärende 1983.

I anslutning till inventeringen 1943 upprättade socialstyrelsen ett arkiv för tidningsartiklar som hade kommenterat antingen inventeringen eller enbart ”tattarfrågan” i största allmänhet. För åren 1942-1945 innehåller arkivet ca 70 artiklar (efter 1945 dyker det endast upp sporadiska artiklar om ”tattare”). Detta material är dock inte nödvändigtvis representativt för tidsperioden då Socialstyrelsen antagligen endast valde ut de artiklar som kommenterade frågor vilka berörde myndigheten.⁴⁴ Den stora majoriteten av dessa artiklar hade en mycket negativ inställning till ”tattare” – framförallt under året 1942. Rubriker som *”Tattarproblemet måste lösas”*, *”Tattarplågan på landsbygden”* eller *”Tattarfamilj terroriserar ...”* var vanliga.⁴⁵ Etnologen Gunborg Lindholm återger i

---

⁴⁰ Svensson (1985), s, 16-18.

⁴¹ SOU 1923:2, s, 338-339, 356.

⁴² Andersson (1945), s, 379-384.

⁴³ Andersson (1945), s, 377-380.

⁴⁴ Dessutom fanns det enbart en artikel rörande ”tattare” från året 1943, vilket framstår som ytterst osannolikt.

⁴⁵ Socialstyrelsen 2:a byrån, socialvårdsbyrån, FX ö ”övriga handlingar”, v:3.

sin avhandling samma bild av pressens hets.⁴⁶ Generellt handlar artiklarna om tre olika företeelser: kriminalitet (knivslagsmål, lurenderi och stölder), vad ”tattarna” kostade samhället (att en familj – som dock var på 69 personer och dessutom under en tidsperiod på tiotal år – skulle ha kostat samhället 250000 kr är en uppgift som ofta återkom) samt hur problemet skulle lösas. Två olika lösningar framfördes: sterilisering eller tvångsomhändertagande av barn med Norge som förebild.⁴⁷ En av de främsta förespråkarna för sterilisering vid denna tid var Sigurd Pira, chefredaktör för *Tidsskrift för Sveriges landsfiskaler*. I en artikelserie 1942 under titeln ”*Tattarproblemet*” förespråkade han särslagstiftning för ”tattare”, innehållande bland annat sterilisering. Detta trots att han ansåg att särslagstiftning var problematiskt för ett demokratiskt samhälle, men i denna fråga menade han att ”*fråga är om icke dessa betänkligheter måste vika på grund av de nedslående erfarenheter som gjorts i fråga om andra metoder för problemets lösning*”.⁴⁸ De flesta av skribenterna och experterna var dock överens om att man först skulle invänta inventeringen och den rasbiologiska undersökningens resultat – både lösningen om sterilisering och tvångsomhändertagande krävde att det fanns en fungerande definition av en ”tattare”.⁴⁹ Frågan om gruppen var en ras eller inte var därför av stor betydelse, eftersom om man skulle börja sterilisera ”tattare” som inte uppfyllde de allmänna kraven för sterilisering byggde det på att alla ”tattare” hade samma arvs massa och därmed samma genetiska degenerering.

Att den rasbiologiska undersökningen kom fram till att ”tattarna” inte var en ras samt att inventeringen kom fram till att 80% av ”tattarna” var laglydiga syntes ha lugnat ner hetsen – åtminstone i pressen.⁵⁰ I samhället levde dock dessa stämningar kvar i åtskilliga år. 1948 skedde de så kallade tattarkravallerna i Jönköping. En grupp lokala våldsverkare attackerade då mer eller mindre godtyckligt under flera dagar olika resandefamiljer samtidigt som de var påhejade av spontana folkmassor och den lokala pressen.⁵¹ Under slutet av 1940-talet framträdde dessutom en

---

⁴⁶ Lindholm (1995), s, 67-70. Hon har gått igenom ett liknande klipparkiv om ”tattare” på Göteborgs folkminnesarkiv.

⁴⁷ Socialstyrelsen 2:a byrån, socialvårdsbyrån, FX ö ”övriga handlingar”, v:3.

⁴⁸ Pira (1942), s, 48-49. Pira (1942), s, 167.

⁴⁹ Socialstyrelsen 2:a byrån, socialvårdsbyrån, FX ö ”övriga handlingar”, v:3.

⁵⁰ Se t.ex. AB 1945-06-15, ””tattarna” – ett problem?”

⁵¹ Den lokala pressen omtolkade dessutom vad som troligen bara från början var ett ”vanligt fylleslagsmål” till en raskonflikt, vilket skulle ha eskalerat händelseförloppet. SR, P3 2011-03-20, ”P3 Dokumentär: Jönköpingskravallerna 1948”.

ny filmgenre om den svenska landsbygden där stereotypa ”tattare” ofta förekom. I sin avhandling *”The visible wall – Jews and other ethnic outsiders in Swedish film”* menar den amerikanske filmvetaren Rochelle Wright att efter andra världskriget – i begynnelsen av det moderna industriella välfärds-samhället – blev det vanligt med filmer som idealiserade den traditionella landsbygdskulturen i Sverige. I dessa filmer fick ”tattaren” rollen av *den andre* som kontrast till den svenska rättfärdiga puritanska bonden. Wright karakteriserar dessa filmer som *”blatantly prejudicial and racist”* och menar att de till och med var värre än de judiska stereotyper som fanns i svensk film före andra världskriget. Hon noterar dock att filmerna blev mindre fördomsfulla under 1950-talet och att hela genren försvann på 1960-talet.⁵² Den svenska filmvetaren Tommy Gustafsson har gjort en liknande men mindre studie av filmer på 1920-talet som innehöll ”tattare”, vilken bekräftar bilden som ges i Wrights avhandling.⁵³

Flera omständigheter tyder på att ”tattarfrågan” nådde sin kulmen under de sista åren av andra världskriget och att frågan helt försvann på 1950-talet.⁵⁴ När uppstod då ”frågan”? Den första inventeringen 1922 skulle kunna vara ett startdatum. Den inventeringen var dock endast en liten del av en mycket större utredning om fattigvården – att jämföra med inventeringen 1943 som var en självständig utredning.⁵⁵

Ett annat svar skulle kunna vara etnologen Birgitta Svensson tes – att frågan dök upp på 1930-talet i anslutning till det begynnande folkhemmet.⁵⁶ Denna tes stärks av att inventeringen i Malmö genomfördes år 1934, men motsägs av resultaten från mediaforskaren Merja Ellefsson avhandling *”Staten är vår herde god”*. Ellefsson undersökte i sin avhandling fyra stora dagstidningar under fyra månader åren 1935 och 1938. Av de 4000 artiklarna rörande företeelser som avvek från folkhemsideologin (som exempelvis kriminalitet, religion och ”icke svenskhet”) upptog ”tattarna” en försvinnande liten del av materialet. Förvisso nämndes de oftare än både romer och judar, men mindre än samer och finnar. Till exempel var endast 22 stycken benämnda som ”tattare” av de 4500 brottsverkarna i materialet. Totalt tillhörde dock endast 35 av dessa brottsverkare någon etnisk minoritet (borträknat den finska minoriteten). Av de 12000 ”aktörerna”

---

⁵² Wright (1998), s, 95-96, 144-147, 399-400.

⁵³ Gustafsson (2010), s, 92-93.

⁵⁴ Den akademiska diskussionen följde även detta mönster, se nästa sida.

⁵⁵ Se SOU 1923:2.

⁵⁶ Svensson (1985), s, 1-2.

som Elofsson identifierade i sitt material identifierades dessutom endast 38 stycken som ”tattare”. Elofsson var själv förvånad över resultatet. Möjligen berodde detta på att hon i viss grad hade baserat sig på Birgitta Svenssons avhandling och dessutom delade hennes teoretiska ramverk för tidsperioden (Foucaults teori om den disciplinerande makten som analysmetod av folkhemmet). Hon påpekade dock att de få artiklar som väl handlade om ”tattarna” var mycket negativa och i princip enbart handlade om våldsbrott, stöld och alkoholism.⁵⁷ Etzler påstod däremot i sin avhandling att tidningarna publicerade ”tattardåd” varje vecka. Han syftade dock troligtvis i detta fall på året 1944 då hans avhandling publicerades.⁵⁸ Det skulle i sådana fall stödja tesen att ”tattarfrågan” kulminerade i början på 1940-talet.

Den akademiska debatten kring resandefolket

Under samma tidsperiod som diskussionerna kring ”tattarfrågan” pågick hos statsmaken och pressen publicerades ett antal akademiska verk som kommenterade frågan om ”tattarnas”/resandefolkets ursprung och karaktär. Dessa verk var dock troligen inte förklaringen till statsmaktens och pressens intresse för ”tattarfrågan”, då de flesta av verken utkom efter att ”tattarfrågan” hade nått sin kulm i början av 1940-talet. Mellan perioden 1942-1956 uttalade sig nio – mer eller mindre insatta – akademiker om ursprungsfrågan samt om resandefolket var att betrakta som en ”ras”. Bland dessa personer går det att urskilja två tydliga tolkningsmodeller om resandefolket och ”tattarna”. Den första är den rasbiologiska: ”tattare” sågs då som en rasblandning mellan svenskar och romer. I denna modell var det ”zigeniska blodet” förklaringen till gruppens särart – även om beviset för denna koppling oftast stöddes genom sociologiska argument.

Den andra tolkningsmodellen är den socioekonomiska. Företrädarna för denna modell erkände förvisso ett mindre romskt inslag hos gruppen, men hävdade bestämt – genom bland annat rasbiologiska argument – att detta inte var förklaringen till ”tattarnas” särart och sociala problem. De såg istället förklaringen till gruppens framväxt som en konsekvens av ”sociala utstöttningsmekanismer”. Enligt teorin hade svenska bönder, som av någon anledning hade blivit utstötta ur det gamla bondesamhället, bildat ett ”socialt isolat” känt som ”tattarna”.

---

⁵⁷ Elofsson (2007), s, 22-24, 46-50, 56, 129-130, 167.

⁵⁸ Etzler (1944), s, 159, not 4.

Den rasbiologiska tolkningsmodellen

”De uppgifter som i dessa materialsamlingar ges rörande tattarnas livsföring belysa också så tydligt de rent zigenaraktiga sidorna av deras väsen att en sammanställning zigenare-tattare ger sig självt. Det bindande beviset för att den gamla uppfattningen om tattarna som zigenarättlingar är riktig ges av deras språk.”⁵⁹

Det som förenar de tre författarna (Allan Etzler, Bertil Lundman och Manne Ohlander) i denna kategori är deras betonande av ”tattarnas” påstådda ”zigeniska” rasegenskaper i deras förklaring till gruppens beteende. Det ska komma ihåg att vid denna tid ansågs generellt ”blandraser” vara värre än ”rena”.⁶⁰ Etzler är att betrakta som tolkningsmodellens främsta företrädare. Han hade kommit i kontakt med resande när han arbetade på Långholmens fängelse. I sina böcker och artiklar framförde Etzler tre huvudsakliga argument till varför resandefolket härstammade från romer.⁶¹ Han hade generellt en stor tilltro till den svenska allmogen och svenska beslutsfattare i historien. Att de, enligt Etzler, kontinuerligt hade ansett ”tattare” som romer – eller möjligen en rasblandning mellan svenskar och romer – var ett viktigt argument för honom. Att orden ”tattare” och ”zigenare” regelbundet dök upp i samma mening i statsmaktens förordningar på 1600- till 1700-talet ansåg Etzler var ett tydligt bevis för kopplingen mellan resandefolket och romerna. Att allmogen dessutom i olika folkminnesarkiv hade givit uttryck för samma ståndpunkt såg han som ytterligare bevis.⁶²

Det andra argumentet som Etzler regelbundet framförde var resandegruppens språk. Etzler hade själv sammanställt en ordlista på ca 1500 ord ur de resandes språk och hade ur denna dragit slutsatsen att språket var en *”uttunnad och grammatiskt förfallen dialekt av zigenarspråket”*.⁶³ Han identifierade grammatiken som svensk, men de flesta orden som härstammade från romani chib. Etzler påpekade att samma förhållande gällde för de romska språken i Spanien samt England och drog därför slutsatsen att det var ett romsk språk. Det sista argumentet som Etzler pekade på var de ”zigeniska” karaktärsdragen hos resandefolket. I artikeln *”Varifrån härstamma tattarna”* från 1957 gav efterkrigstidens ”zigenarexpert” Carl-Herman Tillhagen en lång rad citat på hur Etzler

---

⁵⁹ Etzler (1944), s, 157.

⁶⁰ Pfannenstill (1948, 2), s, 327.

⁶¹ Det kan vara intressant att notera att Etzler hade, en för tiden, snäv definition av en ”tattare”. Ett av hans kriterier var kunskaper i språket resanderomani. Detta är skälet till att begreppet resandefolket används i relation till Etzlers teori, då han uteslöt sådana personer som enbart stämplades som ”tattare”.

⁶² Etzler (1944). För en sammanfattning, se Etzler (1957), s, 10-12.

⁶³ Etzler (1944), s, 157.

förklarade resandefolkets särart genom deras ”zigenska” rasegenskaper.⁶⁴ Ett citat – av många – som tydligt visar denna världsbild hos Etzler är följande där Etzler menade att försöken att assimilera resandefolket i samhället måste ”alltid ta hänsyn till deras zigenarbörd och därav betingade nedärvda egenskaper”.⁶⁵ Det ska dock påpekas att Etzler inte förordade sterilisering. Även om han var djupt skeptiskt till resandefolkets moraliska och genetiska karaktär ansåg han att samhället borde försöka att assimilera dem. För att kunna göra detta på ett effektivt sätt behövde däremot hänsyn tas till deras ärftliga egenskaper, enligt Etzler. Han förordade en lösning i stil med den norska kyrkliga organisationen ”Norske misjon” som försökte, genom etiskt mycket tvivelaktiga metoder, att göra dygdiga jordbrukare av resande i Norge.⁶⁶

Av de totalt nio akademikerna som kommenterade resandefolkets etnicitet – eller snarare ras – under 1940- och 1950-talet delade två stycken Etzlers uppfattning om betydelsen av ett romskt ursprung. Den första var Bertil Lundman, en antropolog med det svenska folkets rassammansättning som forskningsinriktning. I sin rasbiologiska undersökning av ”dala-allmogen”, baserad på mätningar av 15000 personer i Dalarna mellan åren 1931 och 1943, fann han att ”tattarna” främst var en blandras mellan svenskar och romer – även om de skulle bestå av vissa andra ”element” också. Det ska dock påpekas att frågan om ”tattarnas” ursprung inte intresserade Lundman i någon högre utsträckning. Hans slutsatser måste betraktas som summariska – även utifrån en rasbiologisk världsbild.⁶⁷ Det är betecknande att den andra rasbiologen som uttalade sig i frågan, Gunnar Dahlberg, inte ens refererade till Lundmans verk. Den andra forskaren var överläraren (fil. lic) Manne Ohlander. 1943 genomförde han en intelligensstudie av 117 ”tattarbarn” i Göteborg. I studien ingick även en kortare genealogisk genomgång av de olika ”tattarsläkterna” i urvalet. Ohlander hävdade därför att hans material inte innehöll personer som hade stämplat som ”tattare”, utan att de alla hade faktiska ”tattarrättlingar”. I övrigt delade han Lundmans uppfattning om ”tattarnas” härstamning. En av slutsatserna som Ohlander drog av sin studie var att fler ”tattare” skulle kunna – och borde – steriliseras med den gällande lagstiftningen.⁶⁸

---

⁶⁴ Tillhagen (1956), s, 288-290.

⁶⁵ Etzler (1944), s, 157-158.

⁶⁶ Etzler i SVD 1935-02-13, ”Tattarfrågan i Sverige och Norge” och K:t 1944-02-15. Lindholm (1995), s, 51-52.

⁶⁷ Lundman (1940), s, 66. Lundman (1945), s, 53-54, 93.

⁶⁸ Ohlander (1943), s, 106-109, 115-116.

Även Ivar-Lo Johansson kan räknas till den rasbiologiska grupperingen. Han skiljde sig dock genom att han såg ”tattarna” som ättlingar till den mongoliska stammen tartarer. Hans teori fick ofta utrymme i pressen, men ingen av de akademiska forskarna gav hans teori någon seriös uppmärksamhet.⁶⁹

Den socioekonomiska tolkningsmodellen

”Studerar man nämligen historiskt och sociologiskt, hur tatargrupperna ha uppstått, finner man, att tattarskarorna i vårt land till största delen rekryterats från rent svenska befolkningsgrupper. Man kan sålunda även med sociologiska argument komma till samma uppfattning som Gunnar Dahlberg, att tattarna ej äro en ur rasbiologiskt synpunkt säregen grupp.”⁷⁰

Samtidigt som debatten om ”tattarfrågan” pågick började det att växa fram ett vetenskapligt paradig som ville förklara ”tattarnas” uppkomst genom sociala utstötningmekanismer och stämplingsteorier. Anne Minken påpekar visserligen i sin avhandling att sådana teorier har florerat under århundradena (redan ärkebiskopen Laurentius Petri ska ha uttryckt sådana tankar 1573). Det var dock först på 1950-talet som dessa tankegångar formulerades till en sammanhållen sociologisk teori.⁷¹ En av de första på 1940-talet att framföra denna tes var folklivsforskaren C-M Bergstrand. I sin bok *”Tattarplågan”* hade han genom olika folkminnesarkiv sammanställt historier från landsbygdsbefolkningen om ”tattare”. Bergstrand framförde i boken tesen att ”tattarna” skulle vara en långt gången blandning av asociala element. Förekomsten av blonda ”tattare” ansåg han talade emot ett romskt ursprung.⁷² Nästa verk som uttalade sig i ”tattarfrågan” var Tor Jacobssons undersökning från 1944 av 187 ”tattares” andel av bidragstödet i Jönköping jämfört med 117 ”icke-tattare”. Jacobsson fann till sin överraskning att ”tattarna” generellt mottog mindre bidrag än den övriga befolkningen. Även om han inte tydligt tog ställning i ursprungsfrågan arbetade Jacobsson i praktiken efter en sociologisk definition – vem som enligt ”vedertagen uppfattning” ansågs vara en ”tattare”. I hans analys och slutsatser fanns det dessutom inga spår av rasbiologiskt tänkande. Jacobsson skiljde också sig gentemot alla de andra forskarna – med undantag av Heymowski – genom att han i sin bok samt flera tidningsartiklar tydligt tog ställning för ”tattarnas” rättigheter. Han menade att förslag som sterilisering, tvångsomhändertagande av

---

⁶⁹ Se t.ex. Soc:D 1942-07-14.

⁷⁰ Pfannenstill (1948, 2), s, 335.

⁷¹ Minken (2009), s, 59-70.

⁷² Bergstrand (1942), s, 6-8, 27-29, 108-109, 135-137.

barn samt koncentrationsläger var omänskliga tillvägagångssätt. Jacobsson förespråkade istället att varje fall skulle behandlas individuellt.⁷³

Dessa två verk fick dock inget större inflytande – senare verk refererade sparsamt till dem. Den studie som inledde paradigmskiftet var Gunnar Dahlbergs rasbiologiska undersökning, publicerad 1944. Att döma av socialstyrelsens eget klipparkiv försvann hetsen mot ”tattarna” efter denna undersökning. Även Etzler hade respekt för Dahlbergs undersökning – trots att han var kritisk mot den.⁷⁴ Som nämdes tidigare fann undersökningen ingen rasbiologisk skillnad mellan ”tattare” och svenskar. Dahlberg hade dock redan åren innan undersökningen i en mängd tidningsartiklar förespråkade en socioekonomisk förklaringsmodell till ”tattarfrågan”.⁷⁵

Två år efter Dahlbergs undersökning utgav språkforskaren Olof Gjerdman skriften *”Tattarna och deras språk”*. Det är svårt att avgöra vilken kompetens Gjerdman hade år 1946 i romani chib, men senare (1963) gav han tillsammans med Erik Ljungberg ut boken *”The language of the Swedish coppersmith gipsy Johan Dimitri Taikon”*. Som språkforskare och åtminstone en senare kännare av romani chib fick hans utlåtande stort inflytande. Hans skrift från 1946 om resanderomani innehåller dock förvånansvärt lite språkanalys. Den är baserad på Etzlers språkmaterial och från det drog Gjerdman slutsatsen att resanderomani hade karakteristiken av ett hemligt språk. Till denna slutsats lade han dessutom till att folkgrupper generellt kunde ta till sig andra folkgruppers språk – utan att för den sakens skull härstamma från varandra. Slutsatsen Gjerdman drog av sin språkanalys var att den varken talade för eller emot ett romskt ursprung. Han hävdade dock bestämt att ”tattarna” inte härstammade från romerna. Argumentet för detta baserade Gjerdman främst på Dahlbergs rasbiologiska undersökning samt på vad han såg som de många självmotsägelserna i Etzlers avhandling.⁷⁶

Att Dahlbergs undersökning fick stort genomslag i samtiden är tydligt även i nästa verk som kommenterade frågan om ursprunget: sociologen Bertil Pfannenstills två artiklar i Statsvetenskaplig Tidskrift: *”Tattarna – en sociologisk grupp och ett socialt problem”*. Pfannenstill menade att förutom den bristande rasbiologiska länken mellan ”tattare” och romer var även argument om gruppernas likartade livsföring och språk baserade på ytliga analyser. För att komma vidare i frågan om grup-

---

⁷³ Jacobsson (1944), s, 8-11, 19, 53, 139-145.

⁷⁴ Etzler (1957), s, 12-13. Socialstyrelsen 2:a byrån, socialvårdsbyrån, FX ö ”övriga handlingar”, v:3.

⁷⁵ Se t.ex. GHT 1942-02-02, *”Tattarna inga zigenaravkomlingar”*.

⁷⁶ Gjerdman (1946), s, 10-14, 26-27.

pens ursprung förespråkade Pfannenstill genealogiska undersökningar av personer som ansågs komma från ”tattarsläkter”. Pfannenstills slutsats i artiklarna var att ”tattarna” var en sociologisk grupp och därför möjliga att assimilera. Enligt Pfannenstill skulle detta ske främst genom bofasthet, men även genom tvångsomhändertagande av barn.⁷⁷

En som följde upp Pfannenstills förslag om en genealogisk undersökning var Torgny ”T:son” Segerstedt – Sveriges första professor i sociologi.⁷⁸ Han lät en ung judisk doktorand från Polen, Adam Heymowski, undersöka ”tattarnas” och resandefolkets ursprung med Pfannenstills föreslagna metod. Heymowski publicerade sin licentiatuppsats 1955 och den byggde främst på genealogiska undersökningar av 30 ”tattare”. De valdes ut genom en ”upplyst opinion” bestående av socialvårdare, poliser och rättspsykiatriker. Av dessa 30 personer ansåg Heymowski att 23 stycken var resande medan 7 stycken enbart hade blivit stämplade som ”tattare”. Det kan vara värt att notera att Heymowski var den första akademikern som använde sig av begreppet resande. I hans definition av en resande var dessutom självidentifikation en viktig faktor. En av Heymowskis slutsatser var att de 23 resande i hans material hade en grad av endogami som var *”avsevärt högre än den svenska befolkningen”*.⁷⁹ Hans slutsats var att gruppen hade tre olika ursprung: ”Förtattrade” svenskar på 1800-talet, tyska legoknektar och skarprättare från stormaktstiden samt till sist en tredje mer diffus grupp där han kunde tänka sig ett romskt inslag (främst från sintigruppen i Tyskland).

Som uppsatsens nästa del kommer att visa har Heymowskis resultat många gånger förenklats till att resande inte hade någon koppling till romer överhuvudtaget och att gruppen därför inte var att betrakta som en etnisk grupp. Även om Heymowski inte förnekade ett romskt inslag var han dock tydlig med att han inte såg detta som förklaringen till gruppens särart och isolering. Han menade snarare att det var gruppens ursprungliga pariakaraktär som hade medfört ett visst samröre med romer – istället för att gruppens pariakaraktär skulle ha uppstått på grund av att de från början var romer. Ett argument som Heymowski framförde som stöd till denna tes var Kung Birgers förordning från 1303, vilken skulle bevisa att de resande hade funnits i Sverige före romerna. Han omtolkade dessutom mycket av Etzlers historiska material. Till exempel menade Heymowski att man från och med 1730-talet började skriva ”zigenare” och ”tartarer” istället för

---

⁷⁷ Pfannenstill (1948, 1), s, 227-229, 234-235, 243. Pfannenstill (1948, 2), s, 316-321, 332-334.

⁷⁸ Även Gjerdmann ska ha förespråkade ett sådant tillvägagångssätt. Tillhagen (1956), s, 293.

⁷⁹ Heymowski (1955), s, 15-20, 28-29.

som tidigare ”zigenare” eller ”tartarer”, vilket skulle visa på en begynnande uppdelning av grupperna.⁸⁰

Heymowski såg framför allt sociala utstöttningsmekanismer som förklaringen till resandefolkets uppkomst. Teorin menade att i det gamla bondesamhället hade det funnits ett antal ”pariyrken” som till exempel hästkastrerare eller skarprättare. Människor som tillhörde dessa yrken sågs som ”orena” och kunde därför inte delta i sockens reguljära sociala liv. Sådana yrkesgrupper tillsammans med andra personer utan en stabil social tillvaro – till exempel demobiliserade soldater – skulle ha bildat ett slags vagabonderande landsbygdsproletariat, kända som ”tattarna”. Heymowski såg dock inte resandegruppen som en social klass utan använde istället begreppet ”socialt isolat” – utan att ge det begreppet någon egentlig definition.⁸¹ Heymowskis senare doktorsavhandling om samma ämne från 1969 hade titeln *”Swedish travellers and their ancestry: a social isolate or an ethnic minority?”*. Som Minken har påpekat är det oklart var Heymowski menade att skillnaden låg mellan ett socialt isolat och en etnisk grupp. Någon definition av de två begreppen gavs inte i avhandlingen. Minken och även Miika Tervonen hävdar att Heymowskis beskrivning av resandefolket – som en grupp med en hög grad av endogami och en uppfattning om sig själva som säregna – idag skulle ha kvalificerat in under beteckningen ”etnisk grupp”.⁸²

Heymowski hade dock inte uppfattningen att de resande var en etnisk grupp. Man kan tänka sig två förklaringar till detta ställningstagande. Den första är den tes som Minken framför i sin avhandling: Heymowskis teoretiska uppfattning om begreppet etnicitet byggde på att en etnisk grupps existens skulle vara frikopplat från socioekonomiska förhållanden. Minken menar att Heymowski verkade i en teoretisk föreställningsvärld som låg mitt emellan rasbiologin och den moderna etnicitetsforskningen. Eftersom det så tydligt, enligt Heymowski, var socioekonomiska faktorer som hade gett upphov till resandefolket kunde de därför inte vara en etnisk grupp. Bildandet av ett folk skulle vara mer mytiskt och primordialt än resultatet av socioekonomiska mekanismer.⁸³ En annan förklaring är att Heymowski (och hans handledare Segerstedt) var progressiva personer som ville stoppa hetsen och trakasserierna mot ”tattarna” – vare sig personen enbart var stämplad som en sådan eller faktiskt var resande. Att kategorisera gruppen som etniska

---

⁸⁰ Heymowski (1955), s, 32-35, 79-80, 88-89.

⁸¹ Heymowski (1955), s, 25, 100-103.

⁸² Minken (2009), s, 199-205. Tervonen (2010), s, 258-259.

⁸³ Minken (2009), s, 199-201.

svenskar – eller rättare sagt rasrena svenskar – var troligtvis en effektiv metod för att dämpa de aggressiva stämningarna. När gruppen blev betraktade som svenskar minskade risken betydligt för drakoniska åtgärder som särslagstiftning innehållande sterilisering eller tvångsomhändertagande av barn.⁸⁴

Följden av detta paradigmskifte som avslutades med Heymowskis verk blev att stämplingen av människor som ”tattare” upphörde. Ytterligare en följd var att resandefolket försvann från pressens och statsmaktens dagordning in i en tystnad som bröts först i slutet av 1990-talet. Ett skäl till tystnaden var troligen att rädslan efter samhällets hets under mellankrigstiden och 1940-talet satt kvar hos de resande. Ett annat skäl var också säkerligen att många resande faktiskt assimilerades in i det svenska samhället under efterkrigstiden – precis som förespråkarna för den socioekonomiska modellen önskade.

Den heymowianska hegemonin

”Forskningen avvisar alltså numera alla teorier om tattarnas zigenarhärkomst”⁸⁵

Under den senare hälften av 1900-talet blev Heymowskis verk den vanligaste referenspunkten för den socioekonomiska teorin. Bland annat förekom den i flertalet uppslagsböcker – en roll som Etzlers teori hade innehavt tidigare.⁸⁶ Detta var troligtvis för att Heymowskis studie var den mest omfattande och inte använde sig av rasbiologiska argument (som många av de andra förespråkarna för den socioekonomiska teorin hade gjort). En av de första att uppmärksamma Heymowskis forskning var 1950-talets ”zigenarexpert” Carl-Herman Tillhagen.⁸⁷ Han ledde bland annat den statliga utredningen om romer 1956. I en skriftlig debatt mellan honom och Etzler under åren 1956-1957 redogjorde Tillhagen för de forskare som stödde den socioekonomiska tesen. Av

---

⁸⁴ Segerstedts åsikt i frågan: GHT 1949-08-03, ”Tattarna och pressen”. Heymowski (1969), s, 116. Minken (2009), s, 205.

⁸⁵ Lindholm & Svanberg (1989), s, 417.

⁸⁶ Ahlgren (1989), s, 110-111. Hazell (2011), s, 159. Svensson (1993), s, 40. Så sent som 1953 refererades dock fortfarande Etzler som Sveriges ”tattarexpert” i Sveriges Radio, se SR 1953-09-15 ”Ett program om tattare”.

⁸⁷ Montesino (2001), s, 7.

dessa gav Tillhagen Heymowskis verk en särskild uppmärksamhet och menade att det slutgiltigt hade avgjort ursprungsfrågan.⁸⁸

1969 utvidgade Heymowski sin licentiatuppsats – som endast hade publicerats som en stencil – till en doktorsavhandling. I DN hade recensionen till avhandlingen titeln *”Tattarna ej främlingar – Ättlingar till sambällets utstötta”*. Även Expressen hade samma tema i sin recension.⁸⁹ Under 1960- och 1970-talet fick den socioekonomiska teorin om ”tattarna” en hegemonisk ställning bland Sveriges akademiker – ingen argumenterade emot den efter Etzler sista försök 1957. Det var framförallt forskare som studerade romerna i Sverige (de romska grupperna som kom runt sekel-skiftet 1900) som propagerade för den socioekonomiska modellen. Karl-Olov Arnstberg nämnde till exempel inte ens ”tattare” eller resande i sin bok från 1976 om etniska minoriteter i Sverige. 1977 blev paradigmskiftet tydligt även i media då SVT producerade en dokumentär med namnet *”Tattare – myter och verklighet”*.⁹⁰ Den socioekonomiska tesen dominerade dokumentärens framställning och Heymowski själv var dessutom en framträdande person i programmet.

Viljan under efterkrigstiden att avskaffa tattarbegreppet kan även ses hos resande. 1976 skrev en resande, Roger Johansson, en upprörd artikel om varför människor inom fångvården fortfarande stämplades som ”tattare”.⁹¹ Johansson hävdade att ”tattarna” inte fanns längre och även så sent som 1996 hävdade han att Heymowskis avhandling hade besvarat alla relevanta frågor kring resandefolket.⁹² Heymowski uttalade sig i samband med Johanssons artikel och uppmanade då fångvården att sluta använda begreppet ”tattare”. Han fortsatte dock att kalla de resande för ett ”isolat”, trots att han menade att de hade *”alla de kännetecknen som man förbinder med minoritetsfrågor”*.⁹³ Året efter, 1977, skrev Heymowski även förordet till Roger Johanssons ordlista med 950

---

⁸⁸ Tillhagen (1956), s. 293. Förutom de tidigare nämnda svenska akademikerna hänvisade även Tillhagen till norske Kaspar Flekstad och danske H.P Hansen som hade bedrivit liknande genealogiska studier som Heymowski. På grund av uppsatsens storlek har dock analysen av de olika ursprungsteorierna begränsats till svenska akademiker då de trots allt hade störst inflytande på den svenska debatten. Se Minken (2009) för mer om andra nordiska akademikers teorier och inflytande.

⁸⁹ DN 1969-11-15. Expressen 1969-11-19.

⁹⁰ SVT 1 1997-01-18.

⁹¹ Johansson (1976).

⁹² NA 1996-06-12, *”Allt om tattarna redan utforskat”*.

⁹³ Johansson (1976), s. 58-59.

ord över svensk romani (med grammatiska kommentarer av bland annat Erik Ljungberg). Denna bok uttalade sig dock inte i ursprungsfrågan.

Ytterligare belägg för en heymowiansk hegemoni under efterkrigstiden är justitiekanslerns beslut 1983 att avslå Sara Lidmans anmälan om hets mot folkgrupp i samband med en artikel om ”tattare” på Österlen. Justitiekansler Bengt. O Hamdahl avslog ärendet med motiveringen att artikeln inte handlade om en folkgrupp och därmed kunde den inte falla under lagen om hets mot folkgrupp. Med hänvisning till *”ett modernt uppslagsverk”* hävdade Hamdahl att ”tattare” rörde *”sig om en kvarleva av det gamla bondesamhällets botten-skikt”*. Utöver att ”tattare” inte var en folkgrupp ansåg JK dessutom att artikeln inte kunde *”anses ge uttryck för hot eller missaktning mot något eller några människor i dagens samhälle”*.⁹⁴

Bilden av resandefolket som ett utdött folk vilket hade assimilerats (alternativt aldrig hade existerat) började dock att förändrats under 1980-talets senare del. Ett par resande började då släktforska och publicera sina resultat i släktforsknings-tidskrifter. Dessa publikationer fick dock ingen spridning utanför resande- och släktforskningskretsar. Dessutom uttalade sig sällan artiklarna om de resandes ursprung, existens eller identitet utan beskrev enbart vissa resandesläkters genealogi.⁹⁵

1987 intresserade sig dock än en gång en akademiker för resandefolket. Etnologen Ingvar Svanberg gav då ut skriften *”I samhällets utkanter – Om tattare i Sverige”* (där även Heymowski medverkade). Svanberg presenterade inga nya resultat eller teorier utan anslöt sig till den rådande socioekonomiska modellen. Det kan däremot vara värt att notera att Svanberg – till skillnad från tidigare kommentatorer av de resandes ursprung – inte i någon större utsträckning ens diskuterade en eventuell romsk härstamning. Två år senare gav Svanberg tillsammans med Harald Runblom ut översiktsverket *”Det mångkulturella Sverige”*. Kapitlet om ”tattare” skrev Svanberg tillsammans med etnologen Gunborg A. Lindholm. Hon hade vid denna tid inlett etnografiska studier av resande i västra Sverige. De resande framställdes därför nu för första gången som en modern levande grupp. Att kalla dem för en etnisk grupp ville däremot inte Lindholm och Svanberg göra, trots att de medgav många likheter. Skälet var att de ansåg att gruppen saknade fasta gränser gentemot andra grupper i samhället. På grund av vad Lindholm och Svanberg menade var ett

---

⁹⁴ JK (1984), s. 271-272.

⁹⁵ Se Lindwall & Skogsjö (1981). Skogsjö (1984). Lindgren & Lindwall (1992). Ett undantag är Lindgren (1984) som tydligt kritiserade Heymowski.

kontinuerligt in- och utflöde av människor från gruppen hade deras *”sociala organisation aldrig fått den fasta karaktär och kulturella särprägel som krävs för att de tveklöst skulle kunna betraktas som en etnisk grupp”*.⁹⁶ Svanberg har också tillsammans med Mattias Tydén presenterat likartade framställningar av ”tattarna” som dessa i ett antal senare böcker.⁹⁷

1993 utkom den första avhandlingen om ”tattare” sedan Heymowskis avhandling 1969. Den var skriven av Birgitta Svensson – återigen en etnolog. Den socioekonomiska modellen var en av utgångspunkterna för avhandlingen. Svensson ville utveckla modellen genom att förklara ”tattarnas” uppkomst som fenomen – och problem – till samhällets behov av normer och kontroll. Med inspiration från Foucault hävdade Svensson att ”tattarna” behövdes som avvikelse – *de andra* – i det gamla bondesamhället och i det begynnande välfärdssamhället för att legitimera samhällets krav på normalitet och disciplin. ”Tattarna” var en slags motdiskurs till samhällets rådande diskurs och eftersom gruppen besatte denna normlöshet blev de även betydligt friare i hur de kunde agera.⁹⁸ Svensson har senare fått kritik för att hennes avhandling ensidigt skulle ha fokuserat på kriminalitet som den dominerande normbrytande aktiviteten och identiteten hos ”tattarna” (huvudelen av hennes källmaterial och analys kretsar också kring domstolsmål).⁹⁹ Hon har även fått kritik för att hon publicerade namn på kända ”tattare” långt in på 1900-talet.¹⁰⁰

Det sista verket som utkom om resandefolket innan den statliga utredningen om minoritetsspråk startade hösten 1995 var Gunborg A. Lindholms avhandling *”Vägarnas folk – de resande och deras livsvärld”*. Den teoretiska abstraktionsnivån i denna avhandling var betydligt lägre än hos Svenssons. Avhandlingen bestod av 42 djupintervjuer med resande i västra Sverige och Norge – två grupper som enligt Lindholm ska ha haft mycket samröre under historien. Med detta som underlag tecknade Lindholm en bild av den moderna och traditionella resandekulturen. I avhandlingen gjorde hon en tydlig uppdelning mellan den reella gruppen resande och den fiktiva gruppen ”tattare”. Lindholm skiljde därmed ut sig från den övriga efterkrigsforskningen genom att se de resande som en reellt existerande modern grupp. Om hon såg dem som en etnisk grupp

---

⁹⁶ Lindholm & Svanberg (1989), s, 416-418. Notera att detta resonemang var som hämtat ur Löfgren (1970) – mer om Löfgren på sida 44 i denna uppsats – som även fanns med i Lindholms & Svanbers litteraturlista.

⁹⁷ Se t.ex. Svanberg och Tydén (1990) eller Svanberg och Tydén (1994).

⁹⁸ Svensson (1993), s, 48-58, 63-66, 136-137, 202, 208-209, 213.

⁹⁹ Lindholm (1995), s, 29, 245.

¹⁰⁰ Hazell (2011), s, 25-28.

eller inte är däremot oklart. Å ena sidan avfärdade hon dem aldrig som etnisk grupp och mycket av hennes analys tyder på att hon betraktade dem som en sådan. Å andra sidan använder hon aldrig ordet etnisk grupp om de resande. En förklaring till detta kan vara att hon ansåg att sådana begrepp skapade klyftor och avskiljde de resande mer än vad som var nödvändigt.¹⁰¹

Att de resande inte var romer dominerade däremot hennes framställning – även om hon medgav att det var en infekterad fråga bland resande själva. Enligt Lindholm var det endast *”några få”* som ansåg att gruppen hade ett romskt ursprung medan *”många”* frånsade sig allt släktskap. Om de resandes språk konstaterade hon att deras *”lån av zigenarspråk kan inte ses som ett kriterium på släktskap. Folkgrupper är inte ”rasligt” besläktade bara för att de talar ett besläktat språk”*. I slutet av sin avhandling påpekade hon dock att alltför många resande hade börjat identifiera sig själva som romer. Detta skulle till stor del ha varit på grund av en nystartad resandeförening som hade en romsk identitet (mer om denna i den empiriska delen). I det avslutande kapitlet slog hon dock fast att de resandes relation till romer enbart bestod i att de hade levt *”under samma socioekonomiska omständigheter och med likartade kulturella mönster”*.¹⁰²

När den statliga utredningen om minoritetsspråk startade hösten 1995 fanns det således ingen akademiker som trodde att de resande härstammade från romer i någon väsentlig utsträckning. Sådana teorier ansågs vara produkter av de grumliga åren runt andra världskriget – inte seriös modern sociologisk analys. Alla akademiker som under 1900-talet hade uttalat sig i frågan – inklusive de som hade förespråkat en romsk härstamning – ansåg dessutom att romerna och de resande inte identifierade sig med varandra (även om denna bild till viss mån började att förändras genom den nystartade resandeföreningen som Gunborg Lindholm beskrev).¹⁰³

Hur kom det sig att den statliga utredningen om minoriteter gick emot den rådande hey-mowianska uppfattningen och erkände de resande som romer? Innan uppsatsen kan gå vidare till den empiriska delen för att besvara den frågan behövs först en fördjupning av begrepp som nation och etnisk grupp för att kunna placera in frågeställningen i ett bredare teoretisk sammanhang.

---

¹⁰¹ Lindholm (1995), s. 12, 27-29. I en radiointervju (P4, 1997-08-10) framkommer det tydligt hur hon såg risker med att kategorisera människor i olika etniska kategorier.

¹⁰² Lindholm (1995), s. 45, 155-156, 238-240, 245.

¹⁰³ Etzler (1944), s. 158.

III. Vad är en etnisk grupp?

Begrepp som etnisk grupp, nation, stam och ras cirkulerar alla kring det som man i vardagspråk skulle kalla för ett ”folk” eller en ”folkgrupp”.¹⁰⁴ Idag är det vanliga att använda begreppet etnisk grupp när man talar om en folkgrupp som inte har – eller har anspråk på – en egen stat. Begreppet etnisk grupp har dock bara funnits i allmän cirkulation sedan 1970-talet och innehåller vissa grundantaganden för hur en folkgrupp kan definieras. För att uppnå en bredare förståelse av hur en folkgrupp kan definieras behöver även begrepp som ras, nationalitet och stam diskuteras. Av dessa tre är det främst nationsbegreppet – med dess anknytning till språket – som är relevant för resandefolkets erkännandeprocess.

Relationen mellan etnicitet och nation

Är det möjligt att göra en sammankoppling mellan begreppen etnisk grupp och nation? Går det att påstå att dessa två begrepp talar om i grunden samma typ av gemenskap mellan människor? De klassiska teorierna om nationalism utvecklade i Västeuropa på 1900-talet brukar göra en uppdelning mellan *medborgarnationalism* (eng. *civic nationalism*) och *etnisk nationalism*. Medborgarnationalismen har den amerikanska och franska nationalismen som prototyp. Det som förenar medborgarna är en gemensam tro på ett jämlikt och rättvist samhällssystem – ofta i form av en konstitution – som man är lojal gentemot.¹⁰⁵

Motsatsen etnisk nationalism brukar i dessa teorier härledas till den tyska nationalismen. Den förenande kraften i denna nationalism var det etniskt laddade begreppet *volk*.¹⁰⁶ Den tyska nationalismen uppstod i motsättning till – de främst franska – upplysningsidealen, men i praktiken också gentemot franska vapen under Napoleonkrigen. Den filosofisk-estetiska rörelsen romantiken lade grunden för den tyska nationalismen genom sitt avståndstagande från vad som sågs som upplysningstidens kyliga rationella universalism. Romantikerna förkastade dessa ideal och lade grundvalen för en partikularistisk tysk nationalism som enbart var öppen för etniska tyskar.¹⁰⁷ På grund av dessa förhållanden brukar medborgarnationalismen ses som inkluderande medan den etniska nationalismen är exkluderande.

---

¹⁰⁴ Om relationen mellan de olika begreppen se t.ex: Fenton (2010), s. 12-13, 18-22.

¹⁰⁵ Kohn (1955), s. 30.

¹⁰⁶ Kohn (1955), s. 30-31.

¹⁰⁷ Kohn (1967), s. 168-169, 178-179.

Denna uppdelning i medborgarnationalism och etnisk nationalism¹⁰⁸ har dock fått mycket kritik på senare år. Den kanadensiska statsvetaren Bernard Yack ifrågasätter fundamenten för hela dikotomin. Han menar att begreppet medborgarnationalism är skapat av liberaler som vill förena – eller neutralisera – de irrationella nationella känslorna med de rationella liberala värderingarna. Om man accepterar Yacks och andra nationalismforskares¹⁰⁹ position att i princip all nationalism är etnisk – annars handlar det om patriotism – blir frågan: vad är skillnaden mellan nationen och den etniska gruppen? Skillnaden ligger i att begreppet nation har en tydlig politisk dimension. En nation är en etnisk grupp med politiska anspråk i form av självständighet – eller åtminstone autonomi – och någon form av jämlikhetstanke. En etnisk grupp kan vara extremt hierarkisk medan en nation brukar innehålla någon slags tanke om egalitet inom nationen. *Nationalism* blir därför doktrinen att statsgränserna ska sammanfalla med de etniska gränserna och bilda en *nationalstat*. *Nationalitet* borde därför egentligen syfta på en individ som är medborgare i en sådan nationalstat. Idag hänvisar dock ordet nationalitet till medborgare i alla typer av statsbildningar. Ordet nation blir därför lätt förvirrande då det i dagligt tal betyder samma sak som ordet stat – till exempel består inte FN av enbart nationer då inte ens en majoritet av dess medlemmar kan betraktas vara nationalstater enligt denna definition.¹¹⁰

Om man förkastar teorin om medborgarnationalism blir således nationen och den etniska gruppen samma typ av kollektiva sammanslutning – om än med olika grad av politiskt medvetande. Hur nationen har definierats historiskt blir därmed relevant för dagens uppfattningar om vad som är ett folk eller en etnisk grupp. Nästa avsnitt kommer därför att handla om de första genomtänkta karakteriseringarna av en nation som gjordes av tyska filosofer i slutet av 1700-talet.

Herders definition av en nation

Den tyska nationalismen aktualiserade frågan om vad och vilka som egentligen utgjorde nationen. Grunden för mycket av tankegodset till den tyska nationalismen kom från filosofen Johann Gottfried Von Herder (1744-1803). Det ska dock påpekas att Herder själv inte var nationalist – åtminstone inte en chauvunistisk sådan – utan hade ett ideal där alla nationer levde åtskilda, men i

---

¹⁰⁸ Uppdelningen har även kallats för västlig-östlig, politisk-kulturell, fransk-tysk, rationell-känslostyr, Yack (1999), s. 104.

¹⁰⁹ Se nästa not.

¹¹⁰ Se t.ex. Edwards (1985), s. 13. Eriksen (1993), s. 15. Calhoun (1993), s. 235. Connor (1994), s. 92-97. Gellner (1983), s. 1-2. Fenton (2010), s. 52. Smith (2001), s. 41-42.

fred med varandra. Han ansåg att efterföljandet av denna nationalitetsprincip i själva verket var en förutsättning för att det skulle kunna råda fred.

Herder var däremot motståndare till upplysningens individualism. Enligt honom kunde individen endast förverkligas fullt ut i ett kollektiv. Att rationalisera bort det omgivande samhället som en faktor i formandet av individen – som upplysningsmännen gärna gjorde – var en absurditet för Herder. Det kollektiv som Herder föreställde sig att individen skulle frodas i var sitt *volk*. Den sammanslutningen definierades som ett kollektiv med en gemensam historia som hade levt under samma påverkan från miljö och geografi, men framförallt hade samma *nationalkaraktär*. Denna nationalkaraktär utgjordes av en gemensam kultur, där det viktigaste kriteriet var språket.¹¹¹

Språket intog en central betydelse i Herders filosofiska verk och förklarar varför Herder såg relationen till nationen som avgörande för individen. Hans intresse för filologi och lingvistik var karakteristiskt för tiden, då lingvistik fick sitt genombrott som vetenskap under slutet av 1700-talet. Under Herders livstid var den dominerande teorin om språket att det enbart hade en deskriptiv och kommunicerande funktion. Herder menade att språket hade en djupare innebörd än så. Språket styrde tänkandet och hade därför ett stort inflytande på identiteten. Att översätta mellan olika språk var enligt Herder ytterst komplicerat – för att inte säga omöjligt. Denna teori undergrävde upplysningens universalism genom att den gjorde olika språkkulturer inkommunicerbara med varandra.¹¹² Samtidigt kopplade den individens identitet till hans/hennes folk genom det gemensamma språket.

Enligt Herder berodde framväxten av olika folk inte på olika rasegenskaper. De hade växt fram (ytterst) långsamt under historiens gång och den främsta påverkan hade varit den fysiska omgivningen. Språket var den främsta källan till kontinuitet för ett folk, även om det fanns andra kulturyttringar med kopplingar till historien – till exempel ”folkssånger”. Nationen fick i Herders skrifter en nästintill egen personlighet genom dess *volksgeist* som genomsyrade nationen och gjorde den unik under historiens gång.¹¹³ Detta tankesätt är tydligt i Herders omfattande bok om

---

¹¹¹ Barnard (2003), s. 5, 11, 86-87, 99. Penrose (1991), s. 165, 168-170.

¹¹² Barnard (2003), s. 6. Sikka (2011), s. 160.

¹¹³ Barnard (2003), s. 69-71, 117-118.

alla världens olika folkslag, ”*Outlines of a philosophy of the history of man*”, där till exempel germanerna beskrevs som brutala – nästintill barbariska – medan slaverna var fredliga och flitiga.¹¹⁴

Herders inflytande på Tysklands och övriga länders nationalism

Som nämndes tidigare var Herder ingen chauvunistisk nationalist. Han hade snarast en negativ bild av germanerna som folk. Herders tankar lade dock grunden för många av de viktigaste elementen i den tyska nationalismen – framförallt vad som skulle avgöra vem som var tysk. Herders arbeten hade dock en osystematisk karaktär och det var senare filosofer som Johann Gottlieb Fichte och Friedrich Schleiermacher som renodlade Herders teori om ett folks koppling till språket. Även William Von Humboldt var starkt påverkad av Herders teorier då han grundade den moderna lingvistik i Tyskland. 1806 skrev Fichte under brinnande krig mot fransmännen skriften ”*Adresses to the German Nation*”, vilken brukar anses vara ett av de viktigaste verken inom den tyska nationalismen. Fichte hade tagit mycket intryck av Herders betonande av språket som det väsentliga kriteriet för att definiera en nation. Han negligerade dock Herders humanistiska/pacifistiska budskap och omvandlade Herders språkteori till en chauvunistisk teori anpassad för att framhäva Tyskland gentemot andra nationer. Fichte menade att det faktum att det enbart var det tyska folket som bodde kvar i samma geografiska miljö som deras språk hade uppkommit i innebar att det endast var tyskarna som hade en ”sann kultur”.¹¹⁵

Inom den tyska nationalismen blev således Herders teorier till grund för en chauvunistisk nationalism. Det var dock i central- och östeuropa som Herder fick sitt största inflytande och även en mer liberal tolkning. Den panslaviska kongressens (1848) beskrivning av slaverna var i princip en kopia av Herders beskrivning av slaverna. Många slaviska intellektuella – främst tjecker – började studera sina egna kulturer enligt Herders föreslagna metod: insamlande av folksånger, återupplivande av gamla bondespråk, folklivsforskning och historiska studier. I central- och östeuropa var det också många liberala politiker och tänkare, som till exempel Masaryk och Palacky, som tog stort intryck av hans teorier. Herder anses även ha haft ett stort inflytande på Mazzini och den italienska nationalismen.¹¹⁶

Herders sammankoppling av språket med nationen samt synen på nationen som ett naturligt framväxt kollektiv fick under 1800- och 1900-talet en nästintill hegemonisk ställning inom socio-

---

¹¹⁴ Kohn (1955), s. 104-107.

¹¹⁵ Abizadeh (2005), s. 334-335, 342-345, 351-357. Barnard (1965), s. xix-xxi, 154-155. Edwards (1985), s. 23-26.

¹¹⁶ Barnard (1965), s. 172-177. Barnard (2003), s. 11-14, 86.

logi, antropologi och framförallt i det ”allmänna medvetandet” i Europa.¹¹⁷ Marx och de flesta av hans efterföljande anhängare ansåg till exempel aldrig att nationer som sådana var sammanslutningar som skulle upplösas – enbart omorganiseras efter arbetarklassens intressen. Det gjordes därför få studier om nationalism som fenomen fram tills första världskriget. Det är först under mellankrigstiden som det uppkommer något som liknar ett forskningsfält kring nationalismen. Det bestod främst av historiker som – med en eurocentrisk världsbild – började teckna nationalismens historia. Verken var dock generellt mest deskriptiva och narrativa. Den ontologiska frågan om själva nationens uppkomst betraktades som oproblematisk – nationalstaten sågs som en naturlig del av samhällets sociala organisation. De nationella väckelserörelserna på 1800-talet hade endast återuppväckt en äldre stabil nationell identitet. Språket hade dock slutat vara det enda kriteriet för att definiera en nation, då nationalismerna på religiös och historisk-kulturell grund hade uppstått under 1800-talet.¹¹⁸

Det var efter andra världskriget som det i USA uppstod en mer analytisk forskning kring nationalism. Detta berodde främst på dekoloniseringen. Forskningen hade en statsvetenskaplig inriktning där begreppet *nation-building* var centralt.¹¹⁹ Först på 1980-talet kom dock det riktiga genombrottet för forskningen om nationalism ur en sociologisk synvinkel. Det modernistiska paradigmet som då växte fram – med namn som Anderson, Gellner, Hobsbawm med flera – historiserade nationalismen som samhällsfenomen genom att tydligt se den som en skapelse av det moderna samhället. Genom detta synsätt blev nationen en form av social konstruktion – istället för en naturlig organisk framväxt. Kopplingen mellan språk och nation var framträdande i flera av de modernistiska verken. Gellners funktionalistiska teori såg till exempel ett gemensamt språk som funktionellt för det moderna samhället. Anderson såg å sin sida den gemensamma konsumtionen av den stora mängden tryckt material i det moderna samhället som en förklaring till det nationella medvetandet – en förklaring som förutsätter att alla delade samma språk i nationen.¹²⁰

Etnicitets intåg som analytiskt begrepp

---

¹¹⁷ Kedourie (1960), s. 57-58.

¹¹⁸ Forster (2002), s. vii-viii. Smith (1971), s. 181-184, 256.

¹¹⁹ Smith (1971), s. 258.

¹²⁰ Tambini (1998), s. 137-141, 148-151.

Ordet etnicitet ersatte på 1970-talet i första hand två tidigare begrepp: *ras* och *stam*. Rasbiologins terminologi hade på 1800-talet blivit den dominerande för att beskriva olika folkgrupper. Dess kulm nåddes inom den vetenskapliga forskningen i början av mellankrigstiden och inom politiken under andra världskriget i och med nazismen. Efter kriget och Nazitysklands uppvisning av den potentiella förödelsen som låg inom rasbegreppet föll det ur det allmänt accepterade språkbruket. Begreppet etnicitet kom då att på många sätt överta rasbegreppets funktion. Redan 1935 hade dock de brittiska biologerna Alfred Cort Haddon och Julian Huxley starkt ifrågasatt rasbiologin. Genom att jämföra de nazistiska ledarnas fysiska egenskaper med deras påstådda ariska ideal gav de en svidande kritik mot ras som analytiskt-politiskt begrepp. De föredrog istället begreppet *ethnic group*, men gav ingen tydlig definition av det sociala innehåll som de ansåg att det begreppet innehöll. Fram tills 1960-talet – då en mer teoretisk forskning om begreppet etnicitet uppkom – användes därför orden ras och etnicitet omväxlande som benämningar på en folkgrupp. I USA implicerade även ordet etnicitet en minoritetsstatus. En betydelse som begreppet fortfarande har i det vardagliga språket, trots den logiska inkonsistensen – en minoritet kan ju endast existera i relation till en majoritet.¹²¹

Begreppet *stam* har aldrig fått samma vidlyftande politiska betydelse som begreppet *ras*. Ordet användes främst inom antropologisk forskning för att beskriva ”primitiva” befolkningsgrupper, vilka oftast var minoriteter i sina respektive samhällen. Den norska socialantropologen Thomas Hylland Eriksen menar att det var ur denna antropologiska forskning om stammar som etnicitet på 1960-talet började att utvecklas till ett analytiskt begrepp.

Antropologin hade fram tills dess arbetat med en statisk syn på stammar och folkgrupper, där det var faktiska objektiva skillnader som sågs vara orsaken till de olika gruppgemenskaperna. Modellen byggde på att det först fanns objektiva skillnader mellan olika människor – till exempel att vissa pratade ett annat språk eller hade en annan religion. Sådana objektiva skillnader låg sedan till grund för att människor anslöt sig till olika sammanslutningar som över tid blev statiska – eller åtminstone ytterst trögföränderliga – kollektiv som vi känner igen som stammar, raser, folkslag, nationer eller etniska grupper. En av de första antropologerna att ifrågasätta en sådan modell byggd på objektiva definitionskriterier var Michael Moerman. Han menade i en studie från 1965 av Lue folket i Laos/Thailand att de enbart skiljde sig från andra omkringliggande folkgrupper genom att de – och folkgrupperna runt omkring dem – subjektivt ansåg sig själva vara anorlunda. Moerman lyckades aldrig finna några faktiska skillnader – som språk, religion, historia,

---

¹²¹ Eriksen (1993), s. 122-123. Fenton (2010), s. 1, 52-56, 63-66.

kultur – som skiljde ut Luefolket från omgivande folkslag och därmed motiverade deras existens som en egen etnisk grupp.¹²²

Moermans begränsade studie fick dock inget större genomslag. Det var först när den norska antropologen Fredrik Barth i en antologi från 1969 sammanställde liknande resultat från andra fältstudier – samt skisserade en förklaringsmodell till dessa nya resultat – som ett paradigmskifte inleddes inom antropologin. Barth hade två huvudsakliga invändningar mot den traditionella metodens betonande av objektiva kriterier. Till att börja med påpekade Barth att om den etniska gruppen definierades av sin kultur betydde detta i förlängningen att en etnisk grupps kultur inte fick förändras – detta skulle i sådana fall innebära att det inte handlade om samma etniska grupp längre. Enligt det äldre tankesättets logik grundat i objektiva kriterier skulle till exempel irländarna ha slutat vara irländare då de flesta av dem övergav iriskan till förmån för engelskan. De skulle då istället ha blivit till en form av kvasiengelsmän. Alternativet skulle vara att anse att irländare fortfarande var irländare på grund av att de är samma personer genealogiskt. Ett sådant resonemang skulle dock i sin förlängning bli till en rasdefinition av etniska grupper. Vid tiden för Barths arbete var rasbegreppet helt försvunnet som analytiskt begrepp. Det andra argumentet som Barth framförde var att det fanns ett icke negligerbart antal etniska grupper som inte hade en gemensam unik kultur, men som samtidigt betraktade sig själva – och betraktades av sin omgivning – som klart urskiljbara etniska grupper. Barths slutsats av dessa två argument var att det som knöt samman en etnisk grupp inte var objektiva kulturella drag, utan en social organisation som levde vidare genom generationer. De objektiva kulturella skillnaderna var ett resultat av denna sociala differentiering – inte orsaken till den.¹²³

Det som enligt Barth utgjorde kontinuiteten hos en etnisk grupp var den sociala gränsdragning som gruppen som kollektiv upprätthöll gentemot andra etniska grupper. Vad för kultur eller vilka människor som denna gränsdragning ringade in kunde dock förändras. Barth menade därför att det var *gränsdragningsmekanismerna* som antropologerna skulle studera – inte vilken kultur det drogs en gräns kring. Denna teori får framförallt två viktiga följder för forskningen om etnicitet. Det första är att etniska grupper ses med Barths teori som *relationella* – en etnisk grupp existerar endast genom dess gränsdragning gentemot andra etniska grupper. Den tidigare synen från bland annat Herder att etniska grupper primärt hade utvecklats genom isolation och i relation till sin

---

¹²² Eriksen (1993), s. 12-21, 47.

¹²³ Barth (1969), s. 9-14. Eriksen (1993), s. 51-53, 66. Eriksen & Nielsen (2004) s. 247-250. Fenton (2010), s. 89-93.

omgivande fysiska miljö blev nu istället till att etniska grupper främst hade utvecklats genom interaktion med andra etniska grupper. Detta betydde att närmare kontakt mellan etniska grupper inte nödvändigtvis behövde betyda att grupperna började att likna och identifiera sig med varandra för att slutligen absorbera varandra i en eller annan form. Det kunde ske – och har ofta skett – men de fallen där större kontakt och integrering mellan etniska grupper ledde till fortsatt differentiering kunde nu Barth förklara, till skillnad från tidigare teorier. Den andra viktiga följden är att den etniska gruppens självidentifikation får nu en central roll i definieringen av gruppen. Detta eftersom gruppens självidentifikation är det tydligaste belägget för gruppens grändragningar.¹²⁴

Barths omtolkning av begreppet etnicitet till förmån för subjektiva kriterier har fått ett stort genomslag inom forskningen kring etnicitet.¹²⁵ Sociologen Wsevolod Isajiw visade redan 1979 i en genomgång av 65 studier om etnicitet att endast en studie enbart använde sig av objektiva kriterier. I två av de tre avhandlingar som har utkommit på 2000-talet om resandefolket i Sverige – Anne Minkens och Miika Tervonens – har Barths teorier använts som utgångspunkt för analysen.¹²⁶ Etnicitetsforskaren Steve Fenton menar också att överlag framstår identiteter som mer stabila ju längre tillbaka man går i forskningen medan de blir mer flyktiga, situationsbundna och subjektiva ju närmare vår egen samtid man kommer.¹²⁷ Socialantropologen Charles Westin hävdar dock att Barth inte har samma popularitet i dagens ”postmoderna” diskurs där etnicitet ses som betydligt flyktigare än vad Barth uppfattade den. Trots detta menar han att det var till mångt och mycket Barths teori som lade grunden för en postmodern socialkonstruktivistisk syn på etnicitet och Westin förespråkar dessutom själv en renässans för Barth. Det ska dock påpekas att de objektiva definitionskriterierna har i stort sett levt kvar i samhället utanför de humanistiska fakulteterna som ett slags ”bondförnuft”.¹²⁸

---

¹²⁴ Barth (1969), s. 14-16.

¹²⁵ Björklund (1983), s. 10-11.

¹²⁶ Den tredje är historikern David Sjögrens avhandling ”*Den säkra zonen*”. Den handlar dock främst om statens utbildningspolitik gentemot minoriteter i svensk historia.

¹²⁷ Edwards (1985), s. 6-8. Eriksen (1993) s. 21. Fenton (2010), s. 66.

¹²⁸ Westin (2008), s. 28-31.

Varför uppstår etniska grupper enligt Barth?

Barths teori syftar till att förklara etniska gruppers beteende och utveckling. Den ger dock ingen egentlig förklaring till varför den sociala organiseringen kring etniska grupper uppstår. Barths egna resonemang om hur gränsdragningar upprätthölls och förändrades byggde ofta på socioekonomiska faktorer eller ”etniska eliters” inflytande.¹²⁹ Sådana förklaringar brukar benämnas som *instrumentalism* och hade sin storhetsperiod på 1970-talet. Instrumentella förklaringar ser etnicitet och framförallt etnisk mobilisering som en strategi från dess medlemmar (eller dess elit) för att uppnå olika fördelar i samhället – ofta materiella sådana.¹³⁰ Det viktiga i Barths teori för denna uppsats syften är dock hur den definierar en etnisk grupp och inte den nästintill filosofiska frågan om hur och varför etniska grupper uppstår från första början.¹³¹

Barths analys av resandefolket

Barth kommenterade åtminstone vid två tillfällen resandefolket i Norge. Första gången var i en artikel från 1955 som publicerades efter att Barth hade genomfört tre års fältstudier – med varierande framgång enligt honom själv – hos resande. I artikeln framhöll Barth två analys-områden som senare skulle komma att bli grundläggande för hans teori. Det första var att han utgick från gruppens subjektiva självbild och gränsdragningar i analysen av gruppen – något han för övrigt kritiserade Heymowski för att inte göra. Det andra var att huvudelen av hans analys byggde på gruppens ekonomiska position som en ”pariagrupp” inom ett ”värdssamhälle”. Detta menade han var förklaringen till att gruppen var utspridd över ett stort geografiskt område uppdelat på mindre familjeenheter, vilka hade sina territorium. Barth använde dock inte begreppet etnicitet någonsin i artikeln, vilket gör det svårt att bedöma vilken ståndpunkt han intog i frågan om resandefolkets etnicitet. Han avvisade dock tydligt ett romskt ursprung.¹³² Den andra artikeln av Barth utkom 1971 – alltså efter att han hade lanserat sin teori om gränsdragningsmekanismer. Denna gång var frågan om gruppens etniska status mer framträdande, även om han inte gav ett konkret svar. Barth hävdade att den förmodade graden av in- och utflöde ur gruppen inte var av någon

---

¹²⁹ Barth (1969), s. 31-33.

¹³⁰ Fenton (2010), s. 82.

¹³¹ Personligen anser jag att instrumentalismen har en för cynisk och *rational-choice* inspirerad inställning till frågan. Socialpsykologer som Tajfel (1974) och Turner (1981), vars teorier lyfter fram människans kognitiva behov av kategorisering samt att självförtroende till stor del grundas i gruppedlemskap, har större förklaringsvärde enligt min mening.

¹³² Barth (1955), s. 125-128, 142-143.

större betydelse så länge kategorierna och gränsdragningarna förblev stabila. Dessa skulle dock inte ha förblivit stabila med industri- och välfärdssamhällets intågande.¹³³ En rimlig tolkning av detta resonemang är att Barth ansåg att resandefolket hade varit en etnisk grupp, men inte var det längre.

Den svenska etnologen Orvar Löfgren (som var inspirerad av både Barth och Heymowski) gjorde en liknande analys av resandefolket i en artikel från 1970. Löfgren menade att gruppen resande var att betrakta som en subkultur då deras ”*sociala organisation aldrig fick den fasta karaktär och kulturella särprägel som krävs av en etnisk grupp*”. Han jämförde gruppens kultur med den kultur som en social klass kunde utveckla och angav 1800-talets ”borgerliga kultur” som exempel.¹³⁴

Dikotomin objektiva - subjektiva kriterier i relation till uppsatsens frågeställning

Det har funnits två ändamål med denna teoretiska del. Det första var att visa hur begrepp som ras, nation, folkgrupp, folkslag, stam och etnisk grupp beskriver väsentligen samma typ av gemenskap. Det andra ändamålet har varit att visa hur det under historien vuxit fram två övergripande paradigmer om hur en etnisk grupp (samt stam, folkslag etc.) ska definieras. Det ena paradigmet har oftast olika namn i litteratur om etnicitet, men kommer här att kallas för det *objektiva* kriteriet. Dess tankesätt bygger på att det finns vissa objektiva kulturdrag som en utomstående kan observera för att kunna göra korrekta klassificeringar av etniska grupper. Det vanligaste kulturdraget att fokusera på är språket, vilket har sitt ursprung i den tyska filosofen Herders arbeten. Det objektiva kriteriet har åtminstone funnits sedan Herders tid och hade en fullständig hegemonisk ställning fram tills 1960-talet. Paradigmet är på tillbakagång inom dagens forskning, men brukar nämnas i litteratur om etnicitet. Utanför akademien är dock fortfarande paradigmet nästin-till allena rådande. Till exempel diskuterar min egen skolbok från grundskolan en nation och ett folk på följande vis:

”Vi har en känsla för vårt land, vår *nation*. Den känslan kallas *nationalkänsla* eller *nationalism*. Vad är det då som förenar människor till ett folk? Man brukar säga att *språket, religion och seder och bruk* är avgörande.”¹³⁵

---

¹³³ Barth (1971), s. 70.

¹³⁴ Löfgren (1970), s. 33-38.

¹³⁵ Hildingson (1997), s. 210 (kursiv i original).

Motsatsen till det objektiva kriteriet är det *subjektiva*.¹³⁶ Det slog igenom på 1970-talet inom den antropologiska forskningen. Dess främsta upphovsman, Fredrik Barth, hävdade genom empiriska och teoretiska resonemang att objektiva kriterier inte kunde förklara existensen av alla olika etniska grupper. Det som var den avgörande faktorn för en etnisk grupps existens var dess egna subjektiva gränsdragning gentemot andra etniska grupper. Barths definition löd således att det var själva existensen av en gränsdragning som konstituerade den etniska gruppen – inte vad för kultur som denna gränsdragning ringade in.¹³⁷ Följden av detta resonemang blir att det är den etniska gruppens egen självbild som är avgörande för dess definition och inte den utomstående – ofta forskarens – uppfattning av den etniska gruppens objektiva särprägel.

Den inledande frågan för denna uppsats handlade om varför resandefolket blev erkända som en etniskt romsk grupp när den tidigare akademiska forskningen hade haft en motsatt uppfattning. Uppsatsens teoretiska avsnitt har velat visa att vilken av de två övergripande kriterierna för att definiera en etnisk grupp – objektiva och subjektiva – som den statliga minoritetsutredningen anslöt sig till har potentiellt stor betydelse för deras bedömning av resandefolkets etniska status. I det empiriska avsnittet som kommer härnäst kommer därför analysen att kretsa kring hur den statliga minoritetsutredningen resonerade kring objektiva och subjektiva definitions-kriterier samt vilka de använde – explicit och implicit – i sin analys av resandefolket.

---

¹³⁶ Även Eriksen (1993) använder terminologin objektiva och subjektiva kriterier, s. 74-76.

¹³⁷ Många forskare om etnicitet har dock senare försökt att koppla det subjektiva kriteriet till ett *upplevt* släktskap för att särskilja den etniska gruppen från till exempel en social klass. Eriksen (1993), s. 47-48.

IV. Från okända till erkända

Det empiriska avsnittet kommer att ha följande upplägg. Avsnittet kommer att inledas med en beskrivning av den första resandeföreningen för att utröna de resandes grad av organisering när den statliga utredningen påbörjades i slutet av 1995. Efter detta följer en redogörelse om varför utredningen om minoritetsspråk kategoriserade de resandes språk (svensk romani/resanderomani) som en varietet av romani chib, då detta senare fick en avgörande betydelse för kategoriseringen av resandefolket. Denna del kommer att ägna ett särskilt intresse åt den externa språkutredning om romani chib, vilken avgjorde denna fråga. Delen därefter handlar om hur den statliga utredningen om nationella minoriteter tolkade minoritetsspråksutredningens resultat. Denna del kommer även att innehålla en diskussion kring innebörden av den definition av en nationell minoritet som utredningen till slut antog. Den sista hälften av det empiriska avsnittet kommer att kretsa kring frågan om varför regeringens proposition erkände resandefolket, men inte den statliga minoritetsutredningen. Fanns det några utomstående faktorer som hade påverkat arbetet med propositionen, men inte minoritetsutredningen? Genom att redogöra för ett antal omständigheter kommer uppsatsen att driva hypotesen att synen på och situationen för resandefolket markant hade förändrats från 1996 till 1999, vilket skulle kunna förklara statens förändrade inställning.

Den första resandeföreningen

I slutet av 1980-talet bildades den första föreningen för resande i Sverige.¹³⁸ Namnet på föreningen var *Föreningen Resandefolket* och den startades av en grupp unga resande som ville värna om de resandes språk och kultur. Gunborg Lindholm uppgav i sin avhandling att föreningen hade en romsk identifikation, vilket också framkommer i föreningens medlemsblad *Drabbrikan*.¹³⁹ Både Lars Lindgren och Ralf-Novak Rosengren – medgrundare och styrelsemedlemmar i föreningen – bekräftar dessutom den romska identifikationen. I och med den romska identiteten hos föreningen var det naturligt att söka inträde till den större paraplyorganisationen Nordiska Zigenarrådet. Sedan början av 1970-talet hade Nordiska Zigenarrådet försökt att samla alla romska föreningar i Sverige. Föreningen hade dessutom många gånger varit remissinstans till staten i frågor rörande romer. Lindgren och Rosengren menar att deltagandet i Nordiska Zigenarrådet var oproblematis

---

¹³⁸ Det exakta årtalet är oklart då både Ralf-Novak Rosengren och Lars Lindgren i intervju uppgav starten till slutet av 1980-talet medan Gunborg Lindholm anger det till 1990. Lindholm (1995), s. 238.

¹³⁹ Föreningen resandefolket (1991). Lindholm (1995), s, 238-240.

– både för medlemmarna i Föreningen Resandefolket och för de övriga medlemmarna i Nordiska Zigenarrådet. Lindgren hävdar att vid denna tid (i början av 1990-talet) ansågs frågan om resandefolkets ursprung vara av mindre betydelse – till skillnad från senare. Då var man främst inriktad på vad som kunde göras för romers och resandes aktuella situation. Ett tecken på en sådan ömsesidig gemenskap mellan resande och romer i Nordiska Zigenarrådet var att Lindgren blev invald som sekreterare för organisationen och utsågs senare till dess representant i den statliga utredningen om minoritetsspråk.¹⁴⁰

Under mitten av 1990-talet började dock Föreningen Resandefolkets aktivitet att avta. När den statliga utredningen om minoritetsspråk inleddes i december 1995 låg föreningen i träda. Hazell menar i sin bok om resandefolket att detta berodde på meningskiljaktigheter rörande ursprungsfrågan.¹⁴¹ Både Lindgren och Rosengren – samt Birger Rosengren som senare tog över föreningen – hävdar dock bestämt att så inte var fallet. De pekar istället på att det var unga personer som tappade motivationen att driva en förening då de inte upplevde tillräckligt stöd från omgivningen och samhället – många resande var skeptiska mot föreningsverksamhet då det inte betraktades att vara förenligt med resandekulturen.¹⁴²

Den statliga utredningen om minoritetsspråk

1992 blev Europarådets stadga om landsdels- eller minoritetsspråk tillgänglig för undertecknande och ratifikation.¹⁴³ Våren 1995 beslutade Sverige att tillsätta en utredning som skulle avgöra om konventionen skulle undertecknas och vilka konsekvenser det skulle medföra Sverige. Införandet av en samlad minoritetspolitik hade således ingenting med EU-inträdet att göra. I november 1995 började arbetet med den utredning som skulle komma att kallas för minoritetsspråkskommittén. Den bestod av tre riksdagsledamöter, en sekreterare, sju experter (främst jurister och tjänstemän) samt en ledamot vardera från samernas, finnarnas, tornedalingarnas och romernas organisationer.¹⁴⁴ Sammansättningen av kommittén avslöjade därmed mycket om vilka språk som kunde bli aktuella att erkänna som minoritetsspråk. Nordiska Zigenarrådet representerade romerna och

---

¹⁴⁰ Aleka Stobins arkiv, 4b, v:1. Intervju Ralf-Novak Rosengren (2012). Intervju Lars Lindgren (2013).

¹⁴¹ Hazell (2011), s. 55-56.

¹⁴² Intervju Ralf-Novak Rosengren (2012). Intervju Lars Lindgren (2013).

¹⁴³ Europarådet bildades 1949 för att verka för mänskliga rättigheter i Europa. Organisationen är inte en del av EU. Europarådet har 47 medlemsländer med ca 800 miljoner medborgare.

¹⁴⁴ Den romska representanten hade dock ingen rösträtt.

organisationen utsåg, som redan nämnts, Lars Lindgren till sin representant. På sitt första möte i december 1995 beslutade kommittén att till mitten av april 1996 ha arbetat fram en definition av ett minoritetsspråk samt ha bestämt vilka språk som passade in på den definitionen.¹⁴⁵

I januari 1996 hölls redovisningar för kommittén om de presumtiva minoritetsspråken. Vid denna tidpunkt i Sverige fanns det dock knappt någon med en högre akademisk rang som hade lingvistisk expertis i romani chib. Det blev därför Kenneth Hyltenstam, professor i tvåspråkighet med mycket erfarenhet av både samiska och meänkieli (tornedalsfinska), som presenterade romani chib. Resandefolket var inte en del av denna presentation. Hyltenstam poängterade dock att faktaunderlaget om romani chib var bristfälligt. Han fick därför – tillsammans med Kari Fraurud, en annan forskare i tvåspråkighet – i uppdrag av utredningen att skriva en rapport om romani chib. Rapporten skulle baseras på befintlig litteratur och vara färdig till juni 1996. Man insåg dock tidigt att den befintliga litteraturen inte var tillräcklig och arbetet blev därför i slutändan till ett analyserande forskningsarbete.¹⁴⁶

Hyltenstams och Frauruds språkrapport

I början av augusti 1996 presenterade Hyltenstam och Fraurud ett första utkast till sin rapport om romani chib. Frågan om de resandes språk – benämnt som ”svensk romani” – skulle betraktas som ett romskt språk eller inte upptog en betydande del av rapporten. Hyltenstam själv menar dessutom i vår intervju att detta var den svåraste frågan.¹⁴⁷ I rapporten argumenterade de båda språkforskarna för att svensk romani borde betraktas som ”sammanflätad romani” – en form av romani som även skulle finnas som caloromani i Spanien och Angloromani i England. Den andra varianten av romani var konservativ romani, vilken fanns främst i central- och östeuropa. Hyltenstams och Frauruds teori om svensk romani byggde på samma lingvistiska slutsats av det empiriska underlaget som Gjerdmans teori från 1946 – att de resandes språk hade en svensk grammatik, men ett ordförråd främst baserat på romani chib. Gjerdmans konklusion femtio år tidigare av detta förhållande var att resandefolket var en form av ”subkultur” i det svenska samhället, vilka enbart hade umgåtts med romer och då upptagit delar av deras språk för att skapa ett hemligt språk. Hyltenstam och Fraurud menade istället att de resande med största sannolikhet ur-

---

¹⁴⁵ YK 4781, v:1, ”A protokoll – kallelser till sammanträden”, dnr 20. v:3 ”E inkomna handlingar (1)”. v:3 ”E inkomna handlingar (1)”, C-diarier.

¹⁴⁶ YK 4781, v:1 ”A protokoll – kallelser till sammanträden”, dnr 57 och 159.

¹⁴⁷ Intervju Hyltenstam (2013).

sprungligen hade varit en romsk grupp som hade anammat det svenska språkets grammatik. Med hänvisning till romaniforskarna Peter Bakker och Hein Van Der Voort menade Hyltenstam och Fraurud att utvecklingen från konservativ till sammanflätad romani i teorin kunde ha följt fem olika vägar:

1. **Språkbyte följt av relexifiering:** En romsk grupp skulle först helt ha gått över till det svenska språket. Senare skulle samma grupp ha träffat andra romer och genom dessa möten skulle gruppen ha lånat in det romanifärgade ordförrådet som svensk romani uppvisar.
2. **Relexifiering:** En romsk tvåspråkig grupp började ersätta ordförrådet i det svenska språket med romska ord.
3. **Kreolisering, pidginisering och grammatiska lån:** När en romsk grupp var inne i ett språkbyte – ett övergivande av det romska språket – tappade språket sin böjningsmorfologi. Majoritetsspråkets grammatik lånades därför in och en reducerad form av romani uppstod.
4. **Successiv regrammatikalisering:** Efter en långvarig tvåspråkighet skulle en romsk grupp ha fört över majoritetsspråkets grammatiska struktur och uttalsmönster till det romska språket.
5. **Frivilligt skapande av ett nytt hemligt språk:** Tvåspråkiga romer skulle medvetet ha kombinerat de två språken för att skapa ett hemligt språk. Skälet till detta skulle vara att språket fortfarande på ytan skulle låta som majoritetsspråket. Då skulle det inte vara uppenbart att man använde sig av ett annorlunda språk, vilket bland annat skulle haft fördelar vid handel eller under perioder av förföljelse.

Enligt Hyltenstam och Fraurud förkastade Bakker och Van Der Vort scenario nummer fyra på grund av att det vanliga skulle vara att ord lånades in före grammatik. Bakker och Van Der Vort förkastade även scenario nummer tre och förordade istället scenario nummer fem, enligt Hyltenstam och Fraurud. Detta för att de sammanflätade romanispråk de hade studerat oftast lärdes ut först i vuxen ålder och inte innehöll den vanliga karakteristiken för språkkontakt mellan ett minoritets- och ett majoritetsspråk: lålandet av moderna ord. Hyltenstam och Fraurud instämde i denna analys. De ville dock lägga till ytterligare en faktor: upprättandet av ett hemligt språk kunde också ha varit en del av ett stärkande av den etniska identiteten. Dessutom menade Hyltenstam och Fraurud att även scenario nummer två var förenligt med teorin. De noterade

också det faktum att alla fem av Bakkers och Van Der Vorts teorier utgick från att gruppen i fråga ursprungligen var romsk.¹⁴⁸ Hela detta avsnitt togs dock bort till den färdiga rapporten, då Hyltenstam och Fraurud menade att resonemangen var för spekulativa.¹⁴⁹ I slutrapporten stod det därför endast att *”denna moderna diskussion om sammanflätad romanis uppkomst förutsätter att varieteterna utvecklats bland romer och på det sättet har ett direkt samband med tidigare varieteter av romani.”*¹⁵⁰ Att svensk romani skulle ha drag av ett hemligt språk i stil med ”förbrytarspråk” eller västgötaknallarnas månsing avfärdades dessutom i slutrapporten.¹⁵¹

I det första utkastet från augusti 1996 lämnade dock inte Hyltenstam och Fraurud något klart besked gällande svensk romani. De menade förvisso att språket talades i samtiden och att det med största sannolikhet fanns en obruten kontinuitet med äldre former av romani. Hur svensk romani hade uppstått och utvecklats samt hur många som behärskade språket lämnades dock obesvarat.¹⁵² Rapporten gav inte upphov till några kontroverser då den diskuterades på kommitténs sammanträde i augusti. Man beslutade att romani chib hade använts av ”hävd” i Sverige, att olika former av språket skulle kallas för varieteter¹⁵³ samt att språket inte var bundet till en viss landsdel i Sverige. Mötet noterade dock att forskningsfältet generellt var bristfälligt och att man därför skulle vara försiktig med vilka slutsatser som kunde dras från materialet.¹⁵⁴

Nästa utkast från Hyltenstam och Fraurud blev färdigt i mitten av november 1996. Den enda väsentliga skillnaden jämfört med utkastet från augusti var att osäkerheten kring resandegruppens romska karaktär och identifikation hade tilltagit. Å ena sidan menade man att de resande var ättlingar till de första romerna i Sverige, men i den följande meningen – som dessutom var understruken i utkastet – hävdade man att detta samband var kontroversiellt. Med hänvisning till Gunborg Lindholm skrev man dessutom att *”Såväl bland de resande själva som andra förekommer skilda*

---

¹⁴⁸ Hela resonemanget ovan finns på två sidor i utredningsmaterialet, se: YK 4781, v:3 ”E – inkomna handlingar (1)”, dnr 112 (3), s, 17-18.

¹⁴⁹ YK 4781, v:5 ”E – Inkomna handlingar”, dnr 265 (3).

¹⁵⁰ SOU 1997/1998:193, s, 434.

¹⁵¹ SOU 1997/1998:192, s, 442.

¹⁵² YK 4781, v:3 ”E – inkomna handlingar (1)”, dnr 112 (3), s, 22-29. Senare bedömningar har uppskattat antalet resande som behärskar språket till ca 150-200 personer, Carling et al (2008), s, 7-8.

¹⁵³ En varietet är samma som en dialekt med skillnaden att det inte finns en ömsesidig språklig förståelse utan en ömsesidig språklig identifikation.

¹⁵⁴ YK 4781, v:1 ”A protokoll – kallelser till sammanträdanden”, dnr 116.

uppfattningar om relationen romer-resande". Samma problematik uppstod då rapporten skulle redovisa storleken på de olika romska grupperna i Sverige. Resandegruppen ansågs då inte vara möjlig att kvantifiera, bland annat på grund av *"att begreppet resande inte är entydigt och över huvud taget med komplexiteten i gruppens sammansättning, ursprung och romska identifikation"*.¹⁵⁵ Båda dessa formuleringar var kvar i den slutgiltiga rapporten som lämnades över till utredningen i december 1996.

Sammanfattningsvis hade således språkrapporten funnit att svensk romani lingvistiskt var att betrakta som en varietet av romani chib. Frågan om de resande skulle betraktas som en etnisk grupp (och som en romsk sådan) lämnades dock obesvarat.

Minoritetsspråksutredningens analys av svensk romani och resandefolket

I november 1996 var minoritetsspråksutredningens första utkast som berörde svensk romani färdigt. Med avseende på resandefolket skiljde sig detta utkast på många punkter jämfört med den senare SOU:n. Förebudet från mötet i augusti – att man skulle vara försiktig med vilka slutsatser som kunde dras av forskningsfältet – verkar ha åtföljts. Till exempel var meningen att svensk romani *"talas i Sverige idag"* ändrad till att språket *"dokumenterades under 1900-talet"*. Dessutom poängterades det att *"frågan om de resandes härkomst och ursprung är omstridd"*. Även mindre – men fortfarande betydelsefulla – ändringar gjordes såsom att språket skulle *"vitaliseras"* ändrades till att språket skulle *"berikas"* (angående varför man skulle införa en gemensam språkpolitik för romani chib) eller att man i meningen *"de ovan nämnda varieteterna av romani chib talas i någon mån i Sverige"* hade strukit *"i någon mån"*.¹⁵⁶ Det tydligaste ifrågasättandet av resandefolkets existens, ursprung och koppling till språket svensk romani framkommer dock i detta stycke:

*"Medan det är uppenbart att språket resanderomani fortfarande talas i landet (det har t.ex. dokumenterats så sent som 1977) är det å andra sidan inte möjligt att tillskriva språket någon särskild avgränsad folkgrupp. Detta beror på att de benämningar som använts inte har några tydliga definitioner."*¹⁵⁷

Den rimliga slutsatsen av denna formulering är att utredningen vid denna tidpunkt inte betraktade resandefolket som en folkgrupp. De delarna i utkastet som ifrågasatte resandefolkets existens och ursprung är dessutom markerade – ett metodgrepp som generellt är ovanligt att stöta på i de olika utkasten (se appendix 1 för fotokopior av ovanstående citat). De markerade avsnit-

¹⁵⁵ YK 4781, v:4 "E – inkomna handlingar (2)", dnr 140 (3).

¹⁵⁶ Se bild ett och två i appendix 1 för att se de två sidorna där dessa citat förekommer (förutom "vitaliseras" som är på sidan 26).

¹⁵⁷ YK 4781, v: 2 "B 2 – utkast till betänkande", utkast till SOU 1997/1998:192, s, 24-26 (kursiv i original).

ten återfinns sedan inte i SOU:n. Protokollet från mötet som diskuterade detta utkast har dock endast noterat att *"vissa justeringar diskuterades"*.¹⁵⁸ Överhuvudtaget kommenterade inte den senare SOU:n om minoritetsspråk relationen mellan svensk romani och resandefolket – förutom då man nämnde att de resande inte var inkluderade i siffran om antalet talare av romani chib i Sverige.¹⁵⁹

Nästa utkast till SOU:n om minoritetsspråk var färdigt i juni 1997. Avsnittet om romani chib var nu i princip detsamma som i den senare SOU:n. Finsk romani och svensk romani beskrevs som att *"med största sannolikhet"* ha en obruten kontinuitet i Sverige från 1500-talet.¹⁶⁰ Man argumenterade dessutom för att de olika varieteterna av romani chib skulle behandlas som ett språk, trots att man erkände de lingvistiska, kulturella och historiska skillnaderna. Detta för att alla varieteterna skulle få skydd av konventionen och inte bara de som hade flest talare och en historisk kontinuitet i Sverige.¹⁶¹

Vad kan vara skälet till utredningens skepsis gällande resandefolket jämfört med Hyltenstams och Frauruds rapport? En förklaring skulle kunna vara att under hösten 1996 blev det känt att regeringen även önskade att erkänna nationella minoriteter. Minoritetsspråkutredningen ville kanske därför inte gå händelserna i förväg. Att frågan aldrig diskuterades i den efterföljande minoritetsutredningen – trots att flera av ledamöterna var gemensamma – talar dock emot en sådan tolkning. En annan förklaring skulle kunna vara att Lindgren lämnade utredningen i början av september 1996. Detta på grund av dels familjeskäl, men även politisk-filosofiska (han var emot den kommande utredningen om nationella minoriteter därför att han ansåg att staten inte borde särskilja och kategorisera människor som minoriteter).¹⁶²

Lindgren ersattes därför av Bengt Sandström som visserligen var en drivande person i romska frågor, men inte resande själv. Han var dessutom, enligt utredningsmaterialet, inte lika närvarande i utredningen.¹⁶³ Lindgren hade även haft ett visst inflytande på språkutredningen, då det var han som hade varit länken i kontakterna mellan språkutredningen och resande. Hyltenstam menar att

---

¹⁵⁸ YK 4781, v: 1 "A protokoll – kallelser till sammanträden", dnr 150.

¹⁵⁹ SOU 1997/1998:192, s, 121.

¹⁶⁰ Den finska romanin genom teorin att de finska romerna först skulle komma till Sverige innan de på slutet av 1500- och under första hälften av 1600-talet skulle ha blivit utvisade till Finland.

¹⁶¹ YK 4781, v: 2 "B 2 – utkast till betänkande", utkast till SOU 1997/1998: 192, s, 27-31.

¹⁶² Intervju Lindgren (2013).

¹⁶³ YK 4781, v:1 "A – protokoll".

även Erik Ljungberg¹⁶⁴ hade ett sådant inflytande i bakgrunden, dock är han inte refererad på något ställe i utredningsmaterialet.¹⁶⁵ Huruvida Lindgren påverkade språkutredningens tolkningar av resandefolket i romsk riktning är svårt att avgöra – även om Lindgren ett flertal gånger hade publicerat kritik mot Heymowski.¹⁶⁶ Det ska dock också uppmärksammas att Lindgren flera gånger tidigare hade skrivit om ursprungsfrågan och då beskrivit de olika teorierna och identiteterna utan att ta ställning för någondera sidan.¹⁶⁷ Det faktum som talar för att Lindgrens avhopp hade en betydelse för den ändrade inställningen och det decimerade intresset för resandefolket är att det är först när en annan resande, Birger Rosengren, i slutet av 1997 tar kontakt med utredningen som resandefolket får någon slags uppmärksamhet igen.

När den statliga utredningen om nationella minoriteter startade under 1997 var situationen således följande gällande resandefolkets etniska status: gruppens språk hade bedömts vara en varietet av romani chib. Att de resande för den sakens skull var romer var fortfarande omtvistat. En än mer problematisk fråga var om resandefolket överhuvudtaget skulle betraktas som en etnisk grupp.

Utredningen om nationella minoriteter – en självständig utredning eller en förlängning av språkutredningen?

I oktober 1996 beslutade regeringen att minoritetsspråkskommittén skulle få ett tilläggsdirektiv: borde Sverige ansluta sig till Europarådets nya ramkonvention om skydd av nationella minoriteter och i sådant fall hur. Det bestämdes därför att minoritetsspråkskommittén skulle delas upp i två sektioner: sektion ett (den ursprungliga kommittén om språkliga minoriteter) och sektion två (den nya kommittén om nationella minoriteter). Till sektion två anställdes därför sex nya ledamöter och en sekreterare (som ledde det dagliga arbetet). Ordföranden och sekreteraren från sektion ett, Carin Lundberg och Marie B. Hagsgård, hade dock samma positioner i sektion två. Dessutom var de övriga två politiskt tillsatta ledamöterna och samtliga av de sju experterna gemensamma för

---

¹⁶⁴ Erik Ljungberg skrev de grammatiska kommentarerna till Roger Johanssons ordlista över de resandes språk från 1977. Han skrev även 1963 ett lingvistiskt verk om kelderasha romer tillsammans med Olof Gjerdmann – upphovsmannen till den lingvistiska teorin om resanderomanis svenska karaktär. Ljungberg ska dock vid tiden för språkutredningen ha varit en förespråkare för den romska teorin. Intervju Hyltenstam (2013).

¹⁶⁵ Intervju Hyltenstam (2013).

¹⁶⁶ Se t.ex. Lindgren (1984), s. 35-36. Lindgren (1995), s. 51-53.

¹⁶⁷ Lindgren (1995), s. 52. Statens invandrarverk (1996), s. 4.

sektion ett och två. Det var alltså i hög utsträckning samma människor som arbetade i de båda sektionerna.¹⁶⁸

Det förefaller inte ha funnits någon tanke om att de två utredningarna skulle vara åtskilda. De verkade under samma beteckning (JO 1995:03), hade en gemensam budget och regeringen fördröjde den första sektionens arbete under hösten 1997 för att de båda utredningarnas resultat skulle kunna presenteras som ett paket. Ett uttalat skäl till detta upplägg var att man från början hade tänkt lyfta över förslag och material från sektion ett till sektion två. Denna arbetsplan var delvis skälet till den snäva tidsramen som sektion två arbetade efter. Den ursprungliga planen var att sektion två skulle vara färdig till utgången av september 1997, efter att ha haft sitt första möte i mars 1997.¹⁶⁹

Arbetsplanen som röstades igenom på det första mötet i mars innehöll tre delar. Till att börja med skulle en definition av begreppet nationell minoritet tas fram. Detta skulle göras genom studier av svensk och internationell akademisk litteratur, jämförelser med Finland och Norge (som hade kommit längre i sitt arbete med att erkänna minoriteter) samt genom förslag från ”presumtiva minoriteter” (de fem minoriteterna som senare blev erkända). I samband med detta skulle det även beslutas vilka minoriteter som skulle erkännas. Dessa steg var tänkta att vara uppnådda till mitten av maj. Den resterande tiden skulle ägnas åt att ta fram förslag till stödåtgärder för att skydda minoriteternas kultur.¹⁷⁰

Blev resandefolket erkänt?

Efter att frågan om resandefolkets etniska status blivit hängande i luften i minoritetsspråkutredningen kunde det förväntas att frågan skulle dyka upp i utredningen om nationella minoriteter – där den egentligen hörde hemma. Under hela sektion två:s arbete uppmärksammades dock aldrig resandefolket, trots att radiojournalisten Bo Hazell upprepade gånger (med start i mars 1997) meddelade utredningen om sina banbrytande radioprogram om resandefolket.¹⁷¹ Nordiska Zige-

---

¹⁶⁸ YK 4781, v:4, ”E - inkomna handlingar (2)”, dnr 151 och dnr 171(3). Notera dock att minoriteterna inte hade några ledamöter i sektion två (i jämförelse med sektion ett) samt att det var fler politiskt tillsatta ledamöter i sektion två.

¹⁶⁹ YK 4781, v:5, ”E - inkomna handlingar”, dnr 275. V:6, ”F1 administrativa handlingar”, dnr 284. v:9, ”handlingar till diariet”, dnr 45.

¹⁷⁰ YK 4781, v:1 ”A – Protokoll – kallelser till sammanträden”, dnr 200.

¹⁷¹ YK 4781, v:4 ”E – inkomna handlingar (2)”, dnr 206b(3). YK 4781, v:5 ”E – inkomna handlingar”, dnr 290 och 297(3).

narrådet nämnde dessutom aldrig resandefolket i det material de lämnade till utredningen eller vid den presentation de hade vid en "hearing" som alla minoriteterna deltog i. Efter denna "hearing" var det även en frågestund då protokollet noterade att ingen fråga hade ställts till Nordiska Zigenarrådet.¹⁷² Det närmsta utredningen kom ett omnämnande av resandefolket var i ett utkast till en presentationstext av den romska minoriteten där det stod att romer hade funnits i Sverige sedan 1512. I texten namngavs även ett antal romska grupper som kalé, kelderash, lovara och sinti, men inte resandefolket.¹⁷³ I SOU:n är dock denna mening borttagen. Där påpekas det istället att även om den romska gruppen inte är homogen så skulle de olika grupperna känna en gemensam romsk identitet gentemot det omgivande samhället. Till stöd för detta påstående hänvisas det till en utredning på inrikesdepartementet från 1997.¹⁷⁴ I den utredningen nämns inte de resande överhuvudtaget. I den nya arbetsgruppen för romska frågor som regeringen tillsatte i november 1996 var dessutom inga resande närvarande.¹⁷⁵

Varför nämndes inte resandefolket överhuvudtaget i minoritetsutredningen? Den härnäst följande analysen av utredningens definition av en nationell minoritet kommer att ge två möjliga förklaringar till tystnaden om resandefolket i sektion två: antingen var resandefolket underförstått medräknat i den romska gruppen eller så ansågs de inte vara en etnisk grupp överhuvudtaget. Genom utredningens definition av en minoritet kommer det dock framkomma att dessa två alternativ troligtvis var de enda möjliga för resandefolket – att erkänna resandefolket som en egen nationell minoritet varken föresvävade utredningen eller var möjligt med den definition som utredningen antog.

Utredningens definition av en nationell minoritet

Till att börja med kan det konstateras att det som utredningen benämner som en *nationell minoritet* är det som internationellt skulle benämnas som en *etnisk minoritet*. Det är främst i Europa som begreppet nationell minoritet används och nationell ska förstås i meningen att minoriteten "tillhör" en nationalstat. Till exempel är finlandsvenskar inte en nationell minoritet i den meningen att de är en nationaliströrelse, utan för att de är en minoritet i Finland.¹⁷⁶

---

¹⁷² YK 4781, v:9 "Protokoll", dnr 24. Denna hearing var dessutom efter Bo Hazells tre första radioprogram.

¹⁷³ YK 4781, v:9 "Utkast till betänkande", november.

¹⁷⁴ Ds 1997:49. SOU 1997/1998:193, s, 48.

¹⁷⁵ YK 4781, v:4 "E – inkomna handlingar (2)", dnr 192.

¹⁷⁶ Åkermark (1996), s, 91-92.

Det som utredningen skulle definiera var således vad som konstituerade en *etnisk* minoritet.¹⁷⁷ Utredarna var mycket angelägna att finna en definition som var i linje med de stora internationella organisationerna (främst FN, Europarådet och OSSE). Sekreteraren för sektion två, Ragnhild Löfgrupp, hade därför tidigt kontakt med en jurist i internationell rätt, Athanasia Spiliopoulou Åkermark (som senare höll ett föredrag för utredningen och hennes nyutkomna avhandling skickades dessutom ut till alla ledamöterna inför det första mötet).¹⁷⁸ Hennes avhandling, samt en bok som Åkermark tipsade utredningen om (*”Universal Minority Rights”* av Allan Rosas & Alan Phillips), fick stor påverkan på utformningen av minoritetsdefinitionen. Både Åkermark och Rosas & Phillips menade i sina böcker att traditionella objektiva kriterier alltmer tenderade att falla ur favör i relation till subjektiva, men de påpekade samtidigt att det inte fanns någon allmänt accepterad definition inom forskningen. Ett större problem för utredningen var dock att de stora organisationerna vid denna tidpunkt inte hade lyckats att komma fram till någon definition som kunde vägleda utredningen i praktiken. Deras definitioner av en nationell minoritet saknade oftast konkret innehåll så att alla stater skulle kunna acceptera dem.¹⁷⁹ Alternativt hade organisationen inte lyckats ens om ens en innehållslös definition, vilket var fallet med FN. Utredningen var därför i huvudsak utlämnad åt sig själv att finna en definition.¹⁸⁰

Första utkastet till en definition

Redan i det första trevande utkastet från mars/april 1997 fanns många av grunderna till den slutgiltiga definitionen. Texten inleddes med en genomgång av främst internationella organisationers – men även svenska och nordiska lagstiftares – definitioner av en nationell minoritet.¹⁸¹ Presentationen mynnade ut i ett resonemang om att det fanns två olika möjligheter att definiera en minoritet: antingen genom objektiva eller subjektiva kriterier. Det subjektiva kriteriet nämndes dock endast i några meningar till introduktionen av de olika kriterierna. Huvudpunkten i texten låg på de fem objektiva kriterierna: numerär underlägsenhet, icke-dominant grupp, språklig, kulturell eller religiös särart, långvarig vistelse i landet samt medborgarskap. Resonemanget om det subjektiva kriteriet var begränsat till att det handlade om *”viljan hos gruppens enskilda individer att bevara en*

---

¹⁷⁷ Phillips (1995), s. 30.

¹⁷⁸ Yk 4781, v:1 ”B – Utgående handlingar”, dnr 179. V:9 ”Ingående handlingar”, dnr 8,5. V:9 ”Protokoll”.

¹⁷⁹ Se t.ex. Europarådets definition, SOU 1997/1998:193, s. 111-129.

¹⁸⁰ Phillips (1995), s. 19-22. 34. Åkermark (1966), s. 86-93.

¹⁸¹ Denna framställning om internationella organisationer låg mycket nära både Phillips och Åkermarks böcker.

*gemensam identitet*¹⁸². Om denna identitet skulle vara knuten till de objektiva kriterierna menade man kunde "diskuteras". Utkastets slutgiltiga definition tyder dock på att detta var utredningens åsikt, då det subjektiva kriteriet presenterades på följande sätt: "[minoriteten] önskar bevara stabila religiösa, språkliga eller kulturella traditioner, som är klart särskiljande från den övriga befolkningen".¹⁸³

Förnyat arbete med definitionen av en nationell minoritet – senhösten 1997

Det ursprungliga upplägget – att definitionen av en nationell minoritet var det första som skulle bli färdigt – synes inte ha blivit fallet. I oktober 1997 var i princip alla kapitel färdiga förutom "varför Sverige bör underteckna ramkonventionen" samt "vad kännetecknar en nationell minoritet".¹⁸⁴ Från att ha börjat med målsättningen att definitionen skulle styra vilka minoriteter som erkändes verkar resultatet ha blivit det omvända. Det ska dock påpekas att man från allra första början i minoritetsutredningen var inställda på att samerna, finnarna, tornedalingarna, judarna och romerna skulle erkännas, då dessa bjöds in som "presumptiva minoriteter" redan innan det första mötet.¹⁸⁵ Frågan gällde snarare om även andra minoriteter – till exempel estländarna - kunde komma på fråga.

Först i november och början av december 1997 (enbart 1-2 månader innan utredningen publicerades) diskuterades nästa utkast till en definition. I utkastet från november är man fortfarande osäker på hur man skulle formulera att de tänkta minoriteterna erkände de uppställda kraven – även om man var övertygad om att de gjorde det. Att fastställa detta hävdade man var en för stor uppgift för utredningen och något en framtida minoritetspolitik borde få lösa.¹⁸⁶

I det sista utkastet från början av december 1997 hade slutligen definitionen av en nationell minoritet utkristalliserats till fyra punkter:

1. *Grupp av viss storlek och organisation som till antalet är mindre än resten av befolkningen och som har en icke-dominerande ställning.*
2. *Religiös, språklig, traditionell och/eller kulturell särart.*

---

¹⁸² YK 4781, v:9 "Utkast till betänkande", mars/april, s, 11.

¹⁸³ YK 4781, v:9 "Utkast till betänkande", mars/april, s, 15.

¹⁸⁴ YK 4781, v:9 "Utkast till betänkande", oktober.

¹⁸⁵ YK 4781, v:1 " A – Protokoll – kallelser till sammanträden", dnr 200.

¹⁸⁶ YK 4781, v:9 "Utkast till betänkande", november. Detta resonemang är dock struket i SOU:n.

3. *Krav på att minoriteten har historiska eller långvariga band med staten.*
4. *Självidentifikation – Gruppidentiteten skall komma till uttryck som en vilja hos gruppmedlemmarna att bevara sin särart.*

Definitionerna på kriterium nummer två och tre var relativt oproblematiska. De långvariga historiska banden till staten angavs tidsmässigt till tiden före andra världskriget. Kriterium nummer två, de olika formerna av kulturell särart, representerade traditionella objektiva kriterier. Kriterium nummer ett innehöll däremot problemet med att definiera en ”grupp”. Eftersom det inte fanns någon befolkningsstatistik innehållande uppgifter om etnicitet menade utredningen att det var gruppens ”*inre struktur eller organisation*” som var avgörande.¹⁸⁷ Utredningen lyckades dock inte ge dessa begrepp något innehåll som kunde tänkas exkludera grupper. Trots en längre diskussion om frågan mynnade resonemanget ut i följande slutsats:

”Det är således svårt att peka på kriterier som visar hur gruppen skall vara uppbyggd eller organiserad eftersom uppbyggnaden varierar från grupp till grupp. Det är naturligtvis också en bedömningsfråga hur mycket som skall krävas för att kravet på struktur och uppbyggnad skall anses vara uppfyllt.”¹⁸⁸

Självidentifikation – för gruppen eller för individen?

Det mest intressanta kriteriet för denna uppsats är det om självidentifikation. Hur kan utredningens definition om självidentifikation tolkas?¹⁸⁹ Utkastet – och SOU:n – underströk i samklang med både Åkermark och Rosas & Phillips att det subjektiva kriteriet hade börjat att betonas alltmör. Utredningen påpekade dock att det subjektiva kriteriet aldrig kunde användas isolerat utan behövde ”*balanseras*” av objektiva kriterier. Utkastet från början av december menade dessutom att det subjektiva kriteriet bestod av två delar: dels *gruppens* vilja att identifiera sig som en minoritet och dels *individens* vilja att identifiera sig med den gruppen.¹⁹⁰

Är gruppens vilja att identifiera sig som en minoritet samma sak som en subjektiv definition av gruppens identitet? Jag skulle vilja hävda att denna definition av det subjektiva kriteriet på gruppnivå endast fyllde funktionen av att vara ett komplement till de objektiva kriterierna. Det

---

¹⁸⁷ YK 4781, v:9 ”Utkast till betänkande”, 3/12-1997, s, 13-16.

¹⁸⁸ YK 4781, v:9 ”Utkast till betänkande”, 3/12-1997, s, 17. Resonemanget är samma i SOU:n, se SOU 1997/1998:193, s, 37-38.

¹⁸⁹ Vilken är densamma som i SOU:n med undantaget att ordet ”*särart*” är utbytt mot ”*identitet*”. Se SOU 1997/1998:193, s, 10.

¹⁹⁰ YK 4781, v:9 ”Utkast till betänkande”, 3/12-1997, s, 17-18.

handlade fortfarande om att bevara en *särart*. Det var inte fråga om en upplevd särart, utan den skulle bestå av en faktisk objektiv särart som i utkastet från mars/april angavs till ”*stabila religiösa, språkliga eller kulturella traditioner*”.¹⁹¹ Denna typ av definition handlade inte om hur man skulle skilja ut olika minoriteter ifrån varandra, utan vilken subjektiv vilja det fanns hos minoriteten att behålla de objektiva skillnaderna och gruppens ställning som minoritet. Det handlar om vilka minoriteter som vill fortsätta vara minoriteter, istället för att assimileras. Denna definition exkluderar de invandrargrupper som fortfarande är objektivt annorlunda gentemot majoritetsbefolkningen, men som inte hyser någon vilja att fortsätta att vara det. Åkermark menade till exempel att detta var den ofta citerade FN-kommisionären Francesco Capotorti's tolkning av det subjektiva kriteriet då hon skriver:

”Capotorti emphasised the importance of the subjective element, and asserted that it should be up to the group concerned itself to assess whether it wants to be preserved as such or not.”¹⁹²

Det *individuella* subjektiva kriteriet handlade däremot om något annat än definitioner av etniska grupper. Det handlade om *individens* rättighet att få definiera sig själv.¹⁹³ Tanken med detta kriterium var troligen att motverka olika former av ofrivillig etnisk registrering och klassificering. Men om man inte skulle införa någon frivillig form av etnisk registrering (som faktiskt det Sverige-Estniska förbundet föreslog¹⁹⁴) blir detta kriterium verkningslöst för frågan hur man skulle definiera minoriteter. Det får först en betydelse i det fallet då minoriteter redan är definierade samt erkända. Då kan individen få välja om han/hon vill tillhöra minoriteten. Även i denna fråga reserverade sig dock utredningen och i SOU:n menade man i en – självständig – tolkning av Europarådets ramkonvention att detta ”*innebär dock inte att en individ helt godtyckligt kan välja att tillhöra en minoritet eftersom de objektiva kriterierna måste vara relevanta för personens val.*”¹⁹⁵ Sammankopplingen av det subjektiva kriteriet till individen är den dominerande i utredningens olika utkast. Den kollekt-

---

¹⁹¹ YK 4781, v:9 ”Utkast till betänkande”, mars/april, s, 15.

¹⁹² Åkermark menade dessutom att själva existensen av objektiva attribut hos en grupp var bevis för att det subjektiva kriteriet var uppfyllt, vilket enligt henne gjorde det subjektiva kriteriet överflödigt. Utredningen anammade dock aldrig detta resonemang. Åkermark (1997), s, 89-90.

¹⁹³ Se t.ex: Europarådets ramkonvention för skydd av nationella minoriteter, artikel 3, punkt 1 i SOU 1997/1998:193, s. 114. Eller Phillips (1995), s, 29.

¹⁹⁴ YK 4781, v:9 ”Ingående handlingar”, dnr 27, s, 1-3.

¹⁹⁵ SOU 1997/1998:193, s. 56. Jämför med ramkonventionens definition som inte innehåller någon koppling till objektiva kriterier: SOU 1997/1998:193, s, 114.

tiva definitionen nämns enbart på ett ställe i ett utkast och det är den individuella tolkningen som sedan är med i SOU:n.¹⁹⁶

Skälet till att ge den subjektiva definitionen en tydlig koppling till objektiva kriterier hade dock troligtvis inget med resandefolket att göra. De grupper man garderade sig mot var antagligen sådana som *Stiftelsen Skånsk Framtid* och *Skånska Akademin*, vilka utövade ett konstant tryck på utredningen genom upprepade skrivelser innehållande långa akademiska redogörelser som förordade att skåningarna borde bli erkända som en nationell minoritet. Kopplingen av den subjektiva definitionen till objektiva kriterier avgjorde dock – åtminstone indirekt – en fråga rörande resandefolket: gruppens koppling till romer. För att resandefolket skulle bli erkänt som en nationell minoritet kunde de nu troligen bara bli det som romer. Detta efter språkutredningens analys av svensk romanis romska ursprung. En situation där resande själva skulle få avgöra om de var romer eller inte var aldrig en fråga för utredningen – genom utredningens definition av självidentifikation blev det nu även på det teoretiska planet en omöjlighet. Detta för att uppfyllandet av det subjektiva kriteriet förutsatte att minoritetens kultur innehöll en tydlig objektiv särart gentemot andra minoritets- och majoritetskulturer. Det var enbart en objektiv kulturell särart som individen subjektivt kunde få välja att tillhöra eller inte. Eftersom resandefolket vid den här tiden inte ansågs ha en sådan särart kunde alternativet rimligen bara ha varit att bli erkända som romer eller att inte bli erkända alls.

Lagförslaget 1999

I början av januari 1998 publicerades de båda utredningarna. Sammanfattningsvis hade de gjort följande analys av resandefolket. Deras språk, svensk romani, var en varietet av romani chib. Detta språks existens visade att det hade funnits en kontinuerlig romsk närvaro i Sverige sedan åtminstone 1500-talet. Om själva resandefolket existerade som en etnisk grupp – samt om de vore att betrakta som romer – var dock oklart, enligt språkutredningen. Minoritetsutredningen kommenterade överhuvudtaget inte dessa frågor. Den definition av en nationell minoritet som utredningen antog gav dock mer tyngd åt objektiva kriterier samt begränsade det subjektiva kriteriet till ett individuellt plan. Detta gjorde att resandefolket troligen endast kunde bli erkänt som en romsk folkgrupp.

Den 10 juni 1999 lämnade regeringen över sin proposition om "*Nationella minoriteter i Sverige*" till riksdagen. De båda utredningarna inkluderas till en helhet i propositionen. Generellt följde

---

¹⁹⁶ SOU 1997/1998: 193, s. 39.

propositionen utredningarnas förslag – med undantaget att meänkieli och jiddisch erkändes som självständiga minoritetsspråk. Propositionens definition av en nationell minoritet var i princip samma som minoritetsutredningens. De enda skillnaderna var att tidsgränsen för att en minoritet skulle betraktas som historisk var nu satt till sekelskiftet – istället för innan andra världskriget. I stycket om de objektiva kriterierna var dessutom ordet ”särart” utbytt mot det mjukare ordet ”tillhörighet”, men innebörden är fortfarande att betrakta som densamma.¹⁹⁷

Beskrivningen av den romska minoriteten innehöll dock en avgörande skillnad med avseende på resandefolket jämfört med de statliga utredningarna. De resandes språk erkändes nu tydligt som en romsk varietet och resandefolket erkändes som en romsk grupp. Resandefolket fick dessutom en viss särställning gentemot andra romska grupper då presentationen (men inte rubriken) talade om ”romer och de resande”. Beskrivningen av resandefolket gavs dessutom ett eget litet stycke – till skillnad ifrån de andra romska grupperna som enbart fick var sin mening. Resandefolket beskrevs på följande vis:

”Härutöver finns även resande som liksom romerna levtt kringresande liv. De har funnits i Sverige lika länge som romerna och flera anser sig ha släktskap med romerna inte minst eftersom de talar en varietet av romani chib kallad svensk romani. De resande uppgår idag till ca 20 000 personer.”¹⁹⁸

Det finns flera intressanta formuleringar att notera i denna presentation. Till att börja med framstår det som att resande och romer inte är samma folk, utan enbart har haft liknande levnadsvillkor. Att de resande ska ha funnits i Sverige lika länge som romerna implicerar dessutom att det skulle ha funnits romer i Sverige från 1500-talet, men som inte tillhör resandegruppen. Dessutom öppnar ordvalet ”flera” (i anslutning till hur många resande som anser sig ha ett släktskap med romerna) utrymme för olika tolkningar. Betyder det att enbart en betydande minoritet av de resande identifierar sig med romer? Om handläggaren Josefin Brattberg, som ledde arbetet med propositionen, hade ansett att det var en majoritet av de resande som identifierade sig med romer borde rimligen valet av ord ha fallit på ett starkare ord än ”flera”.

Det förefaller således ha skett en markant förändring i synen på resandefolket från den statliga utredningen till regeringens proposition. Vad kan vara orsaken till detta? En förklaring skulle kunna vara att den statliga utredningen helt enkelt var undermålig inom denna fråga. Det är möjligt att utredningen ämnade att erkänna resandefolket som en romsk minoritet, men frågans

---

¹⁹⁷ Prop. 1998/1999:143, s. 31. SOU 1997/1998:193, s. 10.

¹⁹⁸ Prop. 1998/1999:143, s. 25.

komplexitet samt utredningens tidspress gjorde att frågan föll mellan stolarna. Man skulle därför ha valt en medvetet otydlig definition av gruppen romer för att en framtida minoritetspolitik skulle få lösa frågan.

Utredningen om minoriteter var också under en påtaglig tidspress. Till att börja med var tidsplanen medvetet optimistisk med hoppet om att mycket skulle komma "gratis" till sektion två från sektion ett. Denna enkla överföring av material mellan sektionerna visade sig dock inte vara möjligt i den utsträckning som kommittén hade tänkt. Arbetet i sektion ett tog dessutom upp betydligt mer tid under 1997 än vad som var planerat. Det var främst frågan om jiddisch som utgjorde en återkommande kontrovers. Detta gjorde att de ledamöter som var gemensamma för de båda sektionerna blev upptagna med sektion ett, vilket fördröjde arbetet i sektion två.¹⁹⁹ Dessutom hade kommittén från och med våren 1997 besparingskrav över sig: lantbruksdepartementet var ålagda att dra ner sina kostnader med 10%.²⁰⁰ Hösten 1997 blir det således hektiskt att få klart arbetet i sektion två och mötesfrekvensen för kommittén ökade avsevärt. Detta syns tydligt i frekvensen av beslut som togs och utkast som producerades. Till exempel fick Eva Fried från Judiska Församlingen enbart fyra dagar på sig i november 1997 (dessutom över en helg) att producera en text som skulle motivera varför judarna skulle erkännas som en svensk minoritet samt kommentera utredningens senaste utkast.²⁰¹

Brattberg hade å sin sida ett och ett halvt år på sig att färdigställa propositionen. Det är mycket möjligt att när hon i lugn och ro gick igenom materialet insåg de två utredningarnas motsägelsefulla resonemang om resandefolket med följden att hon förtydligade resandefolkets status i regeringens proposition. Hypotesen som jag vill driva är dock att det hade skett en markant förändring för resandefolkets situation i samhället från 1996 till 1999, vilket skulle vara förklaringen till förändringen i regeringens proposition. För att belägga denna tes kommer därför uppsatsen härnäst att diskutera följande omständigheter:

- Kunskap om Norges beslut att erkänna resandefolket separat från den romska gruppen.
- Den nystartade föreningen "*Resandefolkets förening*".
- Den nya uppmärksamheten i media kring resandefolket.

---

¹⁹⁹ YK 4781: v:9, "handlingar till diariet", dnr 45.

²⁰⁰ YK 4781: v:6 "F1 – administrativa handlingar", dnr 228.

²⁰¹ YK 4781: v:9 "Ingående handlingar", dnr 60,5.

Norges erkännande

I regeringens proposition om nationella minoriteter framkom det att i Norge hade samerna blivit officiellt erkända medan ”*kevenner, skogsfinnar, tater (resande), romer och judar*” skulle bli erkända om de själva önskade.²⁰² Rimligen måste därför detta separata erkännande av resandefolket ha varit känt för de som arbetade med regeringens proposition. Frågan är om det var känt för de statliga utredarna? I början av mars 1996 företog minoritetsrådskommitténs sekreterare, Marie B. Hagsgård, en studieresa till Norge. Resandefolket var dock inte en av punkterna på dagordningen.²⁰³ Att resandefolket inte skulle ha kommit på tal någon gång under denna resa eller vid de efterföljande kontakterna verkar dock osannolikt. Detta på grund av att början av mars 1996 är att beteckna som en brytningsperiod i relationerna mellan den norska staten och resandefolket i Norge. Den 6 mars lade stortingsrepresentaten Erling Folkvord, som representerade det norska vänsterpartiet *Röd Valgallians*, fram en motion om resandefolket i Norge. Motionen presenterades i Stortinget den 14 mars och innehöll tre delar: ersättning till resande som blivit utsatta för övergrepp av det norska samhället, stöd till resandeföreningar och till sist ett erkännande som en nationell minoritet ”*adskilt fra både sigøynerne og andre nasjonale eller etniske minoriteter.*” I december 1996 röstade Stortinget om motionen och beslöt då att avvisa det första förslaget, men att arbeta vidare med de två andra förslagen.²⁰⁴ Det enda som de svenska statliga utredningarna nämnde om resande eller romer i Norge var att de övervägde att erkänna ”*det språk som talas av romer i Norge*”.²⁰⁵ En formulering som kan syfta både på romer och resande – som ofta benämns som ”romanifolket” i Norge. Att det skulle röra sig om resande och romer som en gemensam grupp ter sig dock mycket osannolikt baserat på hur situationen såg ut i Norge.

I juni 1998 – efter de svenska minoritetsutredningarna var färdigställda – lade den norska regeringen fram sitt förslag till en minoritetspolitik i Norge (också baserad på Europarådets ramkonvention). Brattberg mottog en kopia av denna proposition.²⁰⁶ Där framkom det tydligt att man betraktade resandefolket och romerna som två olika grupper. Den norska propositionen presenterade resandefolket på följande sätt:

---

²⁰² Prop. 1998/1999:143, s. 19.

²⁰³ YK 4781, v:1 ”Utgående handlingar”, dnr 28(2).

²⁰⁴ Innst. S. nr. 39 (1996-97).

²⁰⁵ YK 4781, v:2 ”Utkast till betänkande”, utkast till SOU 1997/1998:192, maj 1996, s. 2.

²⁰⁶ Kulturdep. Kul 1999/1001/IM - ”Regeringsakter”, underserie A, 1990, 10 juni, lista 2, nr 57.

*”Romanifolket, tatere eller de reisende som de også kalles, har i flere århundre vært en del av den norske befolkningen. Gruppens opprinnelse er uklar. De har en særskilt historisk bakgrunn, egne tradisjonelle ervervs måter og et eget språk: romani. De har en levemåte der reising, sambold og slektsfølelse er sentrale trekk.”*²⁰⁷

Att det skulle finnas någon koppling mellan resandefolket och romerna nämns aldrig i den norska propositionen. Tre av remissinstanserna i Norge bestod dessutom av resandeföreningar. Deras invändningar mot propositionen rörde själva idén om att bli officiellt erkända, då de såg en potentiell fara i att bli utpekade och särskiljda från det norska samhället. *The international Romani Union i Norge*, som företrädde romerna i Norge, hade däremot inga invändningar mot propositionen.²⁰⁸

Således fanns det, av detta material att döma, en betydligt större medvetenhet om Norges hantering av frågan hos de som hade arbetat med den svenska regeringens proposition jämfört med de som hade arbetat i de statliga utredningarna.

Resandefolkets förening

I slutet av maj 1997 väcktes *Föreningen Resandefolket* till liv igen under namnet *Resandefolkets förening*.²⁰⁹ Ingen av de ursprungliga grundarna var kvar utan föreningen leddes nu av Birger Rosengren.²¹⁰ Själva bildandet av föreningen ska dock ha givit upphov till protester – till och med hotelser – från resande själva, då det bröt med resandetraditioner att lämna ut gruppen och dess kultur till det omgivande samhället.²¹¹ Radiojournalisten Bo Hazell rapporterade redan i sina första radioprogram påsken 1997 att en ny resandeförening skulle bildas. I november och december 1997 skrev dessutom Hazell till utredningen att föreningen hade bildats och att detta – tillsammans med hans radioprogram – hade förändrat mycket för de resandes situation.²¹² Det gick dessutom

---

²⁰⁷ St.prp. nr. 80 (1997-98), se kapitel 3.6.5.

²⁰⁸ St.prp. nr. 80 (1997-98), se kapitel 6.

²⁰⁹ Föreningen omnämns även med namn som *”Föreningen Resandefolket”* och *”Resandeföreningen”*. För att undvika förvirring kommer denna text enbart att använda namnet *”Resandefolkets förening”*.

²¹⁰ Han kommer i fortsättningen att omnämnas även med sitt förnamn för att inte blandas ihop med Ralf-Novak Rosengren.

²¹¹ Intervju Birger Rosengren (2012).

²¹² YK 4781, v: 4 ”E Inkomna handlingar (2)”, dnr 206b (3). v:5 ”E – inkomna handlingar”, dnr 290. v:5 ”E – inkomna handlingar”, dnr 297 (3).

ut ett TT-meddelande i slutet av december 1997 med titeln ” ’tattare’ bildar intresseorganisation”.²¹³ Birger Rosengren – tillsammans med Jasmine Rosengren – skickade också ett brev åt föreningens vägnar till utredningen i början av november 1997. I brevet protesterade de mot att de resande inte skulle bli erkända i den kommande utredningen – något som en ej namngiven medarbetare på lantbruksdepartementet skulle ha meddelat. Vidare hänvisade brevet till Norge där frågan om ett erkännande skulle ha kommit ”mycket långt” och att de resande hade bemötts av Stortinget på ett ”mycket seriöst sätt”.²¹⁴ Om de resandes identitet och relation till romer stod det följande i brevet:

*”Vi har en egen historia, en egen kultur och ett eget språk som heter Romani men inte får förväxlas med eller räknas in under zigenarnas språk även om det är närbesläktat. Vi avser ändå eventuellt om att söka inträde i Nordiska Zigenarrådet”.*²¹⁵

Den enda rimliga tolkningen av det här brevet från Resandefolkets förening är att de önskade att bli erkända som en egen separat minoritet. Denna mobilisering bland resande – med stöd av Hazell - skedde dock försent för att kunna påverka utredningen. Även om utredningen skulle kunna tänkas ha värderat resandefolket annorlunda på grund av Resandefolkets förening var det i november 1997 försent för utredningen att göra en sådan kursändring. Som bekant hade utredningen vid denna tidpunkt redan försenats ett antal gånger och arbetade därför under stor tidspress för att bli färdiga innan jul. Dessutom hade man sedan åtminstone våren 1997 i stort sett bestämt sig för vilka grupper som skulle erkännas. Birger Rosengren fick därför svar från ordförande Carin Lundberg först i början av januari – tre dagar innan utredningarna skulle publiceras. I svaret menade hon att Nordiska Zigenarrådet hade representerat resandefolket och hänvisade därefter till de färdiga utredningarna.²¹⁶

Birger Rosengren menar att efter denna besvikelse i kontakten med den statliga utredningen drog han slutsatsen att föreningen behövde bli en del av Nordiska Zigenarrådet för att kunna få ett inflytande. Detta för att Nordiska Zigenarrådet hade en betydligt högre grad av organisatorisk

---

²¹³ TT 1997-12-29. Detta meddelande publicerades även av åtminstone Göteborgsposten och Nerikes Allehanda dagen efter.

²¹⁴ Föreningen hade dessutom många kontakter med resande i Norge då man bl.a. anordnade gemensamma sommarläger samt hade ett gemensamt föredrag med representanter för norska resande på kulturdepartementet hösten 1999. Aleka Stobins arkiv, ”övriga handlingar 7”, v: 3-4.

²¹⁵ YK 4781, v:5 ”E – inkomna handlingar”, dnr 283.

²¹⁶ YK 4781, v:1 ”utgående handlingar”, dnr 299.

erfarenhet samt hade varit remissinstans i många år åt den svenska staten. Skälet till att Resandefolkets förening går med i Nordiska Zigenarrådet våren 1998 var således denna gång främst taktiskt – till skillnad ifrån identifikatoriskt som första gången då Föreningen Resandefolket och Lars Lindgren blev medlemmar i Nordiska Zigenarrådet. Birger Rosengren uppger dock i vår intervju att han själv kom bra överens med medlemmarna i Nordiska Zigenarrådet.²¹⁷ Han menar att de delade en form av grundläggande gemenskap, även om det skulle ha uppkommit vissa konflikter rörande hur historien skulle framställas. Den ursprungsteori som Birger Rosengren förespråkar bygger på att resandefolket härstammar från Sintifolket i Tyskland. Sintifolket skulle i sin tur härstamma från Indien – dock inte från samma indiska folk som romerna. På så sätt hävdar han att resandefolket har mycket gemensamt med romerna, men samtidigt inte är samma folk.²¹⁸ Han menar därför att det var både ett identifikatoriskt och ett ”*politiskt-taktiskt*” drag att gå med i Nordiska Zigenarrådet. Det var dessutom ett initiativ som Birger Rosengren tog själv utan att först förankra i föreningen, vilket ska ha lett till många protester då det uppdagades.²¹⁹

Kontakterna med den statliga utredningen fick dock två gynnsamma följder för Resandefolkets förening. Den första var att Birger Rosengren blev inkluderad i en ny romsk arbetsgrupp (där alla romska grupperna hade var sin representant istället för att Nordiska Zigenarrådet representerade alla). I denna arbetsgrupp skulle dessutom de resandes koppling till romer ha varit ett återkommande tema.²²⁰ Åtminstone från januari 1999 till juni 1999 – då regeringens proposition publicerades – var dessutom Birger Rosengren och handläggaren för propositionen, Brattberg, delaktiga samtidigt i arbetsgruppen.²²¹ Brattberg var därför sannolikt införstådd med de resandes aktuella situation.

Den andra gynnsamma följden var att Resandefolkets förening blev remissinstans till regeringens proposition. Detta beslut måste dock ha tagits sent, då den föreslagna remisslistan från mitten av december 1997 inte innehöll Resandefolkets förening.²²² Föreningens remiss var också

---

²¹⁷ Han ska även ha blivit invald i deras styrelse. Intervju Birger Rosengren (2012).

²¹⁸ Denna teori är delvis i linje med de senaste teorierna om det indiska ursprunget, se Hancock (2006), s. 69-70.

²¹⁹ Intervju Birger Rosengren (2012).

²²⁰ Intervju Birger Rosengren (2012).

²²¹ Kulturdep. KU 1999/2035/SAM – 1999-06-23: ”Förordnanden i romska arbetsgruppen (In 1997:E).

²²² YK 4781, v:1 ”utgående handlingar”, dnr 303.

betydligt mer nedtonad när det gällde krav rörande erkännandet av resandefolket i jämförelse med brevet till utredningen. Remissen bestod främst av en argumentation för resandefolkets själva existens genom att citera stycken ur den statliga utredningen om minoritetsspråk. Resonemanget mynnade sedan ut i argumentet att de resande därför borde ha rätt till ekonomiskt stöd som minoritetsgrupp för att stärka *"vårt ursprung och språk"*.²²³ Birger Rosengren menar att han själv var delad i frågan om den romska kopplingen. Det skälet som, enligt honom, främst talade emot att bli erkända som romer var att de resande skulle ha annorlunda behov som minoritetsgrupp än romerna. Romernas främsta frågor handlade om diskriminering och sociala frågor – arbete, utbildning etc. – medan resandefolkets viktigaste frågor var kulturella. Därför ville han egentligen ha ett separat erkännande, men fruktade att de resande i sådana fall inte skulle få något erkännande överhuvudtaget. Det var därför han och föreningen gick med på att bli en romsk subgrupp eller som han själv uttrycker det idag:

"Den andra halvan tordes inte det [yrka för ett separat erkännande], för då hade vi nog varit väldigt svaga, kände jag. Hade jag inte klivit på tåget – det stora romska tåget – då hade det nog varit jobbigt för oss."²²⁴

Ny uppmärksamhet i media

Baserat på Kungliga bibliotekets två sökmotorer Svensk mediedatabas (SMDB) och Retriever var det i princip tyst i media om resandefolket innan 1997.²²⁵ Bortsett från dokumentären med Heymowski från 1977 samt några radioprogram där Birgitta Svensson diskuterade sin avhandling handlade de flesta radio- och tv-programmen om "tattarna" mest om gamla sånger eller myter. Inget program behandlade resandefolket som en modern grupp i samhället. De få tidningsartiklar som skrevs i någon av de större dagstidningarna innan 1997 hade generellt samma tema där "tattare" antingen nämdes som ett typiskt äldre skällsord eller som en gammal myt. Två artiklar kan dock vara värda att uppmärksamma, då de publicerades ungefär samtidigt som minoritetsspråksutredningen var aktiv samt var skrivna av auktoriteter inom sitt område.

Den första var skriven på våren 1995 av Ingvar Svanberg.²²⁶ Hans artikel handlade om hur begreppet *"invandrare"* var en konstruktion, på samma sätt som begreppet *"tattare"* en gång hade varit. Han menade vidare att *"'tattare' betraktades länge som en ras i sig. När myndigheter upptäckte att det*

---

²²³ Kulturdep. Kul 1999/1001/IM - "Regeringsakter", underserie A, 1990, 10 juni, lista 2, nr 73.

²²⁴ Intervju Birger Rosengren (2012).

²²⁵ Baserat på sökord som "tattare", "resande" och "resandefolket".

²²⁶ Se sida 33 för mer om Ingvar Svanberg.

*inte var så försvann de som grupp – och som 'socialt problem' ”.*²²⁷ Svanberg höll därmed fast vid sin tolkning av Heymowski att ”tattarna” aldrig hade existerat. 1999 publicerade även Svanberg tillsammans med Mattias Tydén en bok om rasismen i Sveriges historia där samma tes presenterades.²²⁸ Den andra intressanta artikeln var skriven i juni 1996 av Karl-Olov Arnstberg och Lars-Erik Selin. Artikeln dömde ut att de resande skulle tillhöra ”zigenarna” med hänvisning till både Heymowski och Svensson. Arnstberg och Selin menade att den romska gruppen enbart borde beräknas bestå av grupperna kelderash och lovara (de två grupperna som traditionellt kallades för ”svenska zigenare”).²²⁹

Från och med sommaren 1997 ökar träffarna i media för resandefolket väsentligt. Det handlar dock fortfarande inte om några stora absoluta tal. För tidsperioden 1997-1998 handlar det om ca 15 radioprogram, 7 tv-program samt uppskattningsvis 50 tidningsartiklar.²³⁰ De flesta av artiklarna handlade dock om ”steriliseringsfrågan” och rasismen i det svenska samhället ur ett historiskt perspektiv. Enbart ett fåtal av artiklarna – men de flesta av tv- och radioprogrammen – tog upp resandefolket som en modern grupp. Med tanke på att en sådan uppmärksamhet var obefintlig innan 1997 får detta sammantaget trots allt betecknas vara en betydande förändring.

Vad kan vara skälet till denna förändring? Minoritetsspråksutredningens arbete hade troligtvis ingen del av förklaringen – utredningen nämndes i princip aldrig i dessa artiklar och program. ”Steriliseringsfrågan” som var aktuell vid denna tidpunkt hade troligen en viss påverkan – dock ska det påpekas att de artiklar som kopplade ihop resandefolket med steriliseringar aldrig försökte att definiera begrepp som ”tattare” eller ”resande”.

Den viktigaste förklaringen till den förändrade uppmärksamheten från media är att radiojournalisten Bo Hazell började producera ett antal program för Sveriges Radio, Utbildningsradion och Sveriges Television om resandefolket. Han kom av en slump i kontakt med resande i början av 1990-talet och under påskveckan 1997 sände P1 hans tre första radioprogram om den moderna resandekulturen i Sverige. Det blev sedan tio avsnitt till under sommaren 1997, följt av en omarbetning av de tre första programmen till årsskiftet 1997/1998. Under hösten 1998 fick dessu-

---

²²⁷ SVD 1995-04-18.

²²⁸ Svanberg (1999), s, 21-24.

²²⁹ SVD 1996-06-16.

²³⁰ Plus många repriser av radio- och tv-programmen.

tom Hazell tillsammans med Lars-Göran Petterson göra en dokumentärserie på SVT om resandefolket bestående av fyra korta avsnitt och ett längre avsnitt.

Hur presenterades de resandes identitet och ursprung av Hazell? Till att börja med bör det konstateras att det är främst den moderna resandekulturen som är i fokus för Hazells program – inte de olika ursprungsteorierna. Det Hazell främst ville åstadkomma var att visa att resandefolket faktiskt existerade. Ett typiskt uttryckt för den allmänna uppfattningen kring resandefolkets existens vid denna tidpunkt var följande fråga som ställdes till Hazell i SVT:s morgonsoffa av en programledare med en skeptisk blick: *”Men resande låter som en mycket märklig beteckning på en folkgrupp?”*.²³¹

I det första radioprogrammet menade Hazell att moderna forskare och de flesta resande avisade att resandefolket skulle vara en ”blandras” av svenskar och romer.²³² Överhuvudtaget nämndes den romska kopplingen ytterst sällan i Hazells program. I sin programserie sommaren 1997 handlade dock avsnitt åtta, *”Zigenarättlingar eller svenska bönder”*, enbart om ursprungsfrågan. En mängd ursprungsteorier som resande själva föreslagit presenterades i programmet. De resande som intervjuades var dock enbart de som tog avstånd från den romska kopplingen. Avsnittet avslutades även med att Birgitta Svensson analyserade de resande som en social och kulturell grupp – inte en etnisk. Gunborg Lindholm styrkte sedan denna slutsats med att hävda att de var en socioekonomisk grupp, vilkas likhet med andra resande i Europa enbart var att betrakta som socioekonomisk. Ingen förespråkare för den romska teorin uttalade sig – det ska dock påpekas att det knappt existerade någon sådan akademiker vid denna tidpunkt.²³³

Denna framställning förblev sedan i stort sett oförändrad i Hazells efterkommande produktioner och artiklar på 1990-talet.²³⁴ Till exempel var det inslaget som visades i förhandsvisningen till Hazells tv-program en kvinna (med blont hår) som sade att hon var svensk – men tvåspråkig i svenska och resanderomani. Hazell sade också i den efterföljande intervjun i SVT:s morgonsoffa att resandes och romers gemensamma språk inte gjorde de resande till romer, utan att gruppen

---

²³¹ SVT 2, Rapport morgon, 1998-11-03.

²³² SR, P1 1997-03-28, *”Tattare i Sverige – Resande i Europa”*.

²³³ UR, P4 Riks 1997-08-10 *”Resandefolket. Zigenarättlingar eller svenska bönder?”*.

²³⁴ Det ska dock påpekas att det sker en förändring i Hazells framställning till hans senaste bok från 2011 där de olika teorierna ges i stort sett samma utrymme och tyngd. Se t.ex. Hazell (2011), s. 56-64, 88.

hade ett blandat ursprung.²³⁵ Dessa ståndpunkter utvecklade Hazell mer utförligt i ett antal artiklar i olika tidskrifter för minoritetsfrågor under 1997. Artiklarna följer samma mönster som radioprogrammen. Det görs en tydlig uppdelning mellan resande och romer. De olika ursprungsteorierna presenteras på ett neutralt sätt, men den socioekonomiska teorin ges mer utrymme och framförallt underbyggs av flertalet akademiska forskare i jämförelse med de andra teorierna.²³⁶

Den sammantagna bilden blir därför att Heymowskis paradigms fortfarande var dominerande i media under andra hälften av 1990-talet, även om Hazell skiljde sig genom att se resandefolket som en etnisk grupp.

Att värdera vilken av dessa fyra faktorer – utredningens tidspress, Norges erkännande, Resandefolkets Förening eller den förändrade uppmärksamheten i media – som hade störst inverkan på propositionens tydliga inkluderande av resandefolket jämfört med den statliga utredningens tystnad blir komplext att avgöra. Ingen av förklaringarna utesluter dock varandra och det troliga är att de alla samverkade. Till exempel kan man tänka sig att Birger Rosengrens protester mot uteslutandet av resandefolket fick effekten att lagstiftarna närmare studerade hur situationen såg ut i Norge eller blev uppmärksamma på Hazells produktioner – och vice versa. Att resandefolkets situation markant förändrades från 1996 till 1999 är dock troligen förklaringen till propositionens tydliga inkluderande av resandefolket jämfört med den statliga utredningen.

V. Avslutande diskussion

Varför erkändes resandefolket som en del av den romska minoriteten?

Det kan tyckas anmärkningsvärt att det inte fördes någon egentlig diskussion i minoritetsutredningen om resandefolket faktiskt existerade som en etnisk grupp – med tanke på den akademiska diskussionen kring gruppen under efterkrigstiden.²³⁷ Det var först i och med regeringens proposition som resandefolket blev betraktade som en etnisk grupp. Minoritetsutredningen delade troligen inte detta synsätt. Att resandefolket erkändes som en romsk grupp var dock indirekt påverkat av den diskussion som hade förts kring gruppens etniska status. Även om regeringens

---

²³⁵ SVT 2, Morgonnyheterna, 1998-11-03.

²³⁶ För Hazells artiklar, se litteraturlistan under året 1997.

²³⁷ Den lilla diskussionen som förekom om detta fördes i minoritetsutredningen, se sidorna 48-52.

proposition omvärderade resandefolket behölls synen på de resande som en romsk grupp. Genom detta kunde de resande upphöra att vara enbart ett ”socialt isolat”, eftersom den romska gruppens status som etnicitet ansågs självklar.

Med vilka argument motiverade regeringen detta beslut? Staten producerade aldrig (eller arkiverade åtminstone aldrig) något dokument innehållande en utförlig motivering. Det närmaste en sådan var regeringens proposition där tre skäl anfördes.²³⁸ Det första skälet sades vara att resandefolket hade haft en liknande livsföring som romerna. Att ”liknande livsföring” skulle vara ett kriterium för att sammanföra två grupper till en etnisk grupp är dock varken något som de statliga utredningarna själva förespråkade i sin definition av en etnisk grupp eller – så vitt jag vet – har förespråkats i någon annan definition av begreppet.

Det andra argumentet var att ”flera” resande ansåg sig ha släktskap med romerna. Att ”flera” ansåg det kan dock inte betraktas som att gruppen som helhet hade denna identifikation då flera kan syfta på både en majoritet och en minoritet. Genom den tidigare litteraturen i ämnet, språkutredningen, Norges separata erkännande, Bo Hazells program och artiklar samt Birger Rosengrens brev till den statliga utredningen borde man dessutom ha varit medvetna om att denna identifikation var högst kontroversiell. Dessutom skulle jag vilja hävda att den statliga utredningens definition av självidentifikation visade att man dels inte tillmätte självidentifikation någon större analytisk tyngd samt att man ansåg att begreppet endast rörde sig på ett individuellt plan. Baserat på den statliga utredningens egen diskussion och definition av en nationell minoritet – som regeringens proposition anslöt sig till – borde därför dessa två ovanstående argument inte haft något större inflytande i beslutet. Propositionens tredje och sista argument var att svensk romani var att betrakta som en varietet av romani chib. Jag skulle vilja hävda att detta var den avgörande faktorn i statens bedömning, då det dessutom låg i linje med den statliga utredningens definition av en nationell minoritet.

Om man ser till hela processen av att etablera en minoritetspolitik är det rimligt att påstå att det språkliga argumentet var avgörande. Det var främst i utredningen om minoritetsspråk som minoritetspolitiken stakades ut. Den utredningen verkade i två år medan utredningen om nationella minoriteter verkade endast i nio månader. Av de nio volymerna arkivmaterial som de båda utredningarna tillsammans gav upphov till tillhörde åtta volymer språkutredningen. Redan själva upplägget av de båda utredningarna gör att ett sammankopplande mellan minoritetsspråk och

---

²³⁸ Se sida 61 för citatet från regeringens proposition.

nationell minoritet var en trolig följd. Att det var i mångt och mycket samma personer som arbetade i de båda sektionerna samt att det var ett uttalat mål att direkt kunna föra över material från språkutredningen till minoritetsutredningen talar dessutom för detta förhållande. Det gemensamma namnet för de båda utredningarna var till och med *minoritetspråkskommittén*.

Eftersom språket är att betrakta som ett objektiva kriterium blir svaret således det följande på uppsatsens frågeställning: genom att i både teorin och praktiken lägga tonvikt på objektiva kriterier – framförallt språket – fann staten att resandefolket var att betrakta som en del av den romska minoriteten. Detta på grund av att en språklig utredning hade bedömt att de resandes språk var en varietet av romani chib.

Akademiska definitioner av etnicitet kontra statlig minoritetspolitik

Denna studie har kunnat konstatera att Barth – och annan forskning om etnicitet med inriktning på subjektiva kriterier²³⁹ – inte hade någon större inverkan på den statliga utredningen om nationella minoriteter. Även om den statliga utredningen ett flertal gånger påpekade att utvecklingen gick emot ett betonande av subjektiva kriterier syntes detta i liten utsträckning i dess praktiska arbete – åtminstone i relation till resandefolket. Överlag var det dock inte i akademiska arbeten som den statliga utredningen försökte att hitta inspiration, utan från internationella organisationer – samt jurister som studerat dessa organisationer - vars proklamationer hade ambitionen att vara juridiskt bindande. Detta är förklarligt då meningen ”FN menar att...” låter mer förtroendeingivande än ”den här relativt okända akademikern menar att...”. Dessutom är det lättare att försvara ett politiskt ställningstagande om en rad andra länder gemensamt har gjort samma ställningstagande. Problemet var dock bara att FN (samt OSSE och Europarådet) inte hade lyckats att enas kring en meningsfull definition av en nationell minoritet eller kring vad det subjektiva definitionskriteriet egentligen innebar. Utredningen stod därför på egna ben i denna fråga.

Den definitionen som utredningen antog hade som främsta syfte att legitimera de minoriteter som man de facto redan hade erkänt – samt att utesluta sådana grupper man inte ville erkänna. Definitionen förefaller således ha varit en produkt av en induktiv metod. De främsta beleggen för denna tes är att (i) texterna om de fem nationella minoriteterna var färdigskrivna före definitionen av en nationell minoritet, (ii) att dessa minoriteter betraktades som ”presumtiva minoriteter” redan innan minoritetsutredningen hade hållit sitt första möte och till sist (iii) att man i utkastet från november 1997 ville överskjuta frågan om motiveringen av minoriteterna till en

---

²³⁹ Se t.ex. Eriksen (1993), s, 20-22.

framtida utredning.²⁴⁰ Det ska dock poängteras att i utredningens kryssande mellan objektiva och subjektiva kriterier finns det inget som tyder på att resandefolket var en faktor man förhöll sig till. Kryssandet verkar framförallt ha skett mellan viljan att erkänna tornedalingarna samtidigt som man ville utesluta skåningarna – två grupper med en liknande historia som därför kunde framföra till synes likartade argument. Att poängtera objektiva kriterier som språk blev ett effektivt sätt att utesluta skåningarna (då skånska ansågs vara en dialekt av svenska) och inkludera tornedalingarna.²⁴¹ Detta fick dock konsekvensen att utredningens tyngdpunkt överlag hamnade på objektiva kriterier – något som kan ha påverkat bedömningen av resandefolket.

Att utredningarna och regeringens proposition hamnade i en herderiansk koppling mellan språk och identitet är inte förvånande då ett sådant tankesätt i många fall är att betrakta som *common sense*. När resandefolket dessutom var en fråga som sällan diskuterades i utredningen (samt att resande själva i princip inte lade någon press på utredningen förrän i dess slutskede) fanns det inga skäl för utredningen att komplicera frågan i onödan. Under hela processen från 1995 till 1999 kan man skönja hur gruppens eget engagemang påverkade utredningens arbete. Frågan om resandefolkets ursprung och klassificering var uppe på dagordningen i språkutredningens inledande skede (när Lars Lindgren var en del av utredningen) och i arbetet med regeringens proposition (då Birger Rosengrens förening var aktiv). En möjlig slutsats av detta förhållande är att staten främst agerade efter påtryckningar från organisationer. Detta skulle förvisso visa på en demokratisk struktur hos staten där den var möjlig att påverka, men samtidigt på nyckfullheten och slumpmässigheten hos dess beslut. Detta vittnar också om att den egna gruppens föreningsverksamhet var av stor betydelse för dess relation till staten, vilket antagligen gynnade resursstarka grupper med tradition av intellektuell föreningsverksamhet.

Ytterligare skäl till varför staten använde språk som den viktigaste gränsdragningen mellan grupper är troligen på grund av att detta var en definition som fungerade i praktiken. Med en sådan definition blev tillvägagångssättet relativt okomplicerat. Allt som behövde göras var att tillsätta en språkutredning, vilken fick bestämma var språket (och gruppen) skulle höra hemma.

---

²⁴⁰ YK 4781, v:1 "A – protokoll kallelser till sammanträddanden", dnr 200. V:9 "Utkast till betänkande".

²⁴¹ Att meänkieli i sådana fall kunde betraktas som en dialekt av finska skapade dock nya problem för utredningarna. Sekreteraren för de båda utredningarna, Marie B. Hagsgård, menade i en intervju att frågan om tornedalsfinskans status var den svåraste för utredningen tillsammans med jiddisch. Huruvida meänkieli kunde betraktas som ett självständigt språk eller inte var dessutom den centrala frågan för den språkrapport om tornedalsfinska som Hyltenstam utförde åt minoritetsspråkutredningen. DP 1996-07-25. SOU 1997/1998:192, s. 373.

Att använda självidentifikation som kriterium hade varit en betydligt mer komplicerad process. Barth och hans samtida kolleger diskuterade inte hur en statsmakts minoritetspolitik i praktiken skulle tillägna sig deras resultat. Deras analyser rörde sig enbart på en teoretiskt nivå. Metoden de använde för att avgöra en etnisk grupps identifikation var kvalitativa långtidsstudier av gruppen i fråga. Som Gunborg Lindholm (och även Bo Hazell) har visat är en sådan metod i viss mån fruktbar även när det kommer till resandefolket. En sådan metod får dock betraktas som högst okonventionell i statliga sammanhang de senaste decennierna (och har uppenbarliga vetenskapliga och representativa brister), vilket antagligen är skälet till att ett sådant tillvägagångssätt aldrig syntes ha diskuterats.²⁴² En diametralt motsatt lösning vore att istället låta hela gruppen själv få avgöra sin identifikation. I praktiken skulle det innebära någon form av opinionsundersökning eller etnisk registrering. Även om ett sådant tillvägagångssätt är vanliga i de flesta länder utanför kontinentaleuropa finns det ingen tradition av detta i Sverige. Frågan restes förvisso av Sverige-Estniska förbundet, men verkade aldrig ha diskuterats i själva utredningen.²⁴³ Att inleda en sådan diskussion hade troligen varit att öppna en "Pandoras ask" av teoretiska, etiska och praktiska problem.

Den lösning som den statliga utredningen i praktiken valde var att låta företrädare för organisationer som påstod sig representera den etniska gruppen agera som mellanhand mellan gruppens identifikation och statens uppfattning om gruppens identifikation. Det är en metod som oftast är oproblematisk då den etniska organisationens identifikation vanligen sammanfaller med hela gruppens identifikation. Det var dock först under de sista månaderna av utredningens arbete som en sådan organisation var aktiv för resandefolket. Därmed fanns inte en sådan länk mellan resandefolket och staten under stora delar av utredningen. Lars Lindgrens närvaro under utredningens åtta första månader kan inte sägas representera en sådan länk fullt ut, då han agerade främst som representant för alla romer på uppdrag av Nordiska Zigenarrådet. Dessutom hade Lindgren ingen aktiv förening bakom sig. Att förlita sig på att en förening ska överbrygga klyftan mellan staten och gruppens identifikation får dock inte enbart problem när en sådan förening inte existerar. Frågan blir än mer problematisk då det existerar två eller fler föreningar vars identiteter inte överensstämmer (vilket är fallet med olika resandeföreningar idag).²⁴⁴ Hur ska man i en sådan

---

²⁴² Det kan dock vara värt att påminna att det var exakt en sådan metod som användes i "zigenarutredningen" från 1956 då Tillhagen agerade både expert och språkrör för hela den dåvarande romska gruppen.

²⁴³ Deras förslag var att när 3000 personer hade registrerat sig som en viss minoritet skulle denna officiellt räknas som en nationell minoritet, såsom var fallet i Estland. YK 4781, v:9 "Ingående handlingar", dnr 27, s, 1-3.

²⁴⁴ För samtida föreningarnas identitet se: Åkerfeldt (2008), s, 109-115.

situation kunna avgöra vilken förening som är mest representativ för gruppen? Eftersom detta trots allt är en historisk uppsats vore det inte relevant att utveckla diskussionen vidare kring dessa frågor. Ett av syftena med uppsatsen har dock varit att visa på denna klyfta som existerar mellan akademiska definitioner av etnicitet kontra statlig minoritetspolitik. Då det mesta tyder på att dessa frågor kommer att vara fortsatt viktiga i samhället borde det vara önskvärt att dessa fält är närmare varandra än vad de var i mitten på 1990-talet.

Varför har dessa paradigmskiften skett kring resandefolket?

Hur kan den historiografiska utvecklingen i Sverige från 1944 till 1999 förklaras? En möjlig förklaring är att resandefolket ”objektivt” alltid har varit en romsk folkgrupp och att det enbart var efterkrigstidens rationalism med dess assimilationstrategier som skuggade detta faktum.

En annan möjlighet är att använda David Mayalls teori om varför dessa paradigmskiften har skett under efterkrigstiden. Mayall menar att då välfärdssamhället etablerades – då staten och akademiker faktiskt ville börja hjälpa människor – relaterades definitionen av *gypsies* i England till vilka konsekvenser det skulle ge gruppen i form av civila och mänskliga rättigheter.²⁴⁵ Tidigare i kapitlet ”Från ökända till okända” beskrevs det hur Heymowskis och andra akademikers vilja att ”avrasifiera” resandefolket kan ha varit en (till viss mån omedveten) strategi för att skydda gruppen från rasförföljelser. Såsom stämningarna var i samhället under mellankrigstiden och andra världskriget var det troligen bättre för medlemmar av en annan folkgrupp än majoriteten att vara ett ”socialt isolat” inom majoritetsbefolkningen än att tillhöra en annan ras väsenskiild från majoritetssamhället. Denna strategi uppnådde sitt mål då ”tattarna” under 1950-talet försvann som måltavla för samhällets problem. Detta möjliggjorde att många personer slutade att stämplas som ”tattare” samtidigt som de vilka identifierade sig själva som resande inte behövde känna sig utpekade längre.

För att ta ytterligare steg för gruppens rättigheter räckte det dock inte att de betraktades som ett socialt isolat inom den svenska befolkningen. Detta blev snarare ett hinder för gruppens rättigheter – vilket JK-beslutet 1983 vittnar om. Mayall pekar på samma problematik i England där det inte gick att döma campingplatser som förbjöd ”travellers” för etnisk diskriminering då det sågs som en ”livsstil” och inte en etnicitet. Att detta beslut ändrades till att gruppen var en etnicitet i högre instanser i det engelska domstolssystemet innebar att gruppen *gypsies* fick mer rättig-

---

²⁴⁵ Mayall (2004), s. 188-189.

heter då de blev en etnicitet jämfört med vad den allmänna lagstiftningen hade tillhandahållit tidigare.²⁴⁶

Det är sannolikt att samma vilja låg till grund för det svenska beslutet att ”re-etnifiera” resandefolket. Det främsta syftet med Europarådets två konventioner var att stärka minoritetsgruppers ställning i respektive länder – inte att göra en fulländad antropologisk analys över vilka historiska minoriteter som existerade i Europa. Att de statliga utredningarna inkluderade även nyinkomna romska grupper i den historiska minoritetsgruppen visar den generella viljan som fanns att stärka minoritetsgruppers situation. Sett ur detta rättighetsperspektiv blir frågan om resandefolket borde ha erkänts som en romsk eller en egen folkgrupp (eller både och) mindre relevant då de i teorin säkrades samma rättigheter så länge de erkändes som något etniskt. Att erkänna dem som en romsk grupp var troligen det enklare alternativet. Detta på grund av att det var mindre arbete och risk för kontroverser att erkänna fem minoriteter jämfört med att erkänna sex. Om ytterligare en minoritet hade erkänts skulle det ha kunnat öppna upp för att andra minoriteters argument hade stärkts. Att placera gruppen bland romerna var dessutom okontroversiellt (utanför resandegruppen självt) och kunde motiveras med den språkliga kopplingen. Att erkänna gruppen som en egen minoritet skulle ha varit betydligt svårare att motivera då det i allmänhetens ögon fanns få tydliga kännetecken hos gruppens medlemmar som avskiljde dem från det svenska samhället. När gruppen blev erkänd som romsk behövdes dock inte någon sådan motivering ges, eftersom romernas – samt de andra fyra minoritetsgruppernas – avvikande från det svenska samhället betraktades som något självklart.

Att riksdagens beslut 1999 skulle innebära ett ”historiens slut” för de olika kategoriseringarna av resandefolket är inte sannolikt. Som nämndes i inledningen lyckades de resande som inte identifierar sig som romer få med en skrivelse till den senaste statliga utredningen att gruppens identifikation var splittrad. Så länge uppfattningen råder att ett folk måste ha ett homogent ursprung lär frågan om de resandes identitet fortsätta att debatteras och omformuleras i relation till majoritetssamhällets dominerande diskurser, olika resandegrupperns organisering och till sist även förhoppningsvis beroende på vilken inställning vanliga resande intar.

---

²⁴⁶ Mayall (2004),s, 200-202.

Referenser

Intervjuer (inspelade)

Hyltenstam, Kenneth 2013-01-21.

Lindgren, Lars 2013-02-19.

Rosengren, Birger 2012-10-23.

Rosengren, Ralf-Novak 2012-10-17.

Radio

Sveriges Radio 1953-09-15, *Ett program om tattare*.

Sveriges Radio, P1 1997-03-28, *Tattare i Sverige – Resande i Europa*.

Sveriges Radio, P3 2011-03-20, *P3 Dokumentär: Jönköpingskravellerna 1948*.

Sveriges Radio, P4 Riks 1997-08-10, *Resandefolket - Zigenarättlingar eller svenska bönder?*

Television

SVT 1, 1997-01-18 *Tattare – myter och verklighet*.

SVT 2, 1998-11-03, *Rapport morgon*.

Otryckta

Regeringskansliets centralarkiv

Primärmaterialet till regeringens proposition 1998/1999:143 ”Nationella minoriteter i Sverige”:

Kulturdepartementet, Kul 1999/1001/IM – ”Regeringsakter” underserie A, 1999 10 juni, lista 2.

Kulturdep. KU 1999/2035/SAM – 1999-06-23:

”Förordnanden i romska arbetsgruppen” (In 1997:E).

Riksarkivet

Aleka Stobins arkiv.

Primärmaterialet till SOU 1997/1998:192 och SOU 1997/1998:193: YK 4781, volym 1-9.

Socialstyrelsen 2:a byrån, socialvårdsbyrån, FX ö ”övriga handlingar”.

Tryckta

Statliga utredningar och propositioner (Sverige och Norge)

Ds 1997:49 *Romer i Sverige - tillsammans i förändring*.

JK-beslut 1983 – vissa beslut och yttranden av justitiekanslern vilka har bedömts vara av allmänt intresse, Liber Allmänna Förlaget (1984), Stockholm.

Regeringens proposition 1998/1999:143 *Nationella minoriteter i Sverige*.

SOU 1923:2 *Förslag till lag om lösdrivares behandling m. fl. författningar*.

SOU 1956:43 *Zigenarfrågan – betänkande angivet av 1954 års zigenarutredning*.

SOU 1997/1998:192 *Steg mot en minoritetspolitik - Europarådets konvention för skydd av nationella minoriteter*. För citatens sidnummer, se www.regeringen.se (2013-02-25).

SOU 1997/1998:193 *Steg mot en minoritetspolitik - Europarådets konvention för skydd av nationella minoriteter*. För citatens sidnummer, se www.regeringen.se (2013-02-25).

SOU 2010:55 *Romers rätt – en strategi för romer i Sverige*. För citatets sidnummer, se www.regeringen.se (2013-02-25)

Statens invandrarverk & Nordiska Zigenarrådet (1996) *Romer i Sverige: situationsbeskrivning – arbetsgruppen SIV-Nordiska zigenarrådet*. (Författad av bland annat Lars Lindgren)

Statens kulturråd 2001:4 *De nationella minoriteterna och kulturlivet*.

Stortingets ”Innstilling frå justiskomiteen”: Innst. S. nr. 39 (1996-1997). Se www.stortinget.no (2013-02-13).

Stortingets proposition nr. 80 (1997-98). Se www.regjeringen.no (2013-02-13).

Tidningar

Aftonbladet (AB) 1945-06-15.

Dagens Nyheter (DN) 1969-11-15.

Dagens Politik (DP) 1996-07-25.

Expressen 1969-11-19.

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (GHT) 1942-02-02.

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (GHT) 1949-08-03.

Göteborgsposten (GP) 1997-12-30.
Karlstadstidningen (K:t) 1944-02-15.
Nerikes allehanda (NA) 1996-06-12.
Nerikes Allehanda (NA) 1997-12-30.
Socialdemokraten (Soc:D) 1942-07-14.
Svenska Dagbladet (SVD) 1935-02-13.
Svenska Dagbladet (SVD)1995-04-18.
Svenska Dagbladet (SVD) 1996-06-16.
Tidningarnas telegrambyrå (TT) 1997-12-29.

Litteratur

Abizadeh, Arash (2005) *Was Fichte an ethnic nationalist? On cultural nationalism and its double*, in History of political thought, vol. XXVI, nr 2.

Ahlgren, Lena (1989) *Bonniers stora lexikon – volym 13*, Bonnier Fakta Bokförlag AB, Stockholm.

Andersson, Sven (1945) *Tattarnas antal och levnadsförhållanden*, Sociala meddelanden, nr 5.

Arnstberg, K-O & Ehn, Billy (1976) *Etniska minoriteter – i Sverige förr och nu*, Liber läromedel, Lund.

Barnard, Frederick M. (1965) *Herder's social and political thought*, Oxford University Press.

Barnard, Frederick M. (2003) *Herder on Nationality, Humanity and History*, McGill-Queen's University Press.

Barth, Fredrik (1955) *The social organization of a pariah group in Norway*, i Norveg: tidsskrift for folkelivsgranskning, nr 5, Universitetsförlaget, Oslo.

Barth, Fredrik (1969) *Ethnic groups and boundaries – the social organization of cultural difference*, Universitetsförlaget, Oslo.

Barth, Fredrik (1971) *Minoritetsproblem från socialantropologisk synpunkt*, i red. Schwarz, David "Identitet och minoritet – teori och politik i dagens Sverige", Almqvist och Wiksells boktryckeri AB, Uppsala.

- Belton, Brian A. (2005) *Gypsy and traveller ethnicity – the social generation of an ethnic phenomenon*, Routledge, London.
- Bergstrand, Carl-Martin (1942) *Tattarplågan: tattarna i svenskt folkliv*, Gumperts förlag, Göteborg.
- Björklund, Ulf (1983) *Etnicitet – En antropologisk översikt*, skrifter från socialantropologiska institutionen, Stockholms Universitet.
- Calhoun, Craig (1993) *Nationalism and Ethnicity*, in Annual Review of Sociology, nr 19, s, 211-239.
- Carling, Gerd & Lindell, Lenny & Thorbjörnsson, Djerf (2008) *Ordbok över svensk rommani*, ScandBook AB, Falun.
- Connor, Walker (1994) *Ethnonationalism*, Princeton University Press.
- Cottaar, Annemarie (1998) *The making of a minority: the case of dutch travellers*, i Cottaar, Annemarie & Lucassen, Leo & Willems, Wim “Gypsies and other itinerant groups – a socio-historical approach”, Basingstoke: Macmillan.
- Cottaar, Annemarie & Lucassen, Leo & Willems, Wim (1998) *Gypsies and other itinerant groups – a socio-historical approach*, Basingstoke: Macmillan.
- Edwards, John (1985) *Language, society and identity*, Basil Blackwell Ltd.
- Elofsson, Merje (2007) *Staten är vår herde god – representationer av annorlundabet och ordning i fyra svenska trettiotalstidningar*, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet.
- Ericsson, Martin (2010) *De utestängda – kommunal diskriminering av ”tattare” i Halland 1880-1941*, i red. Berggren, Lars & Karlsson, Klas-Göran & Tornbjær, Charlotte ”Möten med historiens mångfald”, Nordic academic press.
- Eriksen, Thomas Hylland (1993) *Etnicitet och Nationalism*, Pluto Press Limited, London.
- Eriksen, Thomas Hylland & Nielsen, Finn Sivert (2004) *Till världens ände och tillbaka – Socialantropologins historia*, Studentlitteratur, Lund.
- Etzler, Allan (1944) *Zigenarna och deras ankomlingar i Sverige*, Stockholm studies in Scandinavian philology, nr 4.

- Etzler, Allan (1957) *Om tattarnas härstamning*, Sociala meddelanden, nr 1, Kungliga Socialstyrelsen, Stockholm.
- Fenton (2010) *Ethnicity*, Polity Press.
- Forster, Michael N. (2002) *Philosophical writings – Johann Gottfried Von Herder*, Cambridge University Press.
- Frediani, Marcelo (2011) *The web against discrimination*, i red. Rövid, Marton & Stewart, Michael “Multi-disciplinary approaches to Romany studies”, Central European University Press, Budapest.
- Föreningen Resandefolket (1991) *Drabbrikan*, Stockholm.
- Föreningen Resandefolkets Riksorganisation (2006) *Ordlista – resandespråket romani*, Kuvert tryckarna i Malmö AKUT-TRYCK, Malmö.
- Gellner, Ernest (1983) *Nations and Nationalism*, Basil Blackwell, Oxford.
- Gjerdman, Olof (1946) *Tattarna och deras språk*, Uppsala.
- Gustafsson, Tommy (2010) *Travellers as a threat in Swedish film in the 1920s*, i red. Larsson, Mariah & Marklund, Anders “Swedish Film – An Introduction and Reader”, Nordic Academic Press.
- Hancock, Ian (2006) *On Romany Origins and Identity – Questions for Discussion*, i red. Marsh, Adrian & Strand, Elin “Gypsies and the problem of identities”, Swedish Research Institute in Istanbul.
- Hazell, Bo (1997) *Resande: Sveriges glömda folk*, Fjärde Världen, 1997, nr 1.
- Hazell, Bo (1997) *Ur de resandes liv*, Multiethnica, oktober 1997, nr 21/22.
- Hazell, Bo (1997) *Folket som försvann*, Invandrare och minoriteter, december 1997, nr 6.
- Hazell, Bo (2011) *Resandefolket: från tattare till traveller*, Ordfront, Stockholm.
- Hildingson, Lars & Hildingson, Kaj (1997) *Levande Historia 7-9*, Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm.
- Heymowski, Adam (1955) *Om ”tattare” och ”resande”*, Sociologiska institutionen, Uppsala.
- Heymowski, Adam (1969) *Swedish 'travellers' and their ancestry – a social isolate or an ethnic minority?* Studia sociologica Upsaliensia, Uppsala.

- Isajiw, Wselovod W. (1979) *Definitions of ethnicity*, Multicultural history of society of Ontario, Toronto.
- Jacobsson, Tor (1944) *Om tattarna i Jönköping: redogörelse för vissa, på uppdrag av Jönköpings stads fattigvårdsstyrelse företagna undersökningar*, Aktiebolaget Småland, Jönköping.
- Jansson, Karl-Axel & Ingemar Schmid (2006) *Ett bortjagat folk*, Forum för levande historia, Stockholm.
- Johansson, Roger (1976) *Varför stämplas vi fortfarande som tattare*, Invandrare och minoriteter, nr 3-4.
- Johansson, Roger (1977) *Svensk rommani*, Gustav Adolfs akademi, Uppsala.
- Kedourie, Elie (1960) *Nationalism*, Hutchinson, London.
- Kjeldstadli, Knut (1998) *Det förflutna är inte vad det en gång var*, Studentlitteratur, Lund.
- Kohn, Hans (1955) *Nationalism: its meaning and history*, D. Van Nostrand company, INC.
- Kohn, Hans (1967) *Prelude to nation-states*, D. Van Nostrand company, INC.
- Lindgren, Lars (1984) *De resande*, Släkthistoriskt forum, nr 1.
- Lindgren, Lars & Lindwall, Bo (1992) *Resande-anor*, i Hjord, Bengt ” Migration: Utvandrare och invandrare i gångna tider”, Sveriges släktforskarförbunds årsbok 1992, Stockholm.
- Lindgren, Lars (1995) *Book review: Birgitta Svensson, 1993. Bortom all ära och redlighet: tattarnas spel med rättvisan*, Journal of the Gypsy Lore Society, volym 5, nr 1.
- Lindholm, Ann & Svanberg, Ingvar (1989) *Tattare*, i Runblom, Harald & Ingvar, Svanberg ”Det mångkulturella Sverige – en handbok om etniska grupper och minoriteter”, Gidlung, Stockholm.
- Lindholm, Gunborg A. (1995) *Vägarnas folk – de resande och deras livsvärld*, Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige.
- Lindwall, Bo & Skogsjö, Håkan (1981) *Tattarnas ursprung*, i Släkt och Hävd, Tidsskrift för Svenska genalogiska föreningen.
- Lundman, Bertil (1940) *Nordens rastyper*, Studentföreningen Verdandis småskrifter, nr 427.
- Lundman, Bertil (1945) *Dala-Allmogens antropologi*, Almqvist och Wiksells boktryckeri, Uppsala.

- Löfgren, Orvar (1970) *Etnisk och kulturell särprägel i "Nord- nytt – Nordisk tidskrift för folkelivsforskning"*, NEFA – Norden.
- Mayall, David (2004) *Gypsy identities 1500-2000 – From Egyptians and Moon-men to the Ethnic Romany*, Routledge, London & New York.
- Minken, Anne (2009) *Tatere i Norden för 1850 – sosio-ökonomiske og etniske fortolkningsmodeller*, Universitetet i Tromsø.
- Montesino, Parra (2001) *The 'Gypsy Question' and 'the Gypsy expert' in Sweden*, Romani studies 5, volym 11, nr 1.
- Montesino, Parra (2002) *Zigenarfrågan – intervention och romantik*, Socialhögskolan, Lunds Universitet.
- Mullaney, Thomas S. (2011) *Coming to terms with the nation – Ethnic classification in modern China*, University of California Press.
- Ohlander, Manne (1943) *"Begåvningsförhållandena hos tattare – en genealogisk och sociologisk studie*, Tidskrift för psykologi och pedagogik, nr 3.
- Penrose, Jan & May, Joe (1991) *Herders concept of nation and its relevance to contemporary ethnic nationalism*, in Canadian Review of Studies in Nationalism, XVIII, 1-2.
- Pfannenstill, Bertil (1948) *Tattarna – en sociologisk grupp och ett socialt problem, del I*, Statsvetenskaplig tidskrift, årgång 51, häfte 3.
- Pfannenstill, Bertil (1948) *Tattarna – en sociologisk grupp och ett socialt problem, del II*, Statsvetenskaplig tidskrift, årgång 51, häfte 4.
- Pira, Sigurd (1942) *Tattarna i Sverige*, Tidskrift för Sveriges landsfiskaler, nr 1.
- Pira, Sigurd (1942) *Tattarproblemet – Socialstyrelsen föreslår utredning*, Tidskrift för Sveriges landsfiskaler , nr 1.
- Rosas, Allan & Phillips, Alan (1995) *Universal minority rights*, Institutet för mänskliga rättigheter, Åbo akademi.
- Sikka, Sonia (2011) *Herder on humanity and cultural difference*, Cambridge University Press.

- Sjögren, David (2010) *Den säkra zonen – Motiv, åtgärdsförslag och verksamhet i den särskiljande utbildningspolitiken för inhemska minoriteter 1913-1962*, Umeå Universitet.
- Skogsjö, Håkan (1984) *Om tattare och tatarforskning*, Släkthistoriskt forum, nr 1.
- Smith, Anthony D. (1971) *Theories of Nationalism*, Gerald Duckworth & Company Limited.
- Smith, Anthony D. (2001) *Nationalism*, Blackwell publishing Ltd.
- Svanberg, Ingvar (1987) *I samhällets utkanter – om tattare i Sverige*, Uppsala Multiethnic papers II.
- Svanberg, Ingvar & Tydén, Mattias (1990) *Efterord*, i Johansen, J.O. ”Zigenarnas Holocaust”, Symposium, Stockholm
- Svanberg, Ingvar & Tydén, Mattias (1994) *Vart tog tattarna vägen*, i tidskriften ”Om”, Ordfront magasin, Stockholm.
- Svanberg, Ingvar & Tydén, Mattias (1999) *I nationalismens bakvatten – Om minoritet, etnicitet och rasism*, Studentlitteratur, Lund.
- Svensson, Birgitta (1985) *Tattarplågan och folkhemmet – ”tattariseringen” i Sverige under 1930-talet*, Uppsats för ET 003.
- Svensson, Birgitta (1993) *Bortom all ära och redlighet – Tattarnas spel med rättvisan*, Kristianstads boktryckeri AB.
- Tajfel, Henri. (1974) *Social Identity and Intergroup Behaviour*, in Social Science Information, nr 13.
- Tambini, Damian (1998) *Nationalism: A Literature Survey*, in European Journal of Social Theory, nr 1.
- Tervonen, Miika (2010) *‘Gypsies’, ‘Travellers’ and ‘peasants’ – A study on ethnic boundary drawing in Finland and Sweden, c. 1860-1925*, European University institute.
- Thesleff, Arthur (1919) *Zigenare och tattare*, i Lundborg, Herman ”Rasfrågor i modern belysning”, Stockholm.
- Tillhagen, Carl-Herman (1956) *Vari från härstamma tattarna*, Sociala meddelanden, nr 5, Kungliga Socialstyrelsen, Stockholm.

Turner, John C. (1981) *Towards a Cognitive Redefinition of the Social Group* in *Cahiers de Psychologie Cognitive*, nr 1.

Westin, Charles (2008) *Om etnicitet, mångfald och makt*, i red. Darvishpour, Mehrdad & Westin, Charles "Migration och etnicitet – perspektiv på ett mångkulturellt Sverige", Studentlitteratur.

Wright, Rochelle (1998) *The visible wall – Jews and other ethnic outsiders in Swedish film*, Board of trustees, Southern Illinois University.

Yack, Bernard (1999) *The myth of the civic nation*, in ed. Beiner, Ronald "Theorizing nationalism", State University of New York Press, Albany.

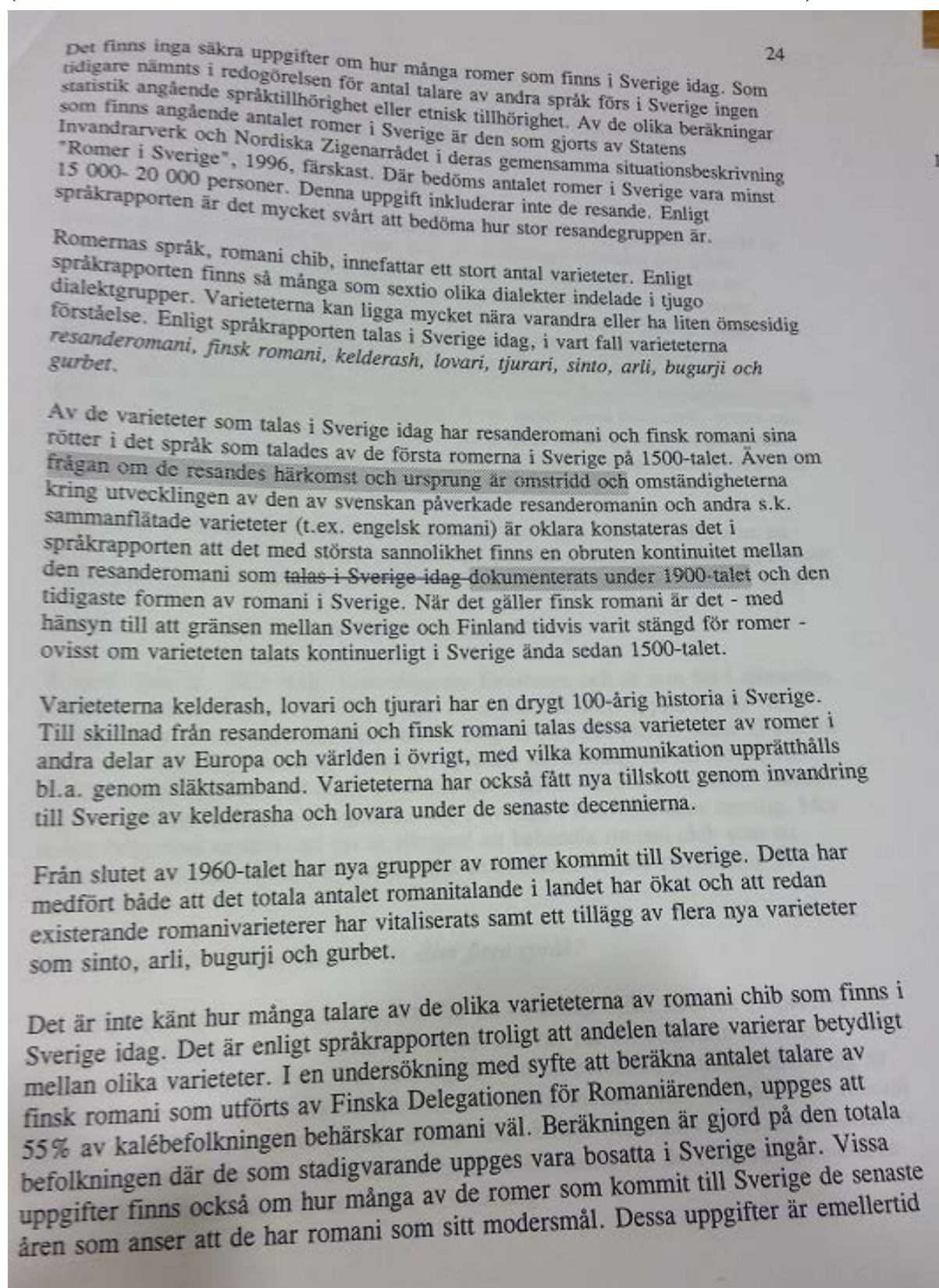
Åkerfeldt, Bennie (2008) *Buron kallar oss tattare*, Förlagstryckeriet Vitterleken.

Åkermark, Athanasia Spiliopoulou (1996) *Justifications of Minority Protection in International Law*, Kluwer Law International, Haag.

Appendix 1

Bild 1 Första utkast om resandefolket i minoritetsspråksutredningen, november 1996.

(YK 4781, v: 2 "B 2 – utkast till betänkande", utkast till SOU 1997/1998:192, s, 24):

Bild 2 Första utkast om resandefolket i minoritetsspråksutredningen, november 1996.

(YK 4781, v: 2 "B 2 – utkast till betänkande", utkast till SOU 1997/1998:192, s, 25):

långt ifrån säkra.

25

Det är emellertid, enligt språkrapporten, klart att alla de ovan nämnda varieteterna av romani chib talas i någon mån i Sverige.

Används Romani chib av hävd i Sverige?

Kommittén anser att det genom språkrapporten med tillräcklig grad av säkerhet är klarlagt att olika varieteter av romani har talats i Sverige alltsedan den första migrationsvågen romer anlände hit på 1500-talet. Äldst av dessa varieteter är resanderomani och finsk romani. Av dessa har resanderomani använts i landet kontinuerligt från generation till generation fram till våra dagar. Medan det är uppenbart att språket resanderomani fortfarande talas i landet (det har t.ex. dokumenterats så sent som 1977) är det å andra sidan inte möjligt att tillskriva språket någon särskild avgränsad folkgrupp. Detta beror på att de benämningar som använts inte har några tydliga definitioner. Även varieteterna kelderash, lovari och tjurari, som romer i den andra migrationsvågen förde med sig till Sverige under senare delen av 1800-talet, har en lång historia i Sverige. De har talats i drygt 100 år i Sverige, från generation till generation.

Behandlas de olika varieteterna av romani chib som talas i Sverige idag som ett språk i samband med en eventuell ratificering kan det således konstateras att romani chib uppfyller konventionens krav att vara ett språk som används av hävd i landet.

Används romani chib inom ett visst territorium i Sverige?

Romani chib är - både enligt konventionens förarbeten och så som det i allmänhet beskrivs - ett territoriellt obundet språk. Även om det finns uppgifter om vissa varieteter av romani chib har talats under lång tid på vissa platser anser vi inte att det finns tillräckligt underlag vad gäller språkets användning för att fastslå att språket talats kontinuerligt inom ett större geografiskt område som skulle kunna utgöra språkets historiska geografiska bas i Sverige i konventionens mening. Mot denna bakgrund anser vi att det är riktigast att behandla romani chib som ett territoriellt obundet språk i samband med en eventuell svensk ratificering av konventionen.

Bör romani chib behandlas som ett eller flera språk?

En del av de skäl som tidigare anförts för att behandla olika samiska respektive finska varieteter som olika språk kan också anföras för att behandla de olika varieteterna av romani chib som olika språk vid en eventuell svensk ratificering av konventionen. De lingvistiska skillnader som finns mellan olika varieteter av romani chib är ett sådant argument liksom delvis olika kultur och historia för användarna av de olika varieteterna. Ett riktat stöd från svenska staten för de svagare varieteterna skulle också kunna tala för en sådan behandling.